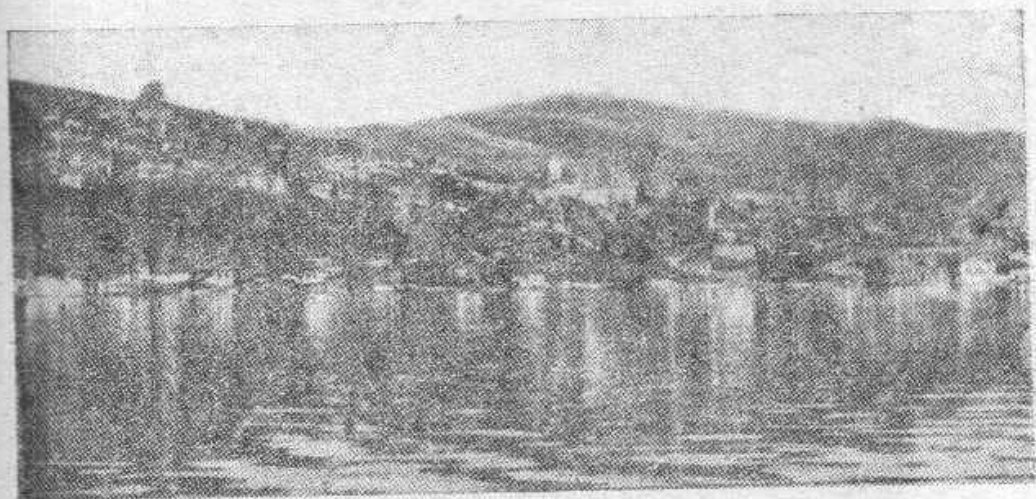

Отъ БОРИСЪ Д. ЯНИШЛИЕВЪ, бившъ учитель

гр. ДОЙРАНЪ (ПОЛЯНИНЪ, ПУЛИНЪ)

И ЖИВОТА НИ ТАМЪ ПРИ ТУРСКОТО
ВЛАДИЧЕСТВО ДО 1912 ГОДИНА
(СПОМЕНИ)

ВТОРО ИЗДАНИЕ НА АВТОРА

(съ нѣкои допълнения, картини-изгледи на града и нотирани пѣсни)

Изисквана и сега отъ любознателни читатели, *книгата се изпраща даромъ, за споменъ отъ автора* (както първото издание 1934), за по-широко разпространение и освѣтление обществото и поколѣнията ни върху славното минало на историческия и прославенъ гр. Дойранъ—величието и гордостъта на българската военна мощ и на България—, разрушенъ презъ войната 1916/1918 години и, въ ново робство, изоставенъ въ жалки развалини.

Сжщия адресъ на автора:

БОРИСЪ Д. ЯНИШЛИЕВЪ, ул. Кралевъ-долъ № 22 — София

СОФИЯ
ПЕЧАТНИЦА „СЪГЛАСИЕ“
1936

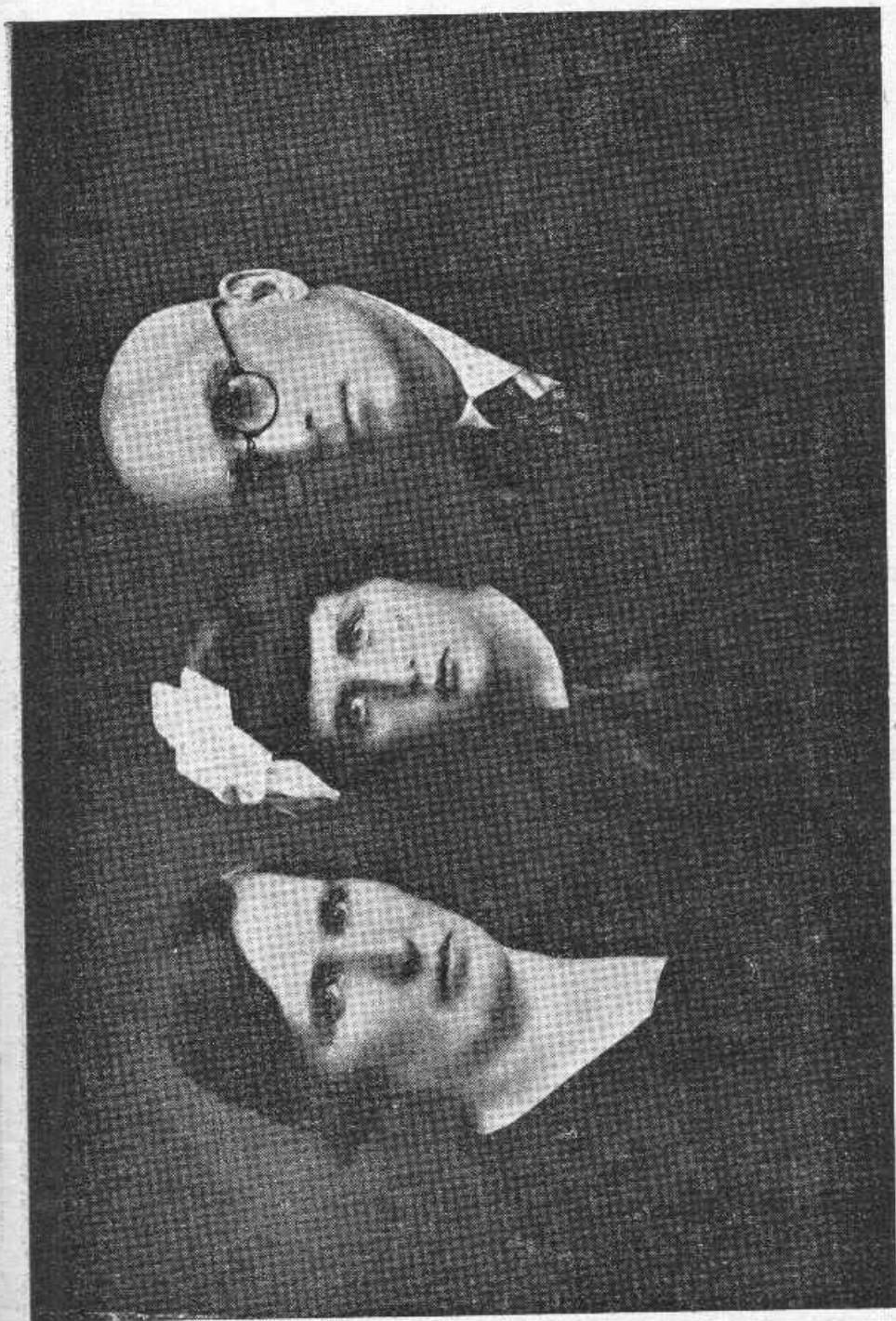
Моятъ портретъ —

Снимка 1936 г.

Борисъ Д. Янишлиевъ*).

Учитель-пенсионеръ отъ 1927 година. Учителствувалъ: въ Струмишката мъжка гимназия (бивша Солунска) на 1913—14, 1914—15 и следващитъ години при сжщата вече смѣсена гимназия въ Струмица, Петричъ и Горна-Джумая, а преди войнитъ учителствувалъ: въ Валандово, Дойранъ, Гевгели, секретаръ на Бълг. Митрополия въ Леринъ, директоръ на 10-и основни училища и девически ржкодѣленъ курсъ въ Битоля и др.

*) Отъ 4 братя и 9 сестри еъ семейството ни — всичко 13, поминаха се: 1 братъ въ началото на 1907 г. и 6 сестри много по-рано, 1 братъ 1913 г. (убитъ), 1 сестра 1920 г. въ началото ѝ (при бѣгство) и 1 братъ на 1924 година. Сега сме живи 1 братъ и 2 сестри: въ София, Солунъ и Скопје.

Снимка 1934 г.

Моето семейство — Борисъ Д. Янишлиев^{*)}

(живѣемъ въ София) —

сѣпругата ми **Йорданка** (по баща Ив. Кирончова), дѣщеря ни
Катерина и азъ — **Борисъ Д. Янишлиевъ**.

^{*)} Поради лошитѣ условия презъ и следъ войнитѣ поминаха ни се малолѣтни първитѣ ни четири деца: † **Михаилъ**, † **Дионисъ**, † **Иванчо** и † **Надка** — въ Струмица и Г.-Джумая.

РОДИТЕЛИТЪ МИ

Снимка 1906 г.

Снимка 1906 г.

† Дионисъ и † Афа Янишлиеви

(Помина се на 1916 г. въ Дойранъ, при боеве надъ града, спокоенъ, при новото освобождение).

(Помина се на 1921 г. въ Гор. Джумая).

Снимка 1923 г.

По-големия ми братъ

† Никола Д. Янишлиевъ

(Помина се на 1924 г. въ София). Учителъ-естественикъ, следвалъ въ Загребъ, където взималъ участие въ разни хорове. Учителствувалъ: въ мъжкото педагог. училище и девич. V-класно въ Скопие, директоръ на девич. V-кл. училище въ Битоля, учителъ въ гимназията въ сщия градъ, директоръ на училището въ Деде-Агачъ и учителъ въ Цариградъ. Добъръ преподавателъ и учителъ, добъръ българинъ и човѣкъ, незамѣнимъ другаръ и приятелъ, отличенъ братъ, примѣренъ синъ и примѣренъ баща. Известенъ съ хубавитѣ си смѣсени хорове въ Македония — Скопие и Битоля, а сщо въ Деде-Агачъ и Цариградъ.

Семейството му живѣе въ София. Остави: съпруга **Донка** (по баща Митева, род. отъ гр. Битоля) и синове—**Борисъ** (маш. инженеръ), **Владимиръ** (зболѣкаръ), **Дионисъ** (завършва зболѣкаръ) и **Любомиръ** (студентъ).

снимка 1922 г.

Свѣтлана

(по мъжъ **Тома х. Накова** — дойранско семейство Хаджи Накови въ Гевгели). Учителствувала 2 години — 1908/9 и 1909/10. Семейството сега живѣе въ Скопје.

(Нейни дъщери: **Цонка** и **Хубавка**).

Портрета на по-голямата ми сестра **Лика (Велика, 70 годишна, по мъжъ † Дине попъ Янакева** въ Дойранъ, сега живуща въ Солунъ) не притежавамъ. (Нейни: синъ **Дионисъ** и дъщери **Марионка** и **† Танка**). Също нѣмамъ портретъ и отъ убития въ Сересъ 1913 г. отъ гърците по-малкѣ братъ **† Ваню (Иванъ)**.

Сестритѣ ми
(по-малки отъ менъ)

снимка 1906 г.

† Тина (Катерина)

(по мъжъ **Дине Пачоова** въ Дойранъ). Помина се въ началото на 1920 година въ гр. Петричъ, при второто ѝ бѣгство отъ Струмица). (Нейни синоне: **† Кольчо** и **Кирчо**).

снимка 1920 г.

Шуретъ ми

Борисъ Ив. Кироичовъ
(сега живѣе въ Гор.-Джумая)

снимка 1924 г.

Тъща ми

† Тана Ив. Кироичова

(по баща **Киро попъ Костова** въ Дойранъ), почина на 1929 г. въ Струмица,

за които се споменава въ книгата. Семейството е отъ Дойранъ. Не притежавамъ портрета на тъстъ ми **† Иванъ Кироичовъ**, убитъ отъ турците 1912 год., нито портретъ отъ по-големия шурей **† Кирилъ** починалъ като войникъ 1916 год. (гл. книгата). Семейството има дъщеря **Сфия** (омъжена **Дине Мильова** въ Струмица), по-малка отъ моята жена.

г. Доиранъ —

Общъ изгледъ отъ далече.

(Градътъ гледанъ отъ къмъ южната му страна — дъво).

Южната частъ на града (скоба) въ картината-планъ, стр. 8, означава тая частъ на града).
Горната картина е фотография на гр. Доиранъ.

Гр. Дойранъ ¹⁾ (Полянинъ, Пулинъ)

и живота ни тамъ при турското владичество
до 1912 година.

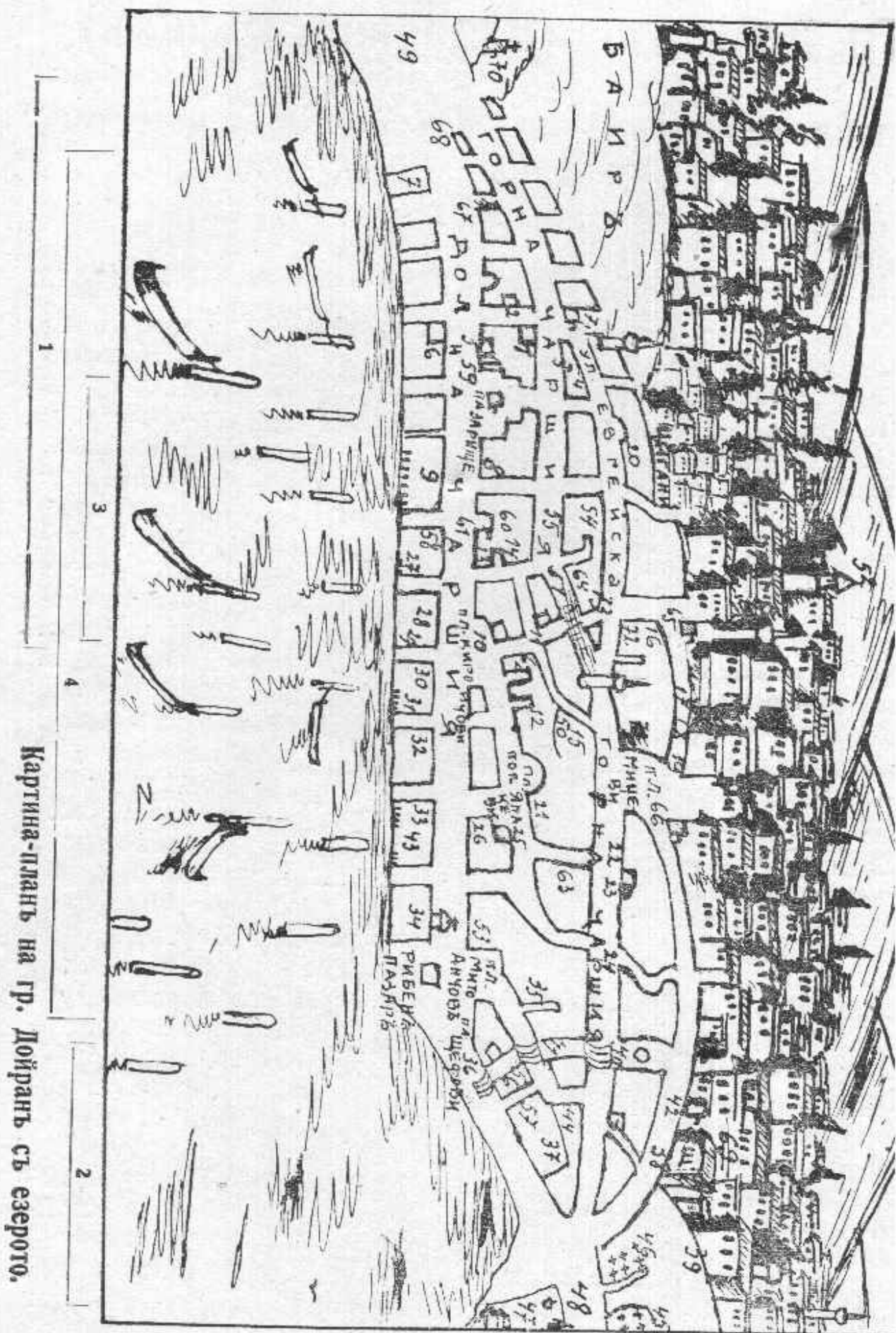
1. Разрушениятъ гр. Дойранъ и прокуденото население.

Въ Македония, градъ Дойранъ бѣше разположенъ до самия брѣгъ²⁾, западно, на едноименното си езеро. Казвамъ „бѣше“, защото той сега не сѣществува — разруши се презъ 1916 год. и следващитѣ 1917 и 1918 години, презъ общоевропейската война. Това разрушение на града покрусява насъ, неговитѣ жители, защото родния ни градъ е вече покойникъ, и, понятно, съвсемъ друго би било за насъ, ако той сѣществуваше и сега. Ето защо сѣдбата ни, като бѣжанци, е по жестока отъ тая на другитѣ бѣжанци, които скърбятъ и има да мислятъ за своитѣ родни градове и села, които войнитѣ разрушиха, макаръ тѣхнитѣ родни селища и да сѣ въ робство. Като прибавите и изгубването на стока и покъщнина, следъ евакуиране на населението отъ Дойранъ презъ 1916 година, можете си въобрази, каква зла сѣдба наказва най-незлюбивитѣ, най-веселитѣ, най-гостоприемнитѣ, най-добритѣ и най-скромнитѣ дойранчани, която сѣдба мало и голѣмо пропѣди презъ 1913 и втори пѣтъ презъ 1916 години. Веселиятъ, свободолюбивия и толериращия взаимоотношенията на националноститѣ, гр. Дойранъ не заслужаваше тая зла участъ, нито това бѣха заслужавали неговитѣ добри граждани. И прокудиха се последнитѣ, кой кждето може и кждето види: въ Анадола (Бруса и другадѣ), въ Цариградъ, Турска Тракия; въ Дойранскитѣ гьолбашки села (с. Брѣстъ и др.), Дойранската ж. п.-гара, Солунъ, задъ „Топлецъ“ (сѣверно отъ Дойранъ), с. Фурка (Дойранско), с. Валандово (Дойранско), въ Гевгели и Струмица; Петричъ, Св. Врачъ, Горна Джумая, София, Пловдивъ, Бургасъ, Варна и Свищовъ. И по-зле сме ние дойранчани отъ кукушанитѣ, градътъ на които, макаръ и унищоженъ презъ 1913 год., нѣмаха нещастieto да бѣгатъ втори пѣтъ, прибраха се компактно въ София и можаха да се подкрепятъ съ оценката на имотитѣ имъ, стойността на които си прибраха, и още прибиратъ, чрезъ смѣсената гръцко-българска комисия по ликвидация. И тукъ, въ София, нашитѣ дойранчани до днесъ, мартъ 1934 година, сѣ

(Следва на стр. 11)

1) За голѣмитѣ боеве при него прочетете „При Дойранъ“ отъ г. Ил. Мусаковъ, книжка 3 (януарий 1934 г.) на Библиотека „Родолюбие“.

2) Толкова до брѣга, че отъ балконитѣ или прозорцитѣ на крайсезернитѣ кѣщи можеше да се спускатъ кофи за налѣване сзерна вода (гледайтъ картинитѣ на града)

Планътъ е малко постъсненъ, за да може да побере картината града — долу („Вароша“).

Гледайки картината - планъ, читателътъ има въ дѣсно северната част а въ лѣво южната частъ на града.

Знацитѣ-числа въ картината посочватъ кжшитѣ и др. сгради, чешми и пр.*):

1. Дионисъ Н. Янишлиевъ (Никола и Борисъ)	35. Иванъ Бошнаковъ
2. Демерджиєви (Тома и Ицо)	36. Гръцкото училище
3. Харизанови	37. Правителствения домъ
4. Георги Митовъ	38. Гръцка митрополия
5. Басмаджиєви (Никола Стоянови)	39. Черквата „Св. Илия“
6. Михалакъ Митровъ (Димитъръ и Христо)	40. Воденица
7. Георги Н. Янишлиевъ	41. Рѣка съ каменни мостове
8. Андонъ Кълкъшли	42. Табачка чешма
9. Бълг. III кл. у-ще „Йосифъ I“	43. Георги Бугарчевъ
10. Ваню Кироичовъ (Кирилъ и Борисъ)	44. Димитъръ хаджи Диневъ
11. Георги Кулишевъ	45. Българскитѣ гробища
12. Дине Чакъровъ	46. Гъркомански гробища
13. Ташо Зафировъ	47. Градската градина
14. Христо Антанешовъ	48. Шосе за Струмица
15. Батєви	49. Шосе за Кукушъ
16. Нако Илиевъ	50. Христо Митевъ
17. Антонъ Костовъ	51. Покрита чаршия
18. Ильо Пърличковъ	52. Градския часовникъ
19. Ваню Хаджи Митовъ (по-рано Хр. П. Шарланджи)	53. Георги Бугарчевъ (дюкянъ)
20. Дине Пачоовъ	54. Хр. Кантарджиєви
21. Дине попъ Янакевъ	55. Дине Амповъ
22. Христо Кьосевъ	56. Телятинови
23. Тоновата Чешма	57. Пощата
24. Джендемъ-сокакъ	58. Хр. Шекерджиєви
25. Христо Кьосевъ	59. Морарцалиєви (по-рано Хр. П. Шарланджи)
26. Кулишъ попъ Костовъ	60. Хр. Папазовъ
27. Кафене Хр. Шоповъ	61. Селянови
28. Доне Гуговъ Московъ	62. Динка Кьосовъ
29. Кафене Кирилъ М. Кировъ	63. Старото гръцко училище
30. Мито Кировъ	64. Георги Батєвъ (дюкянъ)
31. Кафене П. Демерджиєвъ (Атанасъ Шекерджи)	65. Настовата чешма
32. Кафене Христо Стамболиевъ	66. Мицовата чешма
33. Кафене Кулишъ попъ Костовъ	67. Касапница (кланицата)
34. Бълг. черква „Св. св. Кирилъ и Методий“	68. Долна табакхана
	69. Горна табакхана
	70. „Св. Петка“ (чешма)
	71. Шадравана (чешма)
	72. Бързицови
	73. Чилиманови

*) Градътъ бѣше разположенъ амфитеатрално: горе, на рида, бѣха турцитѣ и циганската махала, а доле, на равнината — българитѣ и гъркоманитѣ (общо), заедно съ еврейската махала.

Низката часть (въ равнината „Вароша“) на града, въ която бѣха и чаршиитѣ, е предадена въ планъ, по квартали.

гр. Дойратъ, околията му и близките градове — Гевгели и Кукушъ.

Знацитѣ-числа на картата посочватъ мѣстности около Дойранъ:

1. Горни лозя	8. 6 тѣ явора
2. Ловица	9. Черничевы градини
3. Зеленчукови градини	10. Долни лозя
4. Малка калдърма	11. „Мардаа“ (овощни градини)
5. Голѣма калдърма	12. Зеленчукови градини
6. Топлецъ	13. „Трънка“ (овощни градини)
7. Кьошка	14. Ж.-п. гара

(Продължение отъ стр. 7)

получили въ подкрепа по-малко отъ онова, което сж взели отъ държавата други бѣжанци, защото и тукъ тѣ сж скромни. Малцина сж тия отъ насъ, които получиха кредитъ за строежъ на кжщурки и дървенъ строителенъ материалъ отъ държавата, а голѣмото болшинство сж получили само по парцела за кжща, която парцела трѣбва да заплатятъ и заплащатъ на Общината въ София, като общинска. Облекчението се състои само въ низкитѣ цени на парцелитѣ и въ заплащане въ годишни срокове. Парцелитѣ, обаче, при Захарната фабрика не сж отъ високи стойности. При все това, никой дойранчанецъ тукъ не гладува и, трудейки се и пестейки, всѣки си построи кжщичка съ свои срѣдства.

Братски посрѣщнати тукъ въ България, изказваме голѣмата си благодарностъ за съчувствията, подкрепата и за оказания ни милъ приемъ.

2. Картина-планъ и картини-изгледи на Дойранъ съ езерото.

Като несжществующъ вече — напълно разрушенъ отъ войнитѣ — и като родно мѣсто, гр. Дойранъ заслужава да има своя ликъ въ всички дойрански семейства и, ако нѣма фотографията и плана му, то трѣбва образа му да създадемъ по въображение ние вече старитѣ (както азъ въ настоящата брошура по въображение нарисувахъ картина-планъ на Дойранъ и други картини-изгледи на града), за да оставимъ споменъ на младитѣ, които сж били малки тамъ, и тия, които сж родени тукъ, наши братя, сестри, синове и дъщери, като се има предъ видъ и обстоятелството, че Дойранъ бѣ чаровенъ по природа и мѣстоположение, че рѣдка бѣ неговата хубостъ и вълшебство — съ неговото красиво-бистро езеро.

3. Мѣстонахождение на Дойранъ. Крупни исторически фигури — народни дейци.

Погледнете картинитѣ на Дойранъ, вижте и картата. Погледнете града, езерото и околната природа — не сж ли тѣ чаровни! Не е ли Дойранъ и центъра между дветѣ ж. п. линии Солунъ—Цариградъ, Солунъ—Скопие и съединителната ж. п.

линия между тях? Тукъ нѣма ли условия за най-голѣма цивилизация и такива за най-голѣмъ просперитетъ? Съ близостта му до Солунъ, отстоящъ на 50 — 60 километра, около два часа съ желѣзница, не е ли Дойранъ най-близкия и най-голѣмия курортъ? Тия условия именно, преди да съществуватъ напълно, макаръ и въ робство и доста отъ рано, могли сж да родятъ Христофоръ Жефаровича, създателя на Стематографията (Виена 1741 год.), преди Паисиевата история (1762 год.), която е заимствувала гербове отъ Стематографията, която Отецъ Паисий използвалъ за своята Славяно-болгарска история. Дойранъ е родилъ и Архимандритъ Хаджи Теодосий Синаитски, който отворилъ въ Солунъ първата българска печатница въ 1838 година¹).

Въ родния градъ Дойранъ ние живѣхме до 1912 година, до Балканската война, когато България, Сърбия, Гърция и Черна-Гора, въ съюзъ, обявиха война на Турция, която до тогава бѣше владѣтелка на Македония и Албания и която е владѣла тия провинции петстотинъ години.

Считайки, че не е безинтересно, азъ ще опиша, доколкото мога, градъ Дойранъ и живота ни тамъ презъ турско време.

4. Робството ни подъ турцитѣ. Обири, безчинства и убийства.

Тръбва да се подчертае, че робството е тежко нѣщо!
Докато всички други балкански народи сж били и сж склонни на подтисничество надъ инородцитѣ и съ желание насилствено да асимилиратъ българското население, когато сж господствующи племена, българскиятъ народъ, интересно, съвсемъ не е злобливъ къмъ чуждитѣ нации и виждаме, какъ инородци и иновѣрци живѣятъ на пълна свобода тукъ въ България. Българинътъ въ България, за голѣмо съжаление, се е отклонилъ отъ националнитѣ проблеми, които застрашаватъ цѣлия Балкански полуостровъ и особено българското племе и се е отдалъ на политическо партизанство, въ политическитѣ партии, които е намножилъ и раздробилъ на партийки и крила, и за него съпартизанинътъ, иноплемененъ или иновѣрецъ, има по-голѣмо значение и е по-братъ отъ българина, е по-братъ дори и отъ собствения му братъ по рождение, ако братъ му или българинътъ сж отъ друга партия.

Колкото и да бѣше тежко турското робство въ Македония, все бѣше цвѣте въ сравнение съ робството подъ сърби и гърци. Ние тамъ имяхме черковно-училищни свободи, каквито сега ги нѣма, пъкъ и съ гордостъ се именувахме българи и турцитѣ ни наричаха „булгаръ“, „булгаръ миллетъ“ (българи, българска народностъ), когато сега българитѣ въ Гърция сж

¹) Моята жена Йорданка Ив. Кироичова, по майка ѝ Тана и баба ѝ Ристена Киро попъ Костова, е отъ родствена линия на Архимандритъ Хаджи Теодосий.

„гърци“, а ония въ Сърбия — „сърби“. Зла участъ постигна Македония — въ по-голѣмата ѝ частъ да се настанятъ сърби и гърци¹⁾

Турцитѣ добре знаеха интереситѣ на нацията си и интереситѣ на своята държава и, макаръ това да имаха винаги предвидъ, често пжти се ржководѣха отъ добродѣтели, които се изразяваха освенъ въ действие, но и въ възклицания: „Язъкъ, гюнахтър!“ („Жалко, грѣхота е!“).

Издѣвателствата въ селата отъ турци, които, като деребеи, таксилдари (държавни инкасатори) и пр. се налагаха на селското българско население съ гостуване, момитѣ да имъ поливатъ за омиване лицето и ржцетѣ и да бждатъ гошавани съ кокошки, баници, гжски, пържени яйца и пр. — се извършваха често и по нѣкога завършваха съ безчинства; ограбвания ставаха по пжтищата отъ арамии-турци, които по нѣкога и убиваха ограбения българинъ, но живота въ градоветѣ бѣше сравнително сносенъ. Тия безчинства въ селата и затѣтенитѣ краища доведоха до негодуването да се създаде революционната организация, която да респектира деребеитѣ и да цели освобождението на Македония.

Дойранската околия, въ болшинството си съ турско население, имаше освенъ градския пазаренъ центъръ, и пазарни центрове въ с. Валандово и с. Акънджалий (Кънджалий), които раздвояваха търговията, и търговцитѣ граждани бѣха принудени да ходятъ съ стока по пазаритѣ въ Валандово (срѣда) и Акънджалий (сжбота), а пазарътъ въ Дойранъ бѣше въ вторникъ (по турски „салли“), отъ което пазарището въ града се наричаше още „Салията“. Често ставаха обирни на търговци, връщайки се отъ пазаритѣ, и рѣдко убийства. Моя тъстъ, Ваню Кироичовъ, на два пжти е билъ обиранъ по пжтя, обирани сж били Киро Амповъ и други търговци-дойранчани. Революционната организация наказва нѣкои арамии и тури точка на грабежа. Въ Акънджалий деребействуваше турчина Мехмедаа, но, мисля, получи заслуженото — убиха го. Преди революц. организация се е подвизавалъ изъ околията харамията-турчинъ Исуфъ — Кара-Исуфъ, който следъ смъртта му имаше и пѣсенъ и който билъ убитъ отъ едно овчарче-влахче, като му отрѣзалъ съ бравда главата на сънь, спиейки.

1) Ако славяногласното население въ Македония бѣше сръбско, Сърбия, като заинтересована, би заставила приятелката си Гърция да защита националнитѣ му сръбски чувства въ гръцка Македония, но понеже е българско, днесъ то е плячка, за да бжде боядисвано насила въ сръбски и гръцки национални кюпове, а гърцитѣ го наричатъ „българогласно“ („българогласни слини“), но не и „сърбогласно“ („сърбогласни слини“), както въ нѣкогашното историческо минало — боятъ при Бѣласица-планина, до Дойранското езеро (Македония) — гърцитѣ нарекли императора Василий II — „българоубиецъ“, а не „сърбоубиецъ“, когато той издалъ безчовѣчната заповѣдь — звѣрски да ослѣпятъ плѣненитѣ войници на българския царъ Самуилъ.

Отъ харамии е билъ заловенъ и Гого Демерджи, когото убили, защото не получили откупъ; отъ харамии, помня, бѣше заловенъ и убитъ евреина Ляо, на когото намѣреното тѣло бѣха превързали за самара на коня и докараха въ града за погребване въ еврейскитѣ гробища.

5. Дойранъ като търговски центъръ. Колонии заселници.

Дойранъ е билъ търговски градъ въ миналото. Презъ него сж минавали кервани отъ коли, камили и коне отъ Солунъ за къмъ Струмица, Радовишъ, Шипъ, Кочани и нагоре до Куманово и обратно, когато не сж били построени желѣзно-пѣтнитѣ линии Солунъ — Скопѣе и Солунъ — Цариградъ. Че Дойранъ е игралъ важна търговска роля свидетелствуватъ фактитѣ: 1) въ града и до последно време сжществуваха около (30) тридесетъ хана; 2) въ града имаше около 10 — 12 къщи съ кервани камили, на които занаята бѣше камиларство; 3) въ Дойранъ бѣха заселени колонии отъ кукушани, крушовани, 2 семейства отъ с. Куликия (Солунско) гърци, единъ кумановецъ и единъ дупничанинъ, варджии; отъ с. Киречкьой (Солунско), грънчари отъ Сжботско, цинцарски семейства отъ Велесъ и др.; 4) въ Дойранъ е имало и имаше махала отъ евреи. Ханищата въ Дойранъ бѣха: Ратишлиевия, Текелиеви 2, Цилевия, Заховия (Ильо Заховъ), Михалакевия, Митровия, Катранджиевия (Шарланджиевия, после Мурарцалиевъ), Хаджи-Алиевия, турския ханъ къмъ Рубелеви, 2 турски хана при горната чаршия (единъ срещу другъ), Стойковия ханъ, Чичекъ Андоновия, Прочковия, Николчовия, Патриотовия, Манастирчеви 2 хана (единъ срещу другъ), 3 турски хана къмъ Жабокови и др. Камиларски семейства бѣха: Христо Митровъ, Коста Митровъ, Рубелеви, Алтънини, (Цвѣткови), Мито Черкезовъ и др. Кукушката колония се състоеше отъ: Христо Петковъ Шарланджи, Христо Кантарджи, Георги Н. Янишлиевъ, Дионисъ Н. Янишлиевъ, Андонъ Кълкъшли, Христо Шекерджи, Димо, Ицо и Годе Кълкъшли, Дудаклия, Кольо Тенчовъ, Атанасъ Полихроновъ Шекерджи и други. Цинцари крушовчани, велешани и отъ другаде: Щерѣо, Мицови, Ванчо (баба Нушкини), Дончо влаха, Гушето, Тома влаха, попъ Янакъ (влахъ или гръкъ), ятре Аргиръ (лѣкаръ) и други. Дветѣ гръцки семейства отъ с. Куликия (Солунско) бѣха Василъ и Барба Никола Шарланджии (баджанаци). Кумановецътъ бѣше ожененъ за дойранчанка и го наричаха Кумановалия, а и дупничанинътъ Кочо Ахчията сжщо се оженилъ тамъ. Въ Дойранъ напоследъкъ се бѣше заселилъ и младия Щерѣо сахатчията, гръкъ — и той се ожени за дойранчанка. Еврейски семейства: Дели Мушонъ, Маиръ, Маркадо, Дави (тенекеджия), Юсе и други, на които имената не зная, или не помня.

6. Брой на кжщитѣ и разновидностъ на населението. Черковния въпросъ и българскитѣ деятели.

Градътъ Дойранъ броеше надъ (1800) хилядо и осемстотинѣ кжщи, съ едно население отъ деветъ до десетъ хиляди души. Кжщитѣ се разпредѣляха така: надъ (900) деветстотинѣ турски, повече отъ (500) петстотинѣ български-екзархисти, (200) двеста български-патриаршисти (отъ които 40 до 50 кжщи се сѣрбѣха и бѣха пакъ патриаршисти), (40) четиридесетъ еврейски, (60) шестдесетъ цигански мохамедани (говорѣха турски), две грѣцки и нѣколко цинцарски—патриаршисти и екзархисти. Отъ това разнообразие-букетъ отъ народности се явяваха: сѣревнуване въ духовното преуспѣване и въ търговия, сѣревнувание въ значение и зачитане отъ властѣта и пр. Преди възраждането (духовно-националното пробуждане) всички българи въ Дойранъ, както другаде, сж били патриаршисти, имали сж владика-грѣкъ, какъвто имаше до Балканската война. Отъ всички—повече отъ (700) седемстотинѣ общо български кжщи — тогава всички патриаршисти — сж възраждането сж се отказали отъ Патриаршия и владика и се съзнали за българи-екзархисти едно голѣмо число, докато напоследъкъ това число достигна надъ (500) петстотинѣ кжщи. Не безъ значение е било влиянието на грѣцкия владика, понеже Дойранъ всѣкога е билъ седалище на такъвъ, а тамъ е стоялъ и известния българомразецъ — грѣцкия владика Мелетий („Дели Мелетий“). Дойранъ (Полянинъ) бѣше седалище на Полянинската епархия — съ Дойранска и Кукушка околии. Българитѣ въ Дойранъ, по време когато сж били всички патриаршисти, съградили си съ общи срѣдства великолѣпна черква „Св. Илия“, която се смѣташе за истинска черква, осветена по реда и отъ която проститѣ гъркомани до последно време не можаха да се откажатъ, а сжщо така и отъ Патриаршия и владика, за да не носятъ проклятието на схизматици. Съзнателнитѣ българи въ Кукушъ и Дойранъ, недоволни отъ Мелетия, сж искали премѣстването му и замѣстването съ българинъ-владика. Патриаршията, виждайки голѣмото българско национално брожение, съгласила се и изпратила владиката-българинъ Хаджи Партения, родомъ отъ гр. Галичникъ (Македония), който на 1859 година е замѣстилъ лудия грѣкъ Мелетия.*) Българинътъ-епископъ Хаджи Партений (по-сетне Митрополитъ Нишавски) положилъ голѣми усилия за отстояване и напредване на българското слово въ църкви и учи-

*) Сжщиятъ, премѣстенъ отъ Дойранъ за Охридски грѣцки Митрополитъ, е наклеветилъ предъ турската властъ Димитъръ Миладиновъ, който, арестуванъ, е билъ изпратенъ въ Цариградъ, кждето мжченически сж умрѣли заедно съ брата му Костантинъ (24 януарий 1862 г.), дошълъ въ Цариградъ да види брата си.

Изглежда, че Мелетий още въ Дойранъ е мислилъ какъ да унищожи Димитъръ Миладиновъ, тогава учителъ въ Кукушъ.

лица на епархията, въпреки гонението му от тогавашния Солунски гръцки Митрополитъ Неофитъ. Патриаршията не захъснала да отзове Партения, който е билъ въ връзка съ всички видни български черковни дейци въ Цариградъ.

Недоволнитъ отъ замѣстването на Хаджи Партения съ владика-гръкъ българи дълго време се противопоставяли на дошлитъ по-късно владици-гърци и на Патриаршията, докато се отцепили отъ нея като самостоятелни и се обособили въ градска Кукушка и градска Дойранска църковни български общини. Първиятъ председател на Дойранската българска църковна община е билъ патриота-българинъ Хаджи Дине Хаджи Митовъ. Окуражени и ободрени и отъ обстоятелството, че се учредила вече и самостоятелна българска църковна управа — съ фермана за Св. Екзархия, българитъ-екзархисти купиха си постройка до езерото при „Балъкъ-пазаръ“ (Рибенъ-пазаръ) отъ турчина Саидаа и си я приспособиха за параклисъ-черква. Главна роля въ това движение е игралъ Христо Петковъ Шарланджи, който по-късно подарилъ, или продалъ на ниска цена, свое здание край езерото за училище, на мѣстото на което презъ 1901 година се построи новото училище — основно и третокласно „Йосифъ I-и“, на видно мѣсто, въ центъра на града, до езерото. Христо Петковъ Шарланджи, голѣмъ богаташъ, шурей на баща ми, бѣше човѣкъ интелигентенъ, училъ въ Одеса (Русия) и се ползуваше съ голѣмо уважение отъ страна на турцитъ. Баща ми, Дионисъ Н. Янишлиевъ (1841—1916), синъ на събудения българинъ-кукушанинъ дѣдо Никола Янишлиевъ, знаеше старогръцки и гръцки езикъ, ученикъ на Андроникъ Йосифчевъ и на Димитъръ Миладиновъ, познаваше Райко Жинзифовъ и Константинъ Миладиновъ, билъ ученикъ следъ това въ първото българско училище въ Цариградъ презъ 1860 год., познаваше всички дейци по възраждането, начало съ Иларионъ Макариополски, е билъ въ числото на кандидатитъ, избранъ за следване въ Русия (по искането на Варненския руски консулъ Рачински), бѣше българинъ до фанатизъмъ. Свещеникъ Стаменъ Думчевъ, Хаджи-Мито, Киро Ристенинъ, Христо Кантарджи, Динка Кьосовъ, Киро Амповъ, Хаджи Дине х. Митовъ, Хаджи Нако Матковъ, свещ. Христо Телятиновъ, попъ Стойко, Хаджи попъ Коста, свещ. Петъръ Яневъ, Яно Демерджи, Христо Бързицата, Дине Бате Гуговъ-Московъ, Киро Кироичовъ и синоветъ му Мито и Ваню, Киро п. Костовъ, Абаджи Коста, Демерджиеви съ синоветъ Мито, Ицо и Тома, Георги Н. Янишлиевъ, Ринга Амповъ, Стоянъ Амповъ, Христо Шекерджи, Дине Бугарчевъ, Стоянъ Н. Стояновъ, Михалакъ Мигровъ, Никола Ахтаровъ, Мито Зафировъ, Кольо Тенчовъ, Христо Стояновъ, Хаджи Георги Харизановъ, Хаджи Ташо х. Митовъ, Иванъ Продановъ, Ив. Шаламановъ, Христо Димчевъ (Бакото), Христо Басмаджи, Ицо Кълкѣшли и редъ други силни по духъ българи и хора съ влияние сж първитъ деятели, сж били и бѣха стълбоветъ на българщината.

7. Гръцката пропаганда и интелигенцията ѝ.

Полянинската гръцка епархия продължаваше анемичния си животъ съ своя гръцки владика въ Дойранъ, като изгубваше отъ година на година все повече и повече отъ „своео паство“, което въ цѣлата епархия по национална принадлежностъ бѣше само българско. Тя съществуваше и до 1912 година, до Балканската война, останала вече съ всичко около 200 гъркомано и сърбомано патриаршистки кжши въ Дойранъ, безъ нито едно гъркоманско село въ кукушко и дойранско, освенъ Валандово съ нѣколко гъркомански кжши, и безъ нито единъ гъркоманинъ въ гр. Кукушъ. Престолниятъ градъ на епархията, Полянинъ (Дойранъ), оказваше известно влияние върху гъркоманитѣ съ гръцкия владика и, освенъ заплахата отъ схизмата, повечето отъ останалитѣ въ града ни гъркомани сж имали и имаха привилегията да се ползватъ и отъ облагитѣ отъ гръцки фондове, отъ „завещанията на гръцки богати дарители, за пропаганда“, както имаха ласкателствата на владиката и надеждитѣ, които даваше „елинската мегали идея“, която, както въ далечното минало, „и днесъ е била носителка на култура“, „призната и почитана отъ европейския свѣтъ“. Усилията на гъркоманския владика да си пробие пътъ на нова смѣтка въ Кукушъ, останалъ отъ отдавна безъ ни единъ гъркоманинъ, не успѣха съ изпращането тамъ на гъркомански свещеници, които да привлекатъ „своео паство“. Тежко и горко на тия агитатори отъ кукушани! — Тамамъ намѣрили човѣцитѣ! И попъ Чакмакъ (свещ. Христо Чакмаковъ), гъркоманинъ отъ Дойранъ, бѣше пратенъ въ Кукушъ съ тая мисия, но, унижаванъ и подиграванъ отъ „нескромнитѣ“, „инаетъ“ и дори „едахлии“ кукушани, посраменъ, безъ куражъ и надежди, се върна въ кжши си. Сжщо и сърбитѣ напоследъкъ направили опита да вербуватъ въ Кукушъ „сърби“ и то „прави сърби“, обаче агентитѣ имъ съ дюдюкания и бой сж били пропждени.

Гъркоманитѣ въ Дойранъ имаха училище, имаха ученици, но не успѣваха. Най-стариятъ имъ даскалъ (дойранчанинъ) бѣше Вано Дживановъ, съ сръдно образование. Другъ отъ старитѣ имъ даскали бѣ Георги Патарозлията, съ висше образование, добито въ Атина, но той открито заявяваше, че е българинъ и никакъ не се погаждаше съ гръцкитѣ владици въ Дойранъ. Отъ младата интелигенция бѣха: Дончо Ходжовъ, съ сръдно образование, сестра му Дона Ходжова, помощница-даскалица, Люба Грошова, сжщо помощница-даскалица, Лимба и Марионка Дели-Глигорови, съ сръдно образование, Петре Заховъ (даскалъ), съ второкласно образование, Мито Туновъ, следващъ агрономство въ Атина, Елефтерия Дафинина (даскалица) и Марийка Атанасова, сжщо даскалица. Най-злюбения между всички бѣше Петре Заховъ, по-рано и сърбомански учител, а

преди това и гъркоманинъ, оженелъ за гъркиня, кира Ана, която въ Дойранъ научи български езикъ и си говорѣше български.

8 Сръбската пропаганда и сърбоманска интелигенция.

Съ появяването на сръбската пропаганда въ Македония следъ 1890 г., съ лѣненето на жълти сръбски наполеони и разточително раздаване на сръбски стипендии 30—40 семейства отъ гъркоманитѣ, безъ да се отказватъ отъ патриаршията, отъ която имаха материални облаги, приеха сръбството, сръбскитѣ наполеони и сръбскитѣ стипендии. Турската властъ подкрепяше пропагандитѣ; тя подкрепи и сръбската пропаганда, за да постигне своята целъ: да раздѣля, за да владѣе. Трѣбва да се знае, че сърбитѣ създадоха въ Дойранъ една малка сърбоманска интелигенция, когато гърцитѣ не можаха да създадатъ такава отъ гъркоманитѣ. Сръбската пропаганда, обаче, нищо не можа да направи съ своята „Српска школа дом на претка“ въ Дойранъ, която „школа“ незнай дали съществуваше тамъ къмъ 1912 година и, ако съществуваше, не вървамъ да броеше повече отъ 10—15—20 залъгвани съ подаръци гъркомански деца. Сръбската пропаганда върху българитѣ-екзархисти не можа да има влияние — посърбоманчиха се само 3—4 семейства за стипендия: Хасанбегата (прекоръ), изпрати на стипендия сина си Кольо, който се поболѣ и се помина; Селянови, единия синъ на които, Дине, свършилъ Одринската българска семинария, бѣше уволненъ за наказание, стана сръбски учител, но отъ срамъ пресели се въ Енидже-Вардаръ, където се ожени, и тамъ умрѣлъ пакъ като български учител, а братъ му Панде, съ второкласно образование, иначе интелигентенъ и способенъ, много приятенъ и веселякъ, прие сърбиянството отъ нѣмай-къде и си остана сърбомански учител; Георгила (Георги Ивановъ Продановъ), свършилъ четвърти класъ въ българската гимназия въ Солунъ, прие сръбска стипендия въ Призренската семинария, поради своята бѣднота, стана, заедно съ Панде Селяновъ, сръбски учител въ Дойранъ, а и сестра му Варвара получи също сръбско сръдно образование (Тѣхенъ по малкъ братъ презъ време на общоевропейската война е билъ български офицеръ, следъ което свършилъ право въ Софийския университетъ) и 4) Филипъ Парчовъ (Фильо), свършилъ четвърти или пети класъ на Солунската българска гимназия, а довършилъ на сръбски и следвалъ въ Бѣлградъ, стана сръбски учител и се ожени за велешанка — българска учителка. Но нито Панде Селяновъ, нито Гйоргила, нито Фильо бѣха фанатици-сърбомани. Такива се създадоха отъ гъркоманитѣ, но при все това не бѣха злосторици. Ето имената имъ: Георги Теохаровъ („Мезето“, прекоръ на семейството, свършилъ висша школа въ Бѣлградъ),

Ташо Афинъ (свършилъ аптекарство, сега аптекаръ въ Гевтели), Христо Нановъ, Вано Грошовъ, Теофанъ Христовъ (зетъ на Нано Божинъ), Христо попъ Кицовъ (учители), братя Стоянъ, Гоце и Миланъ Андонови, Доне — внукъ Андонъ Дельовъ, Гиго Тасовъ и Христо Талляковъ (двамата последни свършиха „хукука“ — юридическото училище въ Солунъ — на сръбска стипендия), Фроса Дживанова,*) Марионка попъ Кицова, Леля Траянова, Танка Андонова (учителки) и Рисана Ахтарова.

9. Българската интелигенция и работници на революционната организация.

Българитъ въ Дойранъ напредваха. Тукъ се създаде голъма интелигенция. Отъ Дойранъ сж: Никола Стояновъ (Гл. директоръ на държавнитъ дългове), Георги попъ Стаменовъ (първия директоръ на първа мъжка гимназия въ София, следвалъ въ Русия), Димитъръ Бързицовъ (редакторъ на в. „Новини“ и „Вести“ въ Цариградъ), Кулишъ попъ Стаменовъ, Никола Пулински, Никола Прочковъ, Димитъръ Михайловъ, Братя Харизанови, Антонъ Костовъ, Д-ръ Никола Бързицовъ (лѣкаръ), Дине Селяновъ, Димитъръ хаджи Диневъ, Иванъ Телятиновъ, Христо Диневъ Батевъ, Никола Д. Янишлиевъ, Георги Митовъ, Никола Минцевъ, Стоянъ Стойковъ, Никола хаджи Ташевъ, Нако Илиевъ, Борисъ Д. Янишлиевъ, Георги Кулишевъ, Тенчо Тенчовъ, Христо Митевъ, Христо Антапешовъ, Петъръ Стефовъ, Тома Заховъ, Петъръ Тенчовъ, Благой хаджи попъ Костовъ, Димитъръ Крѣчовъ, Дине Чакъровъ, Кирилъ хаджи Диневъ, Борисъ Лимоновъ, Георги Д. Продановъ, Христо Д. Амповъ, Спиро Спиридоновъ, Христо Ахамовъ, Илия Текелиевъ, Христо Текелиевъ, Георги А. Московъ и други; учителки: София Кирова, Руша хаджи попъ Костова, Мария попъ Петрова, Мария Текелиева, Свѣтлана Д. Янишлиева, Мария Ампова, Тенча Чарѣкчиева, Мария Анчова, Танка Ахтарова, Щиряна Пачоова, Рисана Калова, Анастасия Тенчова, Рисана Батева, Кръстина хаджи попъ Костова, Рисана попъ Телятинова и други, до 1912 година. Мнозина отъ изброенитъ сж съ висше образование, нѣкои слѣдвали и въ странство, а останалитъ съ пълно сръдно образование. Въ Солунъ следваха учението си ученици и ученичкитъ София Ив. Кириочова, Фида Николова, Йорданка Тодорова Шарланджиева и други. Въ Дойранъ имаше още голъма интелигенция българи съ непълно сръдно образование, като: Петъръ Амповъ, Петъръ Шекерджиевъ, Георги Дерменджиевъ, Наке Текелиевъ, Иванъ М. Кировъ и много други. Да не говоримъ за интели-

*) Тя се осъзна като добра българка и сега живѣе въ София съ семейството си — Христо Морарцалиеви.

генцията съ третокласно образование, която бѣше многочислена. Мнозина измежду изброенитѣ по-горе следваха въ турски лицеи. Измежду изброенитѣ имаше и има: единъ професоръ, директори на гимназии и прогимназии, учители въ гимназии, прогимназии и основни училища, училищни инспектори, лѣкари, юристи, журналисти, офицери, финансисти, администратори и пр. Други учители бѣха: Алекса Кочовъ, Христо Парчовъ, Кирилъ Ив. Кироичовъ, Нано Рушановъ, Василъ Шаламановъ, Кольо Стояновъ Сурльовски—революционеръ и работникъ на организацията, Кольо Митовъ Текелиевъ, Кольо Даскаловъ, Борисъ Маргаритовъ (убитъ отъ турцитѣ най-звѣрски при Балк. война 1912 година) и пр. Други учителки: Тина и Рисана Н. Телятинови, Мария Тунева, Свѣтлана Ицова, Свѣтлана Кьорташова и Танка попъ Георгиева. Граждани-работници на революционната организация бѣха: Стойчо Продановъ, Манчо Стойковъ (старъ революционеръ, убитъ), Ташо М. Зафировъ, Георги Дѣлевъ (Чауша), Дине Булгурджиевъ, Христо Г. Папазовъ, Илия Пърличковъ, Тома, Ичо и Кочо Гушови, Мито Бацията, Мито хаджи Ташевъ, Рингачови, Петъръ и Кольо Демерджиеви, Гиго Батевъ, Борисъ Кантарджиевъ, Киро Текелиевъ, Поне Трайковъ, Мито Чакъровъ, Мито Абаджиевъ, Дине и Кольо Стойкови, Ваню Дай-Тошовъ, Дине Кулишевъ, Братя Георги, Христо и Динчо Парчови, Христо Анинъ Туршаджиевъ, Маргаритъ Тасовъ, Кирилъ Кадиевъ, Борисъ М. Демерджиевъ и още много други. Нѣкои, като Мицо Тенчовъ (революционеръ) падна убитъ при взривъ въ Кюстендилъ; Дончо Голски-Пановъ, Кольо Дамяновъ и други паднаха убити въ сражения съ турцитѣ. Христо Пальорски (четникъ), Трайко Кирчановъ (четникъ, убитъ на Султанъ тепе); убити като четници: Гого Текелиевъ, Христо Франгулата, Доне Ив. Продановъ, Кольо Ангеловъ (органджия) и пр. и пр.

Тая интелигенция бѣше гордостъта на града и силата на българщината въ Дойранъ. Всѣки интелигентъ е положилъ грижи за народностното съзнание на своитѣ съграждани, за прогреса имъ и за тѣхния патриотизъмъ.

Поклонъ предъ радѣтелитѣ и падналитѣ за свободата на Македония наши съграждани!

Гореизброенитѣ сж създадената интелигенция въ кратко време и то при робство. Колко по-многочисленна би била тя при свободенъ животъ и въ днешно време!

Днесъ въ всѣко по-голъмо село въ България има гимназия, а въ градоветѣ се наброяватъ по 2—3 срѣдни училища. Сжщото щѣше да бжде и въ свободна Македония.

10. Турска назадначавостъ.

Турцитѣ, макаръ и болшинство въ Дойранъ, не направиха нищо за просвѣтата на гражданитѣ-турци. Въ града

имаха основно и класно училища, но броеха сравнително малко ученици. За следване въ гимназия и дума не ставаше: най-много е, че свършваха „руждие мектеби“ (класното училище), а „идадие“ (гимназия) свършиха 2—3-ма и само единъ „хукукъ мектеби“ (по правото) въ Солунъ. Тѣ си тасладисваха и се излежаваха.

11. Турцитѣ и тѣхнитѣ бегове — рамазана имъ.

Отъ интересъ е да се посочатъ по-важнитѣ личности отъ турското население. Турцитѣ се дѣлѣха на обикновени граждани турци и благородници — бегове. Ето имената на виднитѣ: Хаджи Али-бей, Джевитъ бей, Али-бей, Бекиръ-бей, Топалъ Сали-бей, Мехмедъ бей, Мюдюмъ бей, Абдърманъ бей, Руфатъ бей, Зурабъ-бей, Тевфикъ бей, другия Бекиръ-бей, Хаджи-паша, Хаджи-Мустафа, Хюсеинаа, Егхемъ-ефенди (хаджи Алиевъ), Еюпъ ефенди и синоветѣ му Мустафа и Джемалъ, Шани ефенди и братъ му, Айгъръ-Хафузъ, Кьоръ-Хафузъ, Назифъ чаушъ, Хасанъ Муса и още много други.

Мнозина отъ изброенитѣ бегове имаха състояния отъ по нѣколко села-чифлици, а за най-богати се смѣтаха Али бей и Мехмедъ бей.

Най-умния и благороденъ бѣше Мюдюмъ-бей, най-голѣмия скжперникъ Али-бей, най-голѣмия звѣръ за християнитѣ (българитѣ) бѣше Хаджи Мустафа, най-голѣмия узурпаторъ на български имоти Абдърманъ-бей, а най-голѣмия разточителъ бѣ лудия Мехмедъ бей, който пиянствуваше и, яхналъ коня си, влизаше сербезъ въ кафенетата, облеченъ понѣкога съ хубаво същата арнаутска носия, като задържаше на пиене, за негова смѣтка, всички намѣрили се въ кафенето граждани. Кафенетата въ Дойранъ продаваха и спиртни пития, бира, ликьори и др.

Бекиръ бей и Рифатъ бей сжщо вършеха младежки лудории — като „деликанлии“, но по-късно поумнѣха, особено Бекиръ-бей.

При рамазана тжпанъ съ пѣсни събуждаше отъ сънь турцитѣ, на първо мѣсто беговетѣ и агитѣ. Тая честъ се правѣше и на видни християни чорбаджии — българи и гъркомани*).

12. Евреи.

Евреитѣ въ Дойранъ имаха си хавра и при нея училище и всички знаеха български и турски — мжже и жени. Между тѣхъ единъ се именувахе Маркадо, който ни продаваше печени яйца по кафенетата. Важни личности бѣха Дели-Мушонъ и Маиръ (търговци).

*) Биенето на тжпана се съпровождаше и отъ пѣсни: — Динлеръ ми сънь, Ахмедъ-ага (или Мито Чорбаджи), калкънъ, калкънъ сюфюръ ълъмъ — и пр. и пр., което значи: — Слушашъ ли ти, Ахмедъ-ага, (или Мито Чорбаджи), станете, станете да закусваме и пр. и пр..

13. Цигани.

Циганитѣ бѣха мохамедани, говорѣха турски. Най-известенъ бѣше хамалинѣтъ Османъ Шембелека, който бѣ много-духовитъ и можеше съ рими на турски да осмѣе когото и да е. Участьта му, обаче, бѣше лоша: загина нещастникѣтъ при бомбенія взривъ на пазаря на 1912 година, дѣло на революционната организация. Бележита отъ циганкитѣ бѣше Демовица, която имаше връзки съ всички домакини-българки и бѣ всѣкога добра гостенка въ българскитѣ домове, а особено на другия день следъ заговѣзни, когато събираше остатѣцитѣ отъ гостбитѣ.

Циганитѣ не се интересуваха за образование. Нѣкои циганчета посѣщаваха турското училище.

14. Други добри и влиятелни българи-първенци.

Освенъ изброенитѣ по-рано добри и влиятелни българи, други такива (нѣкои и синове на означенитѣ) бѣха: Андонъ Московъ, Ваню хаджи Митовъ, Мито Кировъ и синъ му Кирилъ, Ваню Кироичовъ, братя Доне, Ильо и Ичка Цорини, Тома съ синъ му Георги и Ицо Демерджиеви, Хр. Михалакевъ, Мито Басмаджиевъ, Мицо и синовѣтъ му Туше, Гоце и Христо Мурарцалиеви, Чилиманови (Дине и Мито), Дине Амповъ и синъ му Кирилъ, Ваню Бошнаковъ, Георги и Кольо Батевѣ, Кулишъ Киро попъ Костовъ, Георги Митушовъ, Петъръ хаджи Митовъ, Георги Бугарчевъ, Григоръ Караивановъ, Христо Шоповъ, Киро Димчевъ, Ильо Пърличковъ, Христо Папазовъ, Мито хаджи Ташевъ, Христо, Гиго и Кольо Кьосеви, Никола Пачоовъ и синовѣтъ му Стоянъ и Дине, Стойчо Продановъ, Христо и Тома Стамболлиевѣ, Кулишъ Доновъ, Бр. Мито и Тома Анчовѣ, Тодоръ Шарланджиевъ, Телятинови, Нано и Джорджо Божиѣни, Минцевѣ, Никола Антапешовъ, Джорджо Кьосовъ, Кольо Наковъ Николчовъ, Джеркови, Никола Василевъ, Димчеви, Кулишъ Гуга п. Костовъ, Гоце Ринговъ, Братя Нако, Гьока и Крумъ хаджи Поповѣ, Дамяновѣ, Григоръ Бояджи Котовъ и синъ му Ичо, попъ Ташовѣ, Христо Диманинъ, Атлиевѣ, Дельо, Кольо и Ташо Московѣ, Братя Шаламановѣ (Мито, Петъръ, Костакъ и Василъ), Трайко Хасърджи, Стоянъ Кумитовъ, Мартиновѣ, Христо Диманинъ, Стоянъ Кочовъ, Братя Стойковѣ, Дине и Георги Анчовѣ (ножари), Христо Менкинъ, Братя Яновѣ, Мито и Дельо Изовѣ, Петъръ Лимонъвъ и синъ му Кольо, Кольо Ахамовъ, Уджакови, Ваню Дафиновъ, Кочо Ахчията, Гуга Дудаклиевъ Кълкъшли, Дине Маавковъ, Текелиевѣ, Христо Чаръкчиевъ, Христо Антароровъ, Заховѣ (Стоянъ и Ильо), Шефовѣ, Христо и Гоце Степановѣ, Кьорташевѣ, Пановѣ, Матковѣ, Джиновѣ, Киро Туневъ, Жабоковѣ, Ив. Чакъровъ, Ангелъ Урганджи, Пелтекъ Кольо и братъ му Гиго, Георги Бояджиевъ и синовѣтъ

му Кольо и Крумъ, Ильо Наковъ, Кольо Калайджиевъ, Челеби-Андонъ, Хаджиеви, Парчови, Дулянови, Етимови, Дай Тошови, Кадиеви, Гушови, Трупови, Каракашови, Джекови, Донови, Каракирови и др. и др.

Всѣки българинъ бѣше народенъ деецъ — всѣки споредъ своитѣ способности, възможности и съзнание.

15. Гъркомански първенци.

По-бележити гъркомани бѣха: Попъ Янакеви, Талйозови, Дели-Глигорови, Ешменови, Георги Анчовъ („Овцата“), Кулишъ Анчовъ, Думбулови, Терзитанови, Стойкови (рибари), Митрови, Христо Пелтековъ, Ходжови, Чолакъ-Костакеви, Грошови, Кулишъ хаджи Наковъ, Ильо Антароровъ, Киръ-Киро и братъ му Ваню, Стоянъ Туновъ, Шупурови (Мито и Ташо), Атанасъ Шекерджи, Ильо попъ Илиевъ, Димитрото Клисаровъ, Дине Бошнаковъ и др.*)

16. Сърбомански първенци.

Първенци сърбомани въ Дойранъ бѣха: Патриотови, Ваню Грошови, Кольо попъ Кицови, Траянови, Тасови, Селянови, Парчови (Тона), Хасанбегови, Георгилови (Проданови), Теохаръ попъ Илиеви, Таллякови, Марушкини (Нанови), Андонови, Кольо Тонкинъ и др.*)

17. Търговия и занаяти — рибарство.

Жителитѣ на гр. Дойранъ бѣха търговци, занаятчи и рибари. Между занаятчиитѣ имаше и турци, които заемаха частъ отъ горната чаршия и покритата чаршийка, имаше и търговци. Българитѣ, обаче, държеха първенство и въ търговия, и въ занаяти. Рибарски семейства бѣха около (400) четиристотинъ, болшинството отъ които пакъ българи-екзархисти, но нито единъ турчинъ не бѣше рибаринъ. Най-типични представители на рибаритѣ бѣха: Шингата, Мендизо, Христо Труповъ и Дине Ильковъ, който бѣше най-големия плувецъ. „Труповия корабъ“ (лодка) бѣше образецъ на неодѣланостъ и безформеностъ и никой не желаше да се вози на него.

Най-труденъ занаятъ е рибарския: тежко на рибарина презъ време на буря, тежко и на очакващитѣ го домашни — мнозина рибари сж се удавяли при лоша буря. За подкарване работата на рибарина взиматъ участие всички домашни: тѣ простиратъ мрежи да съхнатъ, хранятъ вжлици, плетатъ мрежи, сушатъ дрехитѣ на отопения въ вода рибаринъ, плетатъ леси

*) Имената и фамилиитѣ имъ имена предавамъ така, както тѣ сами се именуваха и както гражданитѣ ги наричаха. Тия фамилни имена сж съ български окончания, а не съ гръцки — „опулосъ“, „исъ“, „идисъ“, или съ сръбски — „ичъ“, „вичъ“.

отъ тръстика, съ които зимно време заграждатъ рибата при ловищата, за да я улавятъ. Най-интересенъ е тоя занаятъ, най-тежъкъ и най-рискованъ, но рибаринътъ, бодъръ, свикналъ, не иска и да знае. Като се говори за физическа сила, трѣбва да се подчертае, че рибаринътъ е по силенъ и по-каленъ отъ селянина. Опналъ се на веслата („копиитѣ“), застаналъ правъ срещу вѣтъра въ езерото, изопналъ гърди, вози при абсолютно чистъ въздухъ, какъвъ по-голѣмъ спортъ!*)

18. Лодки.

Ладиитѣ (лодкитѣ) сж плоскодѣлни, изработвани отъ дървена конструкция отъ самитѣ рибари, насмолени съ зифтъ, иматъ преимуществото, че излазятъ на брѣга, обаче, като плоскодѣлни, сж и колебливи и могатъ да се преобърнатъ при неопитенъ кормчия. Всѣка лодка има две весла на общо дърво („крондиръ“), поставени на единия край на лодката и наложени върху по единъ правоугълень „скраматикъ“, върху двата краища на „крондира“, съ помощта на кожени насмолени повои. И дветѣ весла се подкарватъ едновременно отъ единъ и сжщъ рибаринъ, така че самъ рибаринътъ си върши работата въ езерото. Ако товарътъ въ лодката е тежъкъ и има нужда отъ помощникъ, то последния втикава весло на насмоленъ повой върху страниченъ на лодката „скраматикъ“, съ което весло той, седналъ, подпомага бързината ѝ. Ако ли лодката стъ нѣкжде протече и се пълни, макаръ и бавно, съ вода, то въ нея има „исполъ“ — дървено черпило, съ което се изхвърля изчерпаната много пжти вода.

19. Мрежи — ловене риба.

Съ лодкитѣ рибаритѣ носятъ наловената риба, или инструментитѣ, или пренасятъ разни товари и хора отъ единъ брѣгъ на другъ брѣгъ на езерото, както и нѣкои рибари носятъ пжтници на желѣзнопжтната гара. Отъ лодкитѣ рибаритѣ спускатъ кжси мрежи въ езерото, наречени „апладе“, съ пришити „филота“ (шуплести яйцевидно нарѣзани дръвца), и пришити отдоле куршумчета, които мрежи на другия день се прибиратъ заедно съ набучилитѣ се въ тѣхъ рибки. Или пъкъ съ лодка спускатъ едри мрежи, извити, съ „капа“ по срѣдата, съ два края, свършващи съ вжжета, които се хвърлятъ на брѣга, откжде то нѣколко рибари теглятъ двата края на мрежата и прибиратъ насъбралата се риба отъ страни и въ „капата“. Такава мрежа се нарича „престамница“, а, ако е много голѣма, наричатъ я „грипъ“. Когато дойранчани видятъ непознатъ човѣкъ съ особено облѣкло и особени обноси, то запитватъ: „Тоя пъкъ отъ кой „грипъ“ е?“ — значи съ кой „грипъ“ е изловенъ, откжде ли се е навъртѣлъ тукъ?.

*) Рибаритѣ въ езерото подкарваха лодкитѣ си стоишкомъ.

20. Ловища.

На северната и северозападна страна на езерото има тръстика съ направени на дървени колове калибки-стаички за спане, навътре въ водата. Това е голѣмо пространство, а и колибкитѣ сж много. Тия сж ловищата (дайлянитѣ), кждето се лови риба зимно време. Тамъ мѣстото-вода е разпарцелено и всѣки рибарь си има свое ловище. Мѣстото заграждатъ съ „леси“, плетени отъ тръстика, и спускатъ езерни птици съ отрѣзани крила, които да гонятъ рибата и я вкаратъ въ все по-тѣсно заградени кошарки за лесноулавяне. А за да не се спускатъ други лакоми за риба езерни птици върху насѣбратата се риба, то рибаритѣ уславятъ „ратире“ — викачи по птицитѣ, които съ викове „льо-льо-льо-льо!“ и съ махане съ прашки камъчета пропжждатъ лакомитѣ птици. „Ратиритѣ“ оглушаватъ околността съ своитѣ викове. Тѣ бѣха все турци-селяни (койнаре).

21. Ловене риба съ други способности — вждица и др.

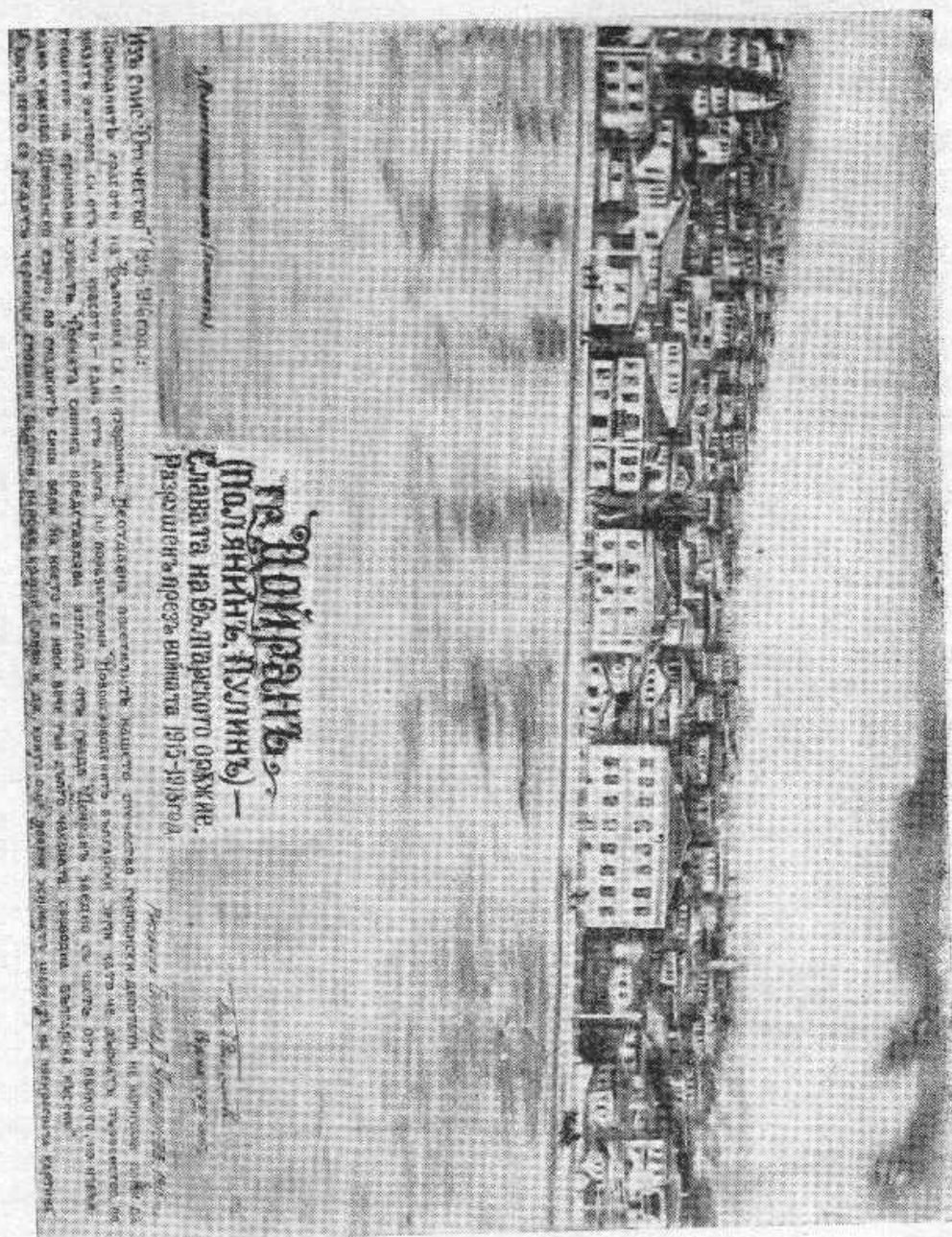
Рибаритѣ ловѣха рибата и съ сертме, а още и съ „устѣ“ — 4—5 зжбесто съ остри куки желѣзо, натѣкнато на дългъ дървенъ прѣтъ. Съ „устѣ“ ловѣха и раци, като ги мушкаха. Рацитѣ ги ловѣха и съ връвъ, на края на която връзваха парче отъ риба и когато ракътъ се хване за рибата и се подмами, връвта се потеглюва внимателно и бързо се спуска ржката въ водата, за да се улови рака, или, за по-сигурно, пускаше се „пизволъ“ — обръче отъ телъ съ дрѣжка и съшити на обръчето малка мрежа, като капа. Риба се ловѣше по края на езерото и съ отрова, а, за удоволствие, отъ терасата на кафенето се спускаше вждица. Тя се състои отъ дълга тръстика на края съ вързанъ дългъ конецъ, а въ края на конца е вързана малката кукичка — чиличена вждичка. На конца — около 70—80 сантиметра отъ куката се привръзва рогозче, дълго 10—15 сантиметра, наречено „балцо“. Щомъ като се яви на кукичката (съ хлѣбче или червейче, или парче отъ „сколька“ — мида) риба, то „балцото“ (чукутчето) се навежда, иначе плува на повърхността на водата, а щомъ потѣва и то нѣколко пжти, значи че риба се е хванала и се вдига вждицата съ уловената рибка.

22. Видове риба и езерни птици.

Въ Дойранското езеро има нѣколко вида риба: сомъ, шаранъ (крапъ), платица, бѣлвица, перкия, бѣла риба, клень, линишъ, ягула (рѣдко), бубуджани и пласкуни (дребни рибки, които служатъ като храна за хващане едри риби) и др.

Отъ птицитѣ (блатни птици) въ езерото живѣятъ: пуцко (гмурко), кокалька, гаро, патица и други, а отъ хвърчащитѣ,

които също се хранят с рибки, сж бълитъ многобройни „сурлета“ (чайки), свързани с езерото с своето постоянно хвърчане и спускане върху малкитъ рибки, за храна.

Северната част на града.

(Скоба 2 въ картината-планъ, стр. 8, означава тая част на града). Тая картина, рисувана от автора по фотография, при голѣмина 70×90 см. въ хубава рамка, е подарена отъ сжшия на Военния Клубъ въ София и втора на музея въ Плевенъ. Сжщата картина авторътъ е нарисувалъ и подарилъ на роднинското семейство Никола Стояновъ, а приготвилъ и за своя домъ, поставена въ сжщо такава рамка.

Горната картина е фотография на рисуваната.

23. Красотата на гр. Дойранъ.

Градъ Дойранъ съ езерото, съ фауната и флората си, представляваше дивна красота. Презъ време на общоевропейската война, 1915—1918 год., когато Дойранъ бѣше въ български рѣце, списание „Отечество“ на нѣколко пѣти бѣше помѣстилъ фотографически снимки, подъ една отъ които бѣха написани редоветъ: *„Природнитъ красоти на България сѣ неизброими. Неотдавна постѣтилитъ нашето отечество германски депутати не намѣриха думи да изразятъ възторгаси отъ тия красоти — една отъ друга по-поразителни. Новоосвободенитъ български земи като че държатъ първенство по отношение на природна хубостъ. Горната снимка представлява изгледъ отъ града Дойранъ заедно съ частъ отъ малкото, но извънредно красиво Дойранско езеро, по гладкитъ сини води на което се носи вече тѣй дълго чаканата свободна българска пѣсенъ“* (гледай картината). Подъ друга сиимка на гр. Дойранъ съ езерото, пакъ въ списание „Отечество“, личатъ между другитъ и следнитъ редове: *„Около него се редятъ черници, смокини, нарове, круши, сливи, бадеми и др., които още повече усилватъ шаркитъ на прекрасната картина“*.

24. Езерната стихия.

Колкото езерото бѣше красотата и природна хубостъ на Дойранъ и даваше чара му, толкова то, при буря и зимно време, бѣше голѣма опасностъ за рибаритъ и кжщитъ край брѣга. Развълнуваното езеро съ своитъ редици една следъ друга по-страшни пѣнливи вълни представляваше опасна стихия, която си играеше съ лодкаритъ и лодкитъ въ езерото, които, като играчки, ту спадаха и не се виждаха отъ погледа, ту се качваха като перца на повърхността на водата, а яростнитъ вълни на брѣга биеха кжщитъ и изобщо сградитъ край езерото съ бѣсенъ ревъ, като прѣскаха съ голѣма сила водитъ си на височина 4—5 метра. Тая картина бѣше и страшна, и величествена! Най-добре това знаятъ рибаритъ и тия отъ жителитъ, кжщитъ на които бѣха играчка на природната стихия, край брѣга на езерото.

25. Зимна картина — замръзване на езерото. Стихия.

Докато зимно време езерото бѣше опасно, то понѣкога бѣ и привлекателно. Случваше се при силна зима да замръзне и туку гледашъ децата се наредили на леда да опитатъ здравината му и да изпитатъ удоволствието отъ тичане и пѣрзаяне. Тоя спортъ всѣка година свършваше съ жертви 1—2 деца, които се удавяха подъ счупения ледъ. При много силенъ студъ дебелината на леда ставаше 15—20 сантиметра и тогава върху него и млади и стари изпитваха радостта,

като възрастнитѣ мжже при маси и столове си пиеха ракийка-мастика — всичко наредено и поднесено отъ прислугата на близкото кафене, а това се правѣше отъ почти всички кафенета край езерото. И тукъ гледката бѣше величествена-приятна, а още по-приятно бѣ, когато върху дебелия ледъ бѣше нахвърленъ и пласть отъ снѣгъ: тукъ и спорта ставаше по разнообразенъ. По дебелия ледъ сж минавали и сватбари съ невѣста (нѣкога сватбата на Тома Демерджиевъ и др.), а разправяха, че нѣкой турски военачалникъ, безъ да знае, е миналъ езерото, при дебелия ледъ покритъ съ снѣгъ, съ войската си и, следъ като въ града научилъ за минатата незнайна опасностъ, далъ банкети и гощавки. При годинитѣ, когато се строеше линията Солунъ — Цариградъ, при дебелия ледъ на езерото работницитѣ — весели италиянци — пиеха и танцуваха съ своитѣ жени-италиянки, а другаритѣ имъ свирѣха танцоветѣ полка, мазурка, кадрилъ и др.

Горната картина бѣше рѣдко явление, понеже сурови зими ставаха рѣдко въ Дойранъ.

Зими съ тънъкъ и по-дебеличъкъ ледъ бѣха по-често, но тежко и горко, когато при буря леда се трошеше и се нагъваше на пластове. Въ тоя случай вълнитѣ го тласкаха отъ северо-изтокъ къмъ юго-западъ и кжщитѣ край брѣга не малко пострадваха отъ тия ледени плочи, които режеха зидоветѣ на оградитѣ, или кжщитѣ, като съ трионъ.

Както виждашъ, драги читателю, Дойранъ бѣше едно голѣмо разнообразие: то точно подходдаше за поета, писателя и художника — за писалката и за четката имъ!

26. Колове за връзване лодкитѣ.

Ще видимъ още другитѣ красоти. Край брѣга на езерото, близо до кжщитѣ, бѣха набити колове, които надъ водата стърчеха като грѣмоотводи, на брой около (400) четиристотинъ, и заемаха доста пространство, за които рибаритѣ връзваха лодкитѣ си съ вжже. Всѣка лодка на „чилото“ (на челото си, на края) имаше дупчица въ горния край съ завързано кжсо вжже, съ което тя се връзваше за тия колове. Въ недѣлни и празнични дни за всѣки колъ бѣше вързана неговата лодка, съ малки изключения, понеже рибаритѣ тогава си почиваха.

27. Крайезернитѣ кафенета и приятната почивка тамъ. Гледки къмъ езерото и къмъ града. Кжпане на децата. Кжпане, разходки въ езерото дене, надвечерь и вечеръ. Очарователния Дойранъ.

На брѣга имаше кжщи и дюкяни, които се миеха отъ водитѣ на езерото. Тукъ бѣха наредени и хубави кафенета,

всѣко отъ които имаше дворъ съ градинка край езерото, открити къмъ него. Нѣкои кафенета имаха и дѣсчени тераси върху водитѣ на самото езеро, построени на дебели диреци и дебели греди и заобиколени съ пармаклѣкъ, върху които тераси бѣха наредени маси съ столове за пролѣтна, лѣтна и есенна почивка. Зимата въ Дойранъ траеше три месеци, та почивкитѣ въ кафенетата и на тераситѣ бѣха една приятна забава, която само тамъ можеше да я има при милата гледка на езерото въ лазурно-кадифени нюанси, при красивата гледка на лодки въ застой, други въ движение, съсъ или безъ насѣдали въ тѣхъ за удоволствие и разходка хора. Тая бѣше картината надвечеръ, а дене тя се попѣлваше и отъ случаи на ловене риба отъ рибари, или ловене риба съ вѣдица отъ самия посетителъ на кафенето. Малко ли поетиченъ и художественъ е пейзажа сѣщевременно съ кѣпането на децата лѣтно време: едни плуващи и блѣскащи съ крака водата въ пѣнливо-сребристи водоскоци, други хвърлящи се отъ лодкитѣ въ езерото въ звучни падове, дигнали високо разпѣнени води, а трети гмуркащи се въ водата като неуловими жаби? Приятността се усиляваше и отъ тихия шепотъ на мекитѣ за погледа леки вълни, които долавяха брѣга. — Какъ ти се вижда, читателю, тая обстановка съ чашка ракийка (хубава дойранска мастика*) въ рѣка или чаша бира, надвечеръ, съ разнообразни мазета отъ пѣржени дробчета, пѣржена и печена на трѣстика рибка, съ печени яйца отъ продавача Маркадо, кутия сарделки, печени раци, които минаващитѣ лодкари съ лодкитѣ си изхвърлятъ на терасата за кефа на приятели? Ами какво ли ще ти бѣде удоволствието, ако въ лодка съ другари, или 2 — 3 лодки, долепени една до друга, гуляете въ езерото съ сѣщо такива чашки и чаши въ рѣка и сѣщитѣ мезета за уста и надвечеръ виждате красивитѣ езерни водни талази, сребристи и пурпурно-златни отъ свѣтлинни отражения, мило играещи и леко галещи лодката ви, а пѣкъ насреща гледате гордия и кокетно надвесилъ се амфитеатрално построения Дойранъ съ неговитѣ лампи-свѣтила?! . . . Не е ли това прѣлестъ?! . . . Не е ли това една фееричностъ, каквато Дойранъ съ езерото само можеше да даде при нашия юженъ край и ти би ли бѣгалъ отъ тая красота и очарователностъ?! . . . Позволи ми, моля, да те попитамъ: — Знамъ, че си виждалъ всѣкога царствения ликъ на изгрѣващото слънце, но виждалъ ли си царственото му отражение въ езернитѣ води?! . . . Виждалъ ли си въ езеро отражението на изгрѣващата луна?! . . . Чулъ ли си пѣсни вечеръ при тихо езе-

*) Като заведенъ редъ лѣте, прислугата на кафенетата поднасяше на посетителитѣ шишенцата съ мастиката въ специални канчета съ студена вода, за охлада. Гражданитѣ обичаха само мастика, а не и друга ракия, а тя съ малко водича въ чашката ставаше бѣла като млѣко!

ро?! . . . Ами пълъ ли си и ти и полъхвалъ ли те е чудний зефиръ тамъ?! . . . Е . . . , чувашъ за тия хубости, — кажи ми, коя по-рано да ти посоча и мога ли всички да изброя?!.. Ето тоя бѣше живота ни тамъ, приятелю мой, животъ на красота, радостъ и чисто удоволствие и то, разбирашъ ли, съ малко пари! — И вие, господа, хора на почивка, състоятелни или не, тамъ ще намѣрите ведрина, хладъ, спокойствие и утѣха! И като се разположите безгрижно и нашироко на терасата на кафенето и си пиете сладко-сладко кафенцето си съ погледъ устременъ въ бистрата езерна вода, забавлявате се унесено, като наблюдавате и се любувате на малкитѣ рибки, играещи и събиращи се на купчинки, или лудо прѣскащи се на волностъ въ езерната водна ширъ! . . . Вие можете дене да посещавате и ловищата (дайлянитѣ) отъ любопитство и развлечение; можете да наблюдавате, какъ рибаритѣ ловятъ риба; можете и сами да опитате съ вѣдицата, какъ се ловятъ игриви рибки; можете да се кѣпите въ езерото; можете да се изкачите на градскитѣ височини и отъ тамъ да се любувате на широкитѣ ни простори и дивнитѣ ни езерни лазури . . . ; а можете, най-сетне, и да си направите съ лодка разходка до гарата — да видите, кой минава съ влака и кой идва за града. А на връщане съ лодка късничко-вечеръ виждате, какъ звездитѣ, месецътъ и цѣлото небе се оглеждатъ въ спокойното гладко езеро при хубава лунна свѣтлина и при пълна сладка тишина . . . , а отдалечъ, насреща, илюминирания Дойранъ надниква въ езернитѣ води въ чудни звездни свѣтила!! . . . Кажете, приятели, не бихте ли се провикнали съ цѣлото си гърло отъ възторгъ?! . . . Не бихте ли и запѣли отъ възхищение?! . . . Ако ли пъкъ се връщате съ лодка дене, вие ще видите друго чудо, нѣщо вълшебно: насреща цѣлия Дойранъ съ околната природа се оглежда въ езерото и вие нѣмате думи да опишете тая очарователна картина!! . . .

28. Изброяване кафенета, гостилници и хотели.

Кафенетата край езерото бѣха следнитѣ: Талляковото (Басмаджиевото, съ градинка), Мито Караулановото (съ градинка), турското (за беговетѣ — Христо Шекерджиево, съ градинка), Хр. Шоповото (съ градинка и тераса), Менкиното (Христо Менкинъ, съ градинка), Мито Кировото (Кирилъ Митовъ Кироичовъ, съ градинка), Петъръ Демерджиевото (Атанасъ Шекерджиево, съ градинка и тераса), Христо Стамболлиевото (съ градинка), Ешменовото (Дели-Глигорово), Кулишъ попъ Костовото (съ тераса), Мицо попъ Георгиевото (съ тераса), Ичо Матковото (съ площадъ предъ него до езерото) и Шефовото, съ просторъ край езерото, до брѣга на което винаги бѣха нареждани маси и столове за посетители. Отъ изброенитѣ кафенета най-модерни — съ мраморни маси и хубави столове

— бѣха: Христо Шоповото, Петъръ Демерджиевото и Кулишъ попъ Костовото. Имаше и други кафенета на навътре въ града, а сѣщо и нѣколко гостилници, чистотата въ нѣкои отъ които бѣше безупрѣчна, както и чистотата на главнитѣ кафенета.

Въ града освенъ хановетѣ имаше и хубаво наредени хотели съ желѣзни кровати и чисти легла: на Братя Вангата и Киръ-Киро Кироичови (заедно съ модерна гостилница), на Петъръ Демерджиевъ, Патриотовия и др.

29. Свобода и спокойствие на дойранскитѣ българи.

По своя животъ Дойранъ бѣше щастливъ градъ въ Македония. Макаръ съ турско болшинство, Дойранъ имаше български колоритъ. Това турско болшинство живѣеше въ горнитѣ квартали, на рида на амфитеатрално построения Дойранъ, а ние, българитѣ, бѣхме доле — въ чаршиитѣ и центъра. Турцитѣ само по работа слизаха доле, а семействата имъ си седѣха по кжшитѣ имъ горе: нито тѣ ни безпокоеха, а ние никакъ тѣхъ, понеже нѣмаше защо да се качваме и минаваме по тѣхнитѣ квартали. Дойде ли надвечеръ, прибератъ ли се всички турци по домоветѣ си, ние вече при насъ сме си пълни господари, веселимъ се по кафенетата до 3 часъта алатурка (9 — 10 ч. вечеръ), следъ което минава нощна стража („деврие“) — полицаи съ 4 — 5 души жандари или войници — и подканя кафеджиитѣ да затварятъ, миролюбиво съ много вежливъ тонъ, съ думитѣ „вакътъ-дъръ“ (време е) и, ако при връщането не е затворено кафенето, подканва и насъ, посетителитѣ, вежливо съ думитѣ: „Риджа едеръзъ, ефендилеръ, вакътъ-дъръ“ („Молимъ ви, господа, време е“). Следъ определеното време презъ нощта, всѣки, когато бѣше вънъ отъ кжщи, трѣбваше да носи въ ржка фенерче съ спармацетова свѣщъ, иначе „деврието“ можеше да го арестува. Нощно време имаше и пазачи-пазванти съ тояга въ ржка, съ която биеха по калдарѣма броя на часоветѣ.

30. Общуване съ турцитѣ.

Нашитѣ (българскитѣ) кафенета се посѣщаваха и отъ турски офицери и бегове, които бѣха много внимателни и крайно любезни къмъ насъ, чувствуваха се като гости и седѣха или на отдѣлни маси, или идваха при насъ, щомъ като ги поканѣхме на нашата маса. Считаха го за голѣма честь да ни правятъ компания, а ние бѣхме, и трѣбваше да бждемъ, много внимателни — черпѣхме ги, тѣ ни черпѣха и съ приятностъ се раздѣляхме. Случваше се да сме на отдѣлни маси и при влизането въ кафенето, тѣ или ние, се поздравлявахме съ „темане“ (турски поздравъ — движение съ ржка на братата и челото) и поставяхме на крака отъ вежливостъ, а при сѣдането втори пжтъ отпращавахме си „темане“. Не рѣдки бѣха

случаитѣ, когато тѣ почерпваха отъ тамъ нашата маса, или ние поржчвахме черпня за тѣхната. Това се практикуваше и между насъ българитѣ, а тѣзи отношения бѣха тѣй мили! Най-приятния воененъ бѣше за насъ Джаферъ-ефенди (лѣкаръ), когото турцитѣ на смѣхъ наричаха „Гяуръ-Джаферъ“, а ние го именувахме „Тинтири-минтири“, понеже самия той, при всѣка игра, често повтаряше тая шегъ. Той знаеше и български и бѣше популяренъ между българитѣ въ града. Дружеше повече съ тѣхъ и често бѣше на една маса съ насъ въ кафенетата — хичъ не си „хвърляше“! Наричаше ни на смѣхъ „шопи“, а ние на смѣхъ му подхвърляхме — „Джартъ-Османъ“, „Гъгъръкъ Ахмедъ“!

31. Рибарска психология.

Рибаритѣ въ града бѣха хора съ особена психология. Тѣхния девизъ бѣше: „Днесъ за днесъ, утре за утре“. Тѣ знаеха, че езерото дава всѣки день и нѣмаше защо да мислятъ за другия день, а колкото за богатство не мечтаеха: „Бу дуняа бизе калмаяджакъ“. („Тоя свѣтъ на насъ нѣма да остане“) и затова бѣха дори разточителни. Когато ловътъ на риба не вървѣше, приказваха си: — „Нѣма, братко, нѣма; нѣма, стопанката. . .!“ И пакъ надеждата ги обхващаше: — „Ке даде Госпо, ке даде; има Госпо, има!“ . . . Много често ги слушахъ въ кафенетата пѣятъ си безгрижно пѣсни, или грамофонитѣ имъ свирѣха турски меками и маанета. Тѣ само Кулишъ попъ Костовото кафене не посѣщаваха, понеже тамъ пѣснитѣ не бѣха приятни нито на съдържателя, нито на отбраната публика. Избираха си кафенета отъ своята срѣда.

Рибаритѣ бѣха много добродушни хора: нито се караха, нито зло мислѣха нѣкому. Тѣ бѣха и крайно гостоприемни.

32. Лѣкарътъ Аргиръ.

Постояненъ посетителъ на кафенетата бѣше ятрето Аргиръ — лѣкарътъ Аргиръ (влахъ по народностъ), следвалъ медицина въ Атина и се оженилъ за дойранчанка. Той рѣдко бѣше трезвенъ. Децата често го закачаха за брадата му, или го питаха: „Киръ Аргиръ, главата ме боли“ — „Студена вода“ отговаряше и си отминаваше. Той носѣше въ джобовѣтъ си прахове („скони“) и даваше отъ тѣхъ срещу черпня въ кафенетата.

33. Революционна дейность, атентати, арести.

Приятния животъ въ Дойранъ се нарушаваше отъ време на време отъ дейността на революционната организация. Въ града стреляха на гъркоманина Дели Глигоръ, безъ да го застрѣлятъ; въ с. Патаросъ (Дойранско) организацията уби попъ

Яно, като сърбеещъ се за пари; по селата убиха сжшия гъркоманинъ Дели-Григоръ, отивайки по десетъка; въ града убиха силния му духъ, даровитъ въ думи („маалюматлия“), владѣещъ добре турски езикъ и внушителенъ по фигура сърбоманинъ, Патриота, отъ Дойранъ; въ града гръцки терористи*) по-късно убиха при скарване Ташо (гъркоманинъ-сърбоманинъ), синъ на Патриота, вмѣсто да могатъ да убиятъ българинъ; въ града българинъ уби добрия българинъ Георги Митушовъ; тукъ се разнищи Николичката афера (с. Николичъ, северно отъ Дойранъ) следъ 1903 г. и трѣбваше да има лоши послѣствия; тукъ преди това имаха отзвукъ Валандовската (началото 1900 г.) и Баялската (началото 1901 г.) афери и атентатитъ въ Солунъ (1903 г.), а по-късно и Дойранския атентатъ презъ 1912 г., при който паднаха убити около (60) шестдесетъ души турци и 5—6 души българи. Като послѣствие отъ всички тия афери и атентати имаше арести, побоища, мъчения и закарване групи арестанти съ синждири и белегчета за Солунъ, но това турцитъ не смѣтаха за долно нѣщо и арестуванитъ, следъ амнистия, бѣше уважаванъ и отъ самитъ турци. Въ промежутъцитъ, обаче, животътъ въ Дойранъ си течеше нормално.

34. Животътъ въ предреволюционно време.

Частно за Дойранъ, безъ изброенитъ по-горе афери, животътъ би билъ по-свободенъ, какъвто бѣше преди създаване на организацията, когато хората, както помня, ношно време, лѣте, си спѣха на улицата съ постлана рогозка и завивки, не-обезпокоявани отъ никого, или пъкъ спѣха презъ лѣтото и по лозята. Тогава се наброяваха и случаи, когато младежи биеха полицаи, а помня единъ „башъ полизъ“ (главенъ полицай) бѣше битъ и потопенъ въ волата въ коритото на Тоновата чешма, обаче това турцитъ го отдаваха просто на пиянството — „сархошлука“.

35. Веселия по лозята и градинитъ.

Лозя имаше и южно (по-далечъ) и северно (близко) отъ Дойранъ. Първитъ се именуваха „долни“, а вторитъ — „горни“. Долнитъ лозя бѣха по-плодовити и, преди да бждатъ завладявани отъ Абдърманъ-бей насилствено, като навлизаше въ тѣхъ и ги правѣше свои ниви, ходенето на долнитъ лозя бѣше весела разходка. За тамъ се ходѣше съ лодки и пѣснитъ на момитъ и младежитъ се чуваха на далечъ. Лодкитъ се оставяха на брѣга на езерото, до шосето, веслата се изваждаха и

*) Дошлитъ въ града двама гърци терористи обикнаха българитъ, разговаряйки на турски езикъ, и се възмуцаваха отъ гъркоманитъ, заявявайки, че въ Дойранъ има почтени българи и нѣма никакви гърци.

скриваха въ храсталацитѣ и кжпинитѣ, следъ което съ пѣсни, глъчѣ и хора се отиваше за къмъ лозята. На връщане кошниците съ грозде се премѣрваха отъ човѣка по десетѣка при опредѣленото за мѣрене на гроздето мѣсто, следъ което гроздето се занасяше дома. По-късно долнитѣ лозя се изоставиха и отивахме само на горнитѣ лозя, които бѣха много близо до града.

При узрѣване на овоцията — череши, зарзали и други — и при време на краставици хората семейно и на компании съ ракийка отиваха, въ празнични и недѣлни дни, на зеленчуковитѣ и съ овощни дървета градини — на долнитѣ съ лодки, а на горнитѣ, които бѣха наблизу, пѣша. И еднитѣ и другитѣ градини бѣха до езерото. Тамъ градинарътъ набираше прѣсни плодове и прѣсни краставици на посетителитѣ, които прекарваха нѣколко приятни часове на навънъ отъ града.

Близо до долнитѣ градини бѣха овощнитѣ градини въ мѣстноститѣ „Мардаа“ и „Трънка“, пазени отъ пждари. Тия мѣстности бѣха близо до гарата, отстояща на 3—4 километра отъ града.

36 Дойранъ въ здравусловно отношение.

Мѣсторазположението на Дойранъ бѣ отлично и здравусловно. Чаршийскитѣ и долнитѣ улици бѣха всички постлани съ калдаръмъ, а сжщо такъвъ имаше и по улицитѣ въ турскитѣ квартали. При дъждовно време улицитѣ се очистваха, а и самата почва бѣше пѣсчлива, за да не става калъ. Метението на чаршията се извършваше отъ общински метлари рано призори и то всѣкидневно. Събирането на буклука (сметѣта) ставаше много редовно. За чистотата на страничитѣ улици се грижеха всѣка кжца предъ нея си. Лѣтно време чаршийскитѣ улици се поливаха — порѣсваха, за прохлада, съ помпи, вземени отъ пожарната команда*).

Санитарната властъ изхвърляше въ езерото загнититѣ или зелени плодове и загнититѣ зеленчуци за проданъ. Хлѣбоветѣ по фурнитѣ често-често се премѣрваха и се прибираха въ човали неточнитѣ по тегло хлѣбове, като се съставяха и актове.

37. Търговията напоследъкъ.

Въ търговско отношение Дойранъ напоследъкъ бѣше отпадналъ и нѣмаше властъ, която да го подкрепи съ подходящи мѣрки, една отъ които бѣше тая, да забрани пазаритѣ въ Акънджалий и Валандово, за да се засили Дойранския пазаръ, а съ това да закрепне Дойранъ материално. Най-сетне

*) А колко би напредналъ градътъ при грижи въ благоустройство, архитектура и украса, ако бѣше освободенъ! . .

можеха да се обмислят други мърки за благосъстоянието на града, но трѣбваше за това грижи и сериозни грижи, каквито при турското управление липсваха.

Политически партии нѣмаше, нито политическо партизанство съществуваше.

38. Дойранскитѣ джумбуши. Сватби и обрязване турчета. Свирачи.

Джумбуша (веселието), обаче, за Дойранѣ бѣше присъщо. Случваше се да се разиграва „гюрешъ“ — борба между полуголи цигани. Това често ставаше между циганитѣ Дели Али и Кара-Мустафа, на които тѣлата бѣха намазвани съ шарлаганѣ при борбата имъ „Гюрешътъ“ се извършваше при горната чаршия, често пѣти срещу нашата кѣща, до джамията, подъ сѣнката на голѣмия яворъ, при турското кафене, за удоволствие на турскитѣ аги и бегове, посетители на кафенето. Въ това веселие всѣкога взимаше участие Тома Демерджиевъ, човѣкъ безгриженъ, веселякъ и шекаджия, като уредникъ на пехливанската борба.

Сватбитѣ въ града ставаха съ голѣми веселия. При пораншнитѣ години сватбената готвачка, „ахчийката“, поканваше гоститѣ по домоветѣ имъ устно, като имъ подаваше завити въ книжче зърна-карамфилчета, съ поздрава: — „Имате много здраве и „кланне“*) отъ Льольове да дойдете на сватба!“ По-късно, когато гостбитѣ се съкратиха, пакъ стара жена, ангажирана отъ по-видни семейства, поканваше по домоветѣ имъ гоститѣ съ специални сватбени покани (както сегашнитѣ) и устно съ сѣщия малко измѣненъ поздравъ: — „Имате много здраве и „кланне“ (отъ еди кои си) да *запувѣдате* на свадба!“ (Бабицката бѣше съпровождана отъ момче, което ѝ прочиташе адреситѣ). По-рано на всички поканени се слагаше вечеря — вечерята срещу недѣлята, като въ менюто имаше пиляфъ и булгуръ, вънъ отъ сготвеното месо и другитѣ гостби, а освенъ това прислужници-младежи за случая нареждаха маси съ черпня ракия, вино и разни мезета. Сватбаритѣ привѣтствуваха кума съ възгласа: — „Шенъ-олъ, куме!“ . . . — турски изразъ, на български значи: — „Бжди веселъ, бжди радостенъ, куме!“ . . . По-късно гостбитѣ съкратиха, а остана само черпнята, пакъ на маси. Следъ голѣми веселия, по нѣкога и чупене стъкла по прозорцитѣ, изпращайки сватоветѣ, цигуларитѣ имъ свирѣха пѣсенята: „Ей газилеръ, йолъ гѣорунди“ („Ей победители, пѣтьтъ вече ви се види“).

Когато се взимаше невѣста отъ другъ градъ, или отъ село, отиваха сватове („гелиналаджии“ — невѣстовзимачи) на коне. Насъбираха се такава кавалерия 50—100—150 души и,

*) „Кланне“ значи кланяне, поклони.

при довеждането на невѣстата препускаха конетѣ, което доставляваше и радостъ и удоволствие.

Турцитѣ правѣха сѣщото при взимане невѣста отъ друго селище, а особенъ салтанатъ проявяваха при обряда обрязване („сюнеетъ“) за малкитѣ турчета. За тоя обрядъ насѣбираха нѣколко турчета и, ако последнитѣ сѣ бейски деца, нареждаха ги съ алтъни по феса и дрехитѣ, разхождаха ги на коне съ тѣпани или чалгии (цигулари), съпроводжани отъ „чингии“ (циганки съ кастанети), които щракаха прѣститѣ си и играеха, а по-назадъ вървѣха дарове: овенъ, чоха, разни платове, бархети и др. подарѣци, които се даваха на състезатели-пехливани, или пѣкъ на лодкари, които съ лодкитѣ си се спускаха отъ опредѣлено мѣсто на езерото и бързаха да стигнатъ брѣга — кой какъ да вземе най-хубавия бакшишъ, връзанъ за набититѣ колове.

Като цигуларъ се отличаваше циганина Уста-Али, а като кларнетистъ („гарнетаджия“) бѣше прочутъ Елеза циганина въ Дойранъ, Кукушъ, Гевгели и дори Струмица. И двамата бѣха родомъ отъ Дойранъ. Тѣпанаритѣ идваха отъ с. Честово (Дойранско), до с. Валандово.

39. Дойранскитѣ чешми и водата отъ езерото.

Въ Дойранъ имаше много чешми: шадравана (срещу нашата кѣща), чешмата на пазаря, Настовата, Мицовата, Тоновата, хаджи Кировата, хаджи Поповата, Мавковата, Табачката, Шайтанъ-папазовата и други, които бѣха по турскитѣ квартали. Съ най-хубава и лѣтно време най-студена вода се славѣха по редъ: Табачката (близо до Горната-табана), Мавковата, Тоновата и Настовата. Имаше още „кюпчета“, въ които се насѣбираше чиста — кристална изворна вода: Терзитановото кюпче, Дине Манчовото, Теофановото, Георги Бояджиевото и други. Езерната вода бѣше бистра и рибаритѣ я пиеха като много вкусна и лека, а женитѣ си налѣваха отъ езерото за пране. Въ града имаше още много помпи и кладенци по кѣшитѣ — вода за домашна употреба.

40. Мѣстности около Дойранъ; гарата, шосета, гробища.

Чешми вънъ отъ града.

Северното шосе за Струмица извиваше край брѣга на езерото до камѣняци, наречени „Малка калдѣрма“ и „Голѣма калдѣрма“, задъ които се намираше мѣстността „Топлецъ“ съ извираща топла вода, а отсамъ нея е мѣстността „Манастирче“, за която разправяха, че първоначално тамъ е билъ построенъ градътъ. Мѣстността „Манастирче“ е блатлива, маларична и съвсемъ непригодна за селище.

Горе въ града, при турскитѣ махали, бѣше мѣстността

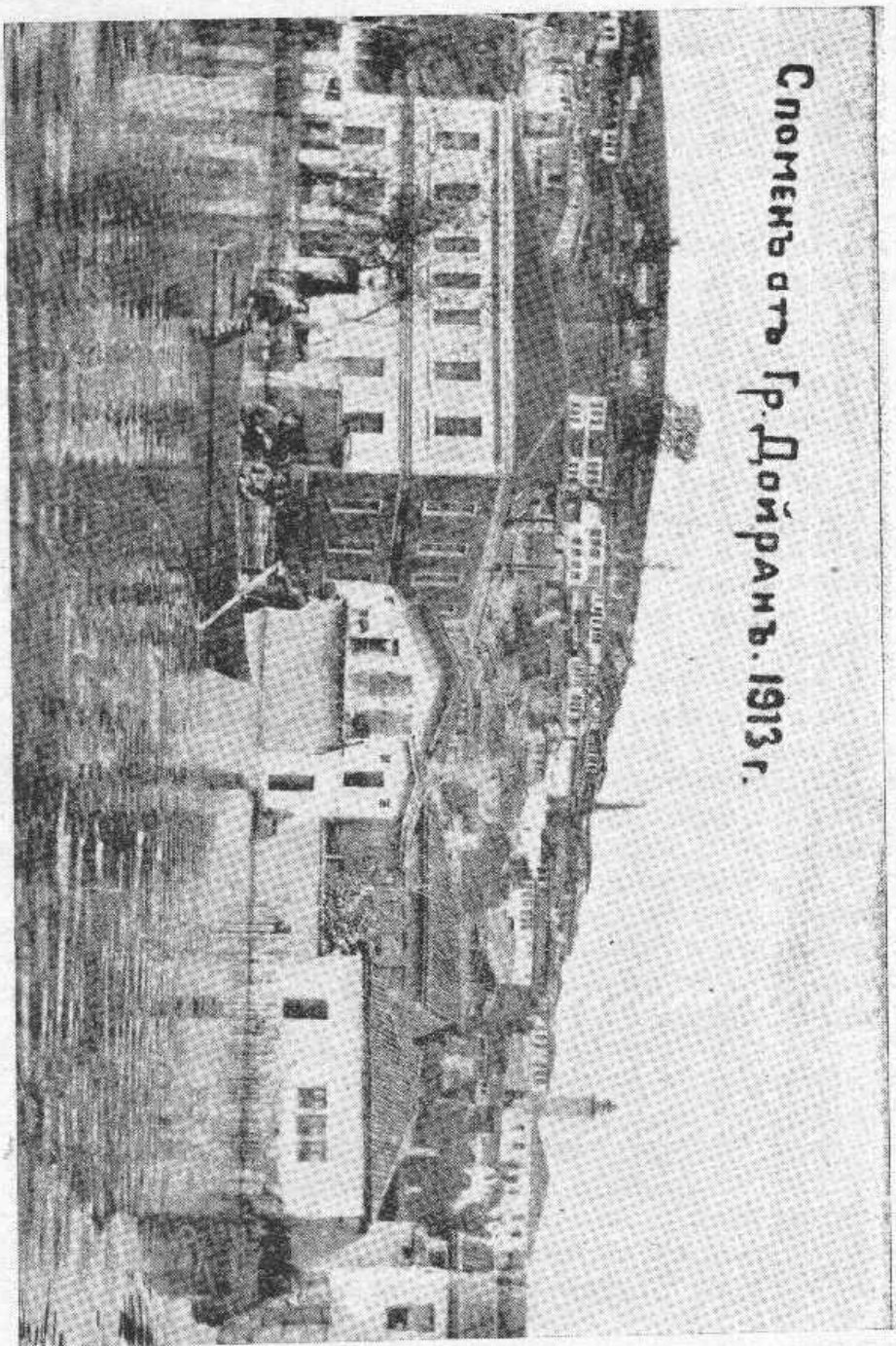
„Деребашъ“ съ дървеса, градини, вода и прохлада, където нѣкои граждани отиваха лѣтно време на почивка и удоволствие.

До града, южно, бѣха яворитѣ край езерото, наречени „Кьошка“, а по-далече, пакъ южно, сѣщо край езерото, до долнитѣ бахчи, бѣха „6-тѣ явора“. На северъ отъ Дойранъ е мѣстността „Ржта“, недалечъ отъ града, а още по-близо до града бѣше „Таушановата чешма“ (Заешка чешма, турско название) съ голѣмия „Таушановъ яворъ“ (Заешки яворъ). Сръбската пропаганда съ умисълъ разправяше, че Таушановата чешма е била „Душанова“ чешма — какво нахалство!

Гарата е далечъ отъ града $\frac{3}{4}$ часъ. За тамъ отиваха галъоти за товарване или разтоварване стока, файтони и брички, а сѣщо и лодки.

Отъ Дойранъ излизаше шосе, както споменахъ по-горе, за къмъ Струмица, и друго — за Кукушъ. Имаше шосе и за гарата. Въ началото на изхода на шосето за Струмица бѣха гъркоманскитѣ гробища, до черквата „Св. Илия“, а малко по-далечъ бѣха българскитѣ гробища, до Таушановата чешма. Още по-далечъ до шосето имаше пространно мѣсто турски гробища, безъ ограда, каквито ги имаше и на височината, на края на града, северно, до турскитѣ квартали, а и на две мѣста южно отъ града, оградени съ хубави зидове. До тия гробища наблизю бѣше „Студената чешма“ (пълноводна) и до нея наблизю друга, а до нея и трета. На южния край, близо до града, бѣше чешмата „Св. Петка“, която не течеше много и женитѣ всѣки петѣкъ отиваха на нея на света вода, да си омиятъ лицето, като „аязмо“. Чешмата „Св. Петка“ бѣ надъ шосето на рида, близо до турскитѣ махали и на пѣтя за тия махали. По-южно, надъ едно дере, бѣха еврейскитѣ гробища, а до тѣхъ грънчарницата. На северния край на града, до шосето за Струмица, бѣше градската градина „Миллетъ бахчеси“, съ голѣми явори до езерото и съ сграда-кафене, а надъ градината, отъ другата страна на шосето, непосредствено до гъркоманскитѣ гробища, имаше стрѣмна и надупчена (наклепена) скала, наречена „Мечкината скала“. До нея въ деренцето върху скала бѣха отпечатани „Кралимарковския кракъ“ и „копитото“ на коня му, както и надъ севернитѣ (горнитѣ) лозя бѣ изправена една скала „Дикили-ташъ“, хвърлена, споредъ преданието, отъ Крали Марко отъ Круша-планина. Южно подъ Студената чешма има дере и малко изворче, което се наричаше аязмото „Св. Атанасъ“, на което женитѣ отиваха въ деня на лѣтни Св. Атанасъ, 2 май (15 май новъ стилъ), но това бѣше преди да почне да се празнува „Св. св. Кирилъ и Методий“, който български празникъ по-късно се празнуваше най-тържествено, а на 2 май (15 май новъ стилъ) се празнуваше „Св. Борисъ“. Аязмо имаше и въ дерето при „Кралимарковския кракъ“.

Споменикът на Гр. Дойранъ. 1913 г.

Българ. III-кл. и осн. училище „Йосифъ I“.
(Скоба 3 въ картината-планъ, стр. 8, означава тая частъ на града).
Горната картина е фотография на града (около училището).

41. Училища.

Най-добре уреденото училище въ Дойранъ бѣше българското училище, основно и трикласно, „Йосифъ I“, съ физически и химически кабинети и съ добре уредена библиотека, зданието на което бѣше една солидна сграда отъ два етажa, съ широки и високи свѣтли стаи, построена на 1901 год., на мѣстото на старото здание, приспособено тогава за училище, въ центъра, на главната улица на града, край езерото. За построяването голѣми грижи положиха Иеромонахъ Неофитъ, въ началото, а следъ него свещ. Никола Чипевъ, председатели на църковната ни община. Турското училище бѣше на височината при турскитѣ квартали — основно и класно („руждие“), а имаха и други квартални основни училища. Тѣхното централно „руждие“ бѣше подновено, но по-късно, следъ българското, и не бѣше така солидно като нашето. То бѣше основно ремонтирано и разширено, по искането и при грижитѣ на единъ дойрански каймакаминъ „дйонме“,*) високоинтелигентенъ човѣкъ. Гъркоманското старо училище бѣше въ една тѣсна улица, близо до Тоновата чешма, но, като старо здание, бѣха го оставили и построиха ново гевгирено край езерото, но не на видно мѣсто и не въ центъра. И това здание неможеше да стигне помѣщението на българското училище, при все че не бѣше строено, като българското, съ народни пари, а бѣше строено отъ гръцки фрондъ „Павлосъ Меласъ“, на името на „героя“ гъркъ, който избивалъ българитѣ въ Костурско, подкрепянь отъ турската власть. Сърбоманитѣ нѣмаха собствено здание за училище.

42. Вжжеиграчи (еквилибристи), училищенъ редъ и дисциплина и театъръ.

Въ града ни често идваха вжжеиграчи („органпехливанлари“), които, заедно съ своя „палячо“, обикаляха града, за да подканятъ гражданитѣ за публика на зрелището вънъ отъ града, на открито, при построено и обтѣгнато на забити високи 8—10—12 метрови дървета вжже. При тая радостъ за децата, ученицитѣ вече не сж въ училище, а сж избѣгали при органпехливанитѣ и тѣ, заедно съ акробатитѣ, обикалятъ града, радватъ се и се чудятъ, какъ единъ отъ тѣхъ ходи

*) Сжщиятъ, сочейки прогреса на българитѣ, събираше ходжитѣ отъ околията на „опрѣснителенъ курсъ“ въ сжщото това училище, като контролираше знанията имъ. Еднажъ той попиталъ единъ ходжа курсистъ: — „Покажи ми ти на картата градътъ Парижъ и кажи въ коя държава се намира“. Младиятъ ходжа „гѣкъ-мѣкъ“. . . не знае и отговаря, че Парижъ е градъ въ Турция, на което каймакаминътъ, потупвайки ходжата по рамото, казва: — „Аферимъ, оглумъ, бизъ акълли олмишъ олса идъкъ, ону да алърадъкъ“ (на български: — „Браво, сине, ако да бѣхме били ние умни, и него щѣхме да вземемъ“).

на високи кокили, вторъ — „палячо“ — комикъ (клоунъ) — прави гримаси и перендета, а други акробати, облечени въ фланелени дрехи, красиво престѣгнати, демонстриратъ своята пъргавина и ловкостъ заедно съ майстора — „устата“ (по турски „майсторъ“). „Палячото“ съ начервено-набѣлено лице, много комично, вика — подканя, и децата отъ радостъ иде имъ да го прегърнатъ и дори целунатъ, а за училището и не мислятъ. Вънъ отъ града, на мѣстоигрането, насъбираха се мъже, жени и деца, а на близкия ридъ, съ опнати чадърн въ ржце, за предпазване отъ силното слънце, наседаха да гледатъ отдалече игритѣ кадъни (турски жени) въ гжсти редици. Училищната дисциплина презъ такива дни бѣше силно разклатена, понеже голѣма частъ отъ ученицитѣ не отиваха на училище.

Въ училището имаше строгъ редъ. Занятията бѣха и предобѣдни, и следобѣдни: 4 часа сутринъ и 2 часа следъ обѣдъ, предшествувани отъ по половинъ часъ занимание за ученицитѣ въ училище, на което обезателно трѣбваше да присѣдствуватъ и учителитѣ по класнитѣ стаи. Тоя строгъ редъ бѣше въведенъ последнитѣ 10—15 години и занимаанията въ училище, подъ контролъ, даваха отлични резултати.

Презъ годината учителитѣ и учителкитѣ даваха по едно-две любителски представления, понеже въ града нѣмаше театръ. Училището за тая цель си имаше нуждитѣ завеса и кулиси, а сжщо и дрехи и други принадлежности.

43. Учителствували въ Дойранъ български учители. Свещеници.

Въ разни години сж учителствували въ Дойранъ следнитѣ учители: Шайтанъ-папазъ (отъ Дойранъ, килийно училище), свещеникъ Христо попъ Илиевъ (отъ Дойранъ, сжщо килийно училище), Стоянъ Михайловски (отъ гр. Елена, писателя-поетъ), Свещ. Христо Телятиновъ (отъ Дойранъ), Мария Медникарова (отъ Стара Загора), Мария Свѣкярова (отъ Велесъ), Кулишъ попъ Стаменовъ (отъ Дойранъ), Юрданъ Свѣкяровъ (отъ Велесъ), Иванъ Липошлиевъ (отъ Горни-Порой), Толе Левовъ (отъ с. Айватово, Солунско), Димитъръ попъ Стояновъ (отъ с. Стояково), Стоянъ Даскала (отъ Дойранъ), Георги Батевъ (отъ Дойранъ), Димитъръ Шалдевъ (отъ Гумендже), София Кирова (отъ Дойранъ), Левъ попъ Василевъ (отъ Охридъ), Антонъ Костовъ (отъ Дойранъ), Димитъръ хаджи Диневъ (отъ Дойранъ), Стефанъ Константиновъ (отъ Сѣрско), Димитъръ Франговъ (отъ с. Богданци), Георги Варналиевъ (отъ Велесъ), Деспина Каневчева (отъ Охридъ), Параскева Трайкова (отъ Битоля), Елена Владичева (отъ Ресенъ), Тодора Маркова (отъ Воденъ), Тодорка Георгиева (отъ Битоля), Михаилъ Николовъ (отъ Костурско), Димитъръ Михайловъ (отъ Дойранъ), Руша хаджи попъ Костова (отъ Дойранъ), Катерина Н. Телятинова (отъ Дойранъ), Никола Бояджиевъ (отъ Велесъ),

Христо Диневъ Батевъ (отъ Дойранъ), Мария попъ Петрова (отъ Дойранъ), Василка Димчева (отъ Прилепъ), Иванъ Телятиновъ (отъ Дойранъ), Иванъ Бележковъ (отъ Разлога), Славейко Нечевъ (отъ Велесъ), Харалампи Поповъ (отъ Прилепъ), Никола хаджи Ташевъ (отъ Дойранъ), Ахилъ Минджовъ (отъ Охридъ), попъ Томовъ (отъ Гевгелий), Шоповъ (отъ Солунъ), Тодоръ Ивановъ (отъ Солунъ), Екатерина Бадачева (отъ Воденъ), Георги Трайчевъ (отъ Прилепъ), Миланъ Янчулевъ (отъ Прилепъ), Стоянъ Стойковъ (отъ Дойранъ), Тръпчо Поповъ (отъ с. Владово, Воденско), Григоръ попъ Стояновъ (отъ Стояково), Тенчо Тенчовъ (отъ Дойранъ), Мария Зердева (отъ Битоля), Пауна Вардева (отъ Петричъ), Мария Тунева (отъ Дойранъ), Мара Панчева (отъ Велесъ), Мара Накова (отъ Велесъ), Георги Кулишевъ (отъ Дойранъ), Георги Поповъ (отъ с. Голешово, Дем.-хисарско), Борисъ Д. Янишлиевъ (отъ Дойранъ), Георги хаджи Стойчевъ (отъ Леринъ), Миланъ Коневъ (отъ Прилепъ), дяконъ Йосифъ Христовъ (отъ Куманово), Петъръ Д. Лъжевъ (отъ Воденъ), Георги Тотевъ (отъ Мустафа-паша), Манолъ Константиновъ (отъ с. Скребатно, Неврокопско) Невѣна Танева (отъ Велесъ), Мария Ампова (отъ Дойранъ) Мара Димитрова (отъ Солунъ), Миланъ Тодоровъ (отъ Кукушъ), Трушковъ (отъ Петричъ), Христо Антапешовъ (отъ Дойранъ), Мария Караиванова (отъ София), Христо Митевъ (отъ Дойранъ), Славка Антонова (отъ Солунъ), Трайко Гочевъ (отъ Велесъ), Йорданъ Андовъ (отъ Велесъ), Олимпия Батанджиева (отъ Гумендже), Мария Антонова (отъ Кукушъ), Христо Икономовъ (отъ Кукушъ), Петъръ Шефовъ (отъ Дойранъ) Иванка Янакиева (отъ Мустафа-паша), Димитъръ Стояновъ (отъ Сърско) и други*).

Свещеници сж били и бѣха: попъ Стаменъ Думчевъ, попъ Стойко, свещ. Хр. Телятиновъ, попъ Петъръ Яневъ, свещ. хаджи попъ Коста, свещ. Георги попъ Ташевъ и др.

Тѣзи сж дейцитѣ, оставили дълбоки следи въ възпитание, просвѣта и въ българско съзнание — проявили грижи и въ читалища, както и въ недѣлни училища за неграмотни граждани и гражданки — хвала имъ!

Архиерейски намѣстници, черковни общинари, черковно-илищни настоятели, дружества, народни баби, черковни пѣвци, училищни слуги и клисари.

Българитѣ въ Македония имаха черковно-училищни привилегии. Училищата ни не бѣха подчинени на турскитѣ учи-

*) Означилъ съмъ ги приблизително по реда на учителствуването имъ. Нѣкои отъ учителитѣ сж повгорили и погтретили учителствуването си въ Дойранъ.

лищни власти. Святата Екзархия¹⁾ въ Цариградъ направлява-
ше и управляваше и черквитѣ, и училищата ни чрезъ своитѣ
духовни и училищни органи.

Черковната ни община въ Дойранъ бѣше самостоятелна
и прѣко зависима отъ Св. Екзархия, понеже Полянинската
епархия чакаше своя титуляръ. Архиерейскитѣ ни намѣстници
се именуваха председатели на черковната ни община и коре-
спондираха направо съ Екзархията. Тѣ бѣха и духовнитѣ, и
училищнитѣ началници на българскитѣ черкви и училища въ
града и околията ни.

Освенъ първия председателъ на черковната ни община
Хаджи Динех. Митовъ, други председатели, които помня, бѣха:
свещ. Христо Телятиновъ (отъ Дойранъ), старъ деецъ, свещ. Ив.
Зидаровъ (отъ Мустафа-паша), много любезенъ човѣкъ, Иеро-
монахъ Неофитъ (отъ Охридъ), по късно скопски митропо-
литъ, свещеникъ Никола Чипевъ (отъ Копривщица), Иеромо-
нахъ Аверки, хаджи попъ Коста (отъ Дойранъ, замѣстникъ),
сжщо старъ деецъ, свещ. Александъръ попъ Евтимовъ (отъ гр.
Ресенъ), икономъ Григоръ попъ Димитровъ (отъ Тиквешъ) и др.

Отъ гореспоменатитѣ:

Иеромонахъ Неофитъ, макаръ и младъ, заемише достой-
но поста си. Сериозенъ и трудолюбивъ, деятеленъ, любезенъ
и авторитетенъ, той се ползуваше съ голѣмо уважение отъ
гражданитѣ и отъ официалнитѣ турски власти. Той заслужено
можа да достигне до Управляющъ Солунската епархия, а
следъ това да стане Митрополитъ на важната Скопска епар-
хия. Въ Дойранъ той тури основитѣ на новата величествена
училищна сграда на 1901 година, но, за голѣмо съжаление
за Дойранъ, скоро се яви неотложната нужда да бжде пре-
мѣстенъ на сжщия постъ въ Кукушъ, обаче той не преставаше
да се интересува за училищното и черковно дѣло въ Дойранъ,
както и за училищната сграда тамъ.

Отецъ Никола Чипевъ довърши пострѣйката на новата
училищна сграда.

Свещ. Александъръ попъ Евтимовъ бѣше младъ, скро-
менъ и трудолюбивъ народенъ деецъ. Съ своето залягане той
засили фонда за пострѣяване великолѣпна черква, на мѣстото
на параклиса, край езерото, на видно мѣсто. Планътъ за чер-
квата бѣше готовъ, срѣдствата бѣха осигурени и се чакаше
Султанско разрешение, но хуриета превари разрешението. Той
изнесе официалноститѣ и приемиътъ по хуриета и държа доста

¹⁾ Екзархията бѣше свята за насъ — ний я ценѣхме и много почи-
тахме. Всѣка кжца имаше ликътъ на Негово Блаженство Йосифъ I.

Ний хвърляхме надеждни погледи къмъ България — тя бѣше опората
ни. Всичко въ нея бѣ свято, мило, силно, чисто и въ пълнѣ редъ — така
мислѣше македонския българинъ-робъ и, вѣрвамъ, така мисли и днесъ.
И вѣрваше това съ любовъ, съ жаръ и безъ забравя!

патриотични речи. Отецъ Александъръ бѣше крепитель на еснафскитѣ сдружения, които насърдчаваше, а особени грижи положи за рибарския еснафъ, който даваше своята голѣма помощ за народни начинания (построяване черква, училище и др.), като рибаритѣ „на късметъ“ и „хаирлия“ хвърляха голѣмитѣ си мрежи въ езерото.

Икономъ Григоръ попъ Димитровъ, заелъ поста следъ хуриета (следъ 1908 г.), прояви голѣми усилия и отнѣ отъ гъркоманитѣ, на основание създадения въ турския парламентъ законъ, спорната черква „Св. Илия“.

Презъ негово време се създаде женското благотворително културно-просвѣтно дружество, на което деятельки бѣха госпожитѣ: Мара Атанасъ Маджарова, Анастасия икономъ Гр. п. Димитрова, Мария Мито Кирова, Тина Мицова (Тенчова), Тина Георги Батева, Мария Христо Динева (Батева), Шена Кулишъ Донова, учителката г-ца Мара Димитрова (отъ Солунъ) и много други госпожи и госпожици.

Тогавъ се основаха (имаше условия — свободата отъ хуриета) недѣлни училища за неграмотни жени и мъже.

Презъ сѣщото време се организира и юнашко дружество, ръководено отъ епархийския училищенъ инспекторъ Атанасъ Маджаровъ, родомъ отъ с. Негованъ (Солунско).

Членове на черковната община — общинари: Мито Кировъ, братъ му Ваню Кироичовъ, Дине-Бате Московъ, Андонъ Московъ, Ваню хаджи Митовъ, Георги Бугарчевъ, Тома Демерджиевъ, Дине Чилимановъ, Дине Амповъ, Ваню Бошнаковъ, Илия Пърличковъ, Мито Анчовъ, Тодоръ Шарланджиевъ и други — за презъ последнитѣ години. Всички бѣха усърдни идеалисти и патриоти.

Длъжноститѣ на черковнитѣ общинари бѣха почетни — незаплащани.

Изброявамъ и нѣкои черковно училищни настоятели: Григоръ Караивановъ (председателъ), деятеленъ и народенъ човѣкъ, Кулишъ Доновъ (касиеръ), Христо Папазовъ, Нано Божинъ, Дине Мавковъ, Георги Батевъ, Мито Хаджи Ташевъ, Стойчо Продановъ и други. Азъ бѣхъ и секретаръ на училищното настоятелство, а следъ мене учителъ Христо Антапешовъ. При именни дни не пропускахме да честитяваме по домоветѣ, нѣщо което бѣше радостъ и гордостъ за гражданитѣ. Никой не получавахе възнаграждение за длъжността и труда и всички проявяваха дейность за похвала.

Тукъ трѣбва непременно да се спомене и за деятельната и многозаслужила епитропка Ката Донова и за помощничката ѝ другарка Катерина Гушова — *народнитѣ баби*, както дойранчанн заслужено ги наричаха. Тѣ бѣха голѣми патриотки и много добри агитаторки срѣдъ гъркоманскитѣ жени.

Черковни пѣвци бѣха: Минцето, Стоянъ Даскала, Ильо Парчовъ, Кольо Калайджиевъ, Точото Патарозлията и Георги

попъ Ташевъ, учителитъ Георги Поповъ и Димитъръ Стояновъ, сжщо любителитъ Кольо Дамяновъ и Алекса Кочовъ. Отъ тѣхъ съ най-силенъ гласъ бѣше Стоянъ Даскала, а съ най-нѣженъ и мелодиченъ гласъ — Ильо Парчовъ, който, при смъртенъ случай, на „Последно целуване“, разплакваше всички присѣтствующи.

Дългогодишенъ училищенъ слуга бѣше Христо Каловъ, а дългогодишенъ клисаръ — Георги Рушановъ, и неговъ помощникъ Стоянъ¹⁾ Пановъ Матковъ.

Честъ и почитание къмъ горнитъ дейци!

45. Какъ взехме спорната черква „Св. Илия“.

Окото на българитъ бѣ отправено къмъ спорната черква „Св. Илия“, следъ като турцитъ дадоха хуриета презъ 1908 година. Презъ лѣтото на 1910 година азъ, заедно съ шурей ми Кирилъ Ив. Кироичовъ²⁾ и Христо Папазовъ, по наша инициатива, ходихме по българскитъ семейства и съставихме точенъ списъкъ съ означение членоветъ на семействата, който списъкъ бѣ нуженъ за удостоверяване, че българитъ-екзархисти сж болшинство надъ две трети отъ патриаршитѣ (гъркомани и сърбомани заедно). Съгласно създадения въ турския парламентъ законъ, спорната черква въ едно селище се даваше на болшинството отъ $\frac{2}{3}$. На основание тоя списъкъ, на следущата 1911 година, месецъ февруарий, българитъ въ Дойранъ получиха спорната черква „Св. Илия“. Тогава бѣше архиерейски намѣстникъ икономъ Григоръ попъ Димитровъ (отъ Тиквешъ), който положи голѣми старания, заедно съ първенцитѣ българи, за тая цель, а и каймакамина, за щастие, бѣше родомъ отъ Тиквешъ (Македония), знаеше български езикъ, симпатизираше на българитъ и съдействува, българитъ да получатъ по закона старата си черква „Св. Илия“, което нѣщо бѣше голѣма радостъ за тѣхъ. Баща ми, вече на преклонна възраст, въодушевенъ и радостенъ, ходи съ файтонъ до черквата да я види.

46. Антагонизмътъ на националноститъ и пропагандитъ.

Антагонизма между българитъ и гъркоманитъ заедно съ сърбоманитъ се раздухваше отъ агентитъ на гръцката и сръбската пропаганди, които действуваха въ съгласие: простицитъ патриархисти, и гъркомани и сърбомани, не бѣха зловни. При скарване гъркоманскитъ, както и сърбоманскитъ деца викаха на българскитъ: „бугаре — магаре“, а българскитъ за своя защита имъ отговаряха: „Гърци-вълци бераме, на врата ги бесаме“, или „сръбъ чингене, дамга гьотуне“ (турско, което

¹⁾ По-рано погрѣшно означено „Андонъ“.

²⁾ Той се помина, като войникъ, презъ 1916 година.

значи: сръбски цигани съ белегъ на задника). Турскитѣ деца пъкъ отъ фанатизъмъ викаха на християнскитѣ „гяуръ“, на еврейскитѣ „чифутъ“, на циганскитѣ „кяфиръ“, „фирзонъ“, а фанатичитѣ турци, когато коня имъ, или магарето, не вървѣше, викаха му: „гяуръ оглу, гяури“ (гяурски синъ, гяуринъ).

47. Търговско довѣрие.

Търговията се извършваше при голѣмо довѣрие: задълженията гражданинътъ или търговецътъ си плащаха най-честно. Комисионеритѣ отъ Солунъ изпращаха безъ предварително заплащане стоки отъ голѣми стойности. Ихтибаря на търговцитѣ ни въ Солунъ бѣше голѣмъ. Нѣмаше фалити, нѣмаше голѣми разходи, нѣмаше разкоши.

48. Евтинията.

Животътъ бѣше евтинъ: захаръта се продаваше 25 стотинки; ока газъ 1 грошъ; ока месо 2 — 3 гроша, а при купено агне или яре, следъ продаване кожата, месото оставаше безъ пари; 15 краставици 5 стотинки, 15 сини патлиджани 5 стотинки (децата ги правѣха „кончета“); ока млѣко 1 грошъ; ока масло 10 гроша, ока риба 5 стотинки — 1 — 2 — 3 гроша, ока хлѣбъ 1 грошъ; 2 лимона 5 стотинки, 1 портокалъ 5 стотинки, маслинитѣ сѣщо бѣха евтини; 250 клечки кибритъ 5 стотинки.*)

49. Прѣсна риба, пазаритѣ ѝ, нейната гостба.

Рибата въ Дойранъ я ядѣхме прѣсна (скоро-изловена), а имаше и риба жива, вързана за колове въ водата (въ езерото), която бѣше още по-вкусна, затова ние не бѣхме много месояди. Използувахме и хайвера на рибата за храна. Дойранската риба се изпращаше къмъ Сѣресъ, Драма; къмъ Кукушъ, Гевгели, Валандово, Струмица, Радовишъ, Шипъ; къмъ Велесъ, Скопје, Куманово. Печенитѣ платици на трѣстика, печенитѣ бѣлвици на скара, перкиитѣ, сома и голѣмия шаранъ, като прѣсни, бѣха отлично ядене, което далечъ надминаваше най-прѣсното и най-вкусно месо. Ами дойранската рибена чорба, приготвена отъ болъ прѣсна риба, особено на ловищата (дайлянитѣ), не бѣше ли вкусна?

50. Кжщитѣ и магазинитѣ въ Дойранъ, кжщна обстановка. Гостоприемство.

Кжщитѣ въ Дойранъ бѣха двуетажни, отворени отпредъ, но не солидна направа, а повече съ каменна до сръдата и дърена конструкция, обвити въ горната си частъ съ трѣсти-

*) Петъ стотинки = единъ металикъ турски.

кови леси, заковани съ пирони съ телъ и измазвани съ варъ. Варъта бѣше болъ, понеже имаме 2—3 варджийници при самия градъ, които отъ варовника приготвяваха варъ. Гевгиренитѣ кѣщи не бѣха много, но напоследъкъ, който строеше, построяваше гевгирена сграда, щомъ като срѣдствата му позволяваха по-голѣми разходи. Имаше и модерни гевгирени магазини.

Разпредѣлението на Дойранската кѣща бѣше следното: стая за живѣне, мотвакъ (кухня) — до нея на реда, килеръ, приемна стая, отпреде имъ салонъ съ слънчево изложение, отпредъ отворенъ — 10 метра дългъ и 3 метра широкъ, а и повече. Можеше да има и трета стая, но обязательно трѣбваше да има салонъ за широта, за просторъ и за играене хорб при сватби. Ако ли кѣщата имаше отъ дветѣ страни стаи, то по срѣдата оставаше пакъ дългъ и широкъ салонъ за сѣшитѣ цели. (Турскитѣ кѣщи бѣха отпредъ съ дървени решетки). На долния етажъ имаше по 1—2 стаички безъ салонъ. Стаята за живѣне бѣше съ оджакъ, съ огнище („кѣтъ“) и коминъ, на огнището се слагаха дърва за горене, а отъ тритѣ страни на „кѣта“ имаше миндери (тюфлечи), върху които се сѣдѣше алатурка. На двата миндера се слагаха въ страни и отзадъ възглавници, стаята зимно време се постилаше съ рогозки, а върху тѣхъ килими, по-проста направа: 2 по-малки за двата миндера и единъ голѣмъ за срѣдния миндеръ и стаята общо. Ястие се готвѣше върху пиростия, а върху сѣщата се топлѣше и вода — всичко това ставаше бавно, по „алатурка“. Много семейства си готвѣха на котлончета (съ едно или две отдѣления), наречени „фигутчета“ („фигути“). Печки рѣдко се употребяваха и то ламаринени, но огъня на оджака се запазваше за готвене. (По кафенетата имаше грамадни печки, доставяни отъ Солунъ, дори луксозни, маситѣ бѣха съ мраморни плочи, а и столоветѣ бѣха отлични). Приемната стая въ почти всѣка кѣща имаше миндерлъкъ, постланъ съ тюфлечи, имаше и хубави столове и постланъ хубавъ килимъ. Зимно време се слагаше бакъренъ — тунченъ мангалъ (луксозенъ) върху луксозна софра, специално за него. Кревати рѣдко се срещаха — по единъ само въ нѣкои кѣщи, като за луксъ, обаче родилката обязательно лежеше върху креватъ, широкъ, макаръ и дървенъ, импровизиранъ, добре стѣкменъ, съ копринена обиколка и коприненъ юрганъ. Иначе хората си спиеха върху постлани дюшеци съ юргани, които се слагаха за спане и сутринъ се вди- таха здиплени и наслагахъ въ жгъла на стаята, на доста голѣма грамада, спретнато, завити съ чистъ, домашна изработка, направенъ нарочно за целта, чаршафъ, който можеше да бжде за празнични дни коприненъ. Всѣко семейство си имаше въ излишъкъ 3—4 дюшека и толкова юргани за гости, а по-богатитѣ имаха и повече. Креватътъ въ празнични и именни дни се

покриваше съ хубавъ коприненъ чаршафъ, сжщо домашна изработка. И кухнята бѣше съ оджакъ за готвене, имаше етажерки и долапи. Приборитѣ за ядене бѣха доволно, понеже чаши, чинии, лъжици, вилицы, ножове и др. се купуваха много евтино. Домакинята сама си тъчеше платно за долни дрехи (бѣльо) и обличаше кжщата. Гостоприемството бѣше черта у дойранчани, а сжщо тѣ бѣха и съобщителни хора.

51. Укротяване на турцитѣ. Обносиктѣ имъ.

Родителитѣ ни разправяха, че преди освобождението на България и презъ време на войната съ Русия, както и по-рано при Севастополската война, турцитѣ сж били много люти и сж се заканвали съ клане надъ християнското население. Особено сж били лоши „гюнульиитѣ“ (доброволцитѣ) и башибозука. Жени по улицитѣ не могли да се мѣркатъ. И азъ помня, какъ такивато се спускаха по момии и жени, обаче последнитѣ се спотайваха по домоветѣ и избѣгваха неприятноститѣ. По селата това е било крайно нетърпимо — издѣвателствата сж били голѣми. Съ минаване на годинитѣ, обаче, турцитѣ поукротяваха и почваха да сж по-внимателни, понеже се боеха отъ нови загуби на територии, както се боеха и отъ нови войни.

Къмъ нашата интелигенция турцитѣ напоследъкъ бѣха доста внимателни. Тѣ знаеха, че трѣбва да се пазятъ отъ попове и учители, и особено отъ последнитѣ, понеже тия бѣха народнитѣ водители.

52. Престижа и авторитета на учители, ученици и ученички. Гимназии.

Гражданството гледаше на учителя като на най-голѣмъ доброжелателъ и съветникъ въ живота: и дори кжшнитѣ дразги и спорове учительтѣ разрешаваше съ авторитетъ. Той бѣше учителъ и на по-възрастнитѣ, какъвто бѣше и на децата. Той бѣше и агитатора да осъзнае заблудения гъркоманинъ, той бѣше и революционеръ.

Ученицитѣ и ученичкитѣ, следващи учение въ гимназии, съ своитѣ униформи, давани отъ пансионитѣ, бѣха на чело и на показъ. Тѣ се връщаха голѣмата ваканция по домоветѣ си съ мъдростъ и съзнание, че трѣбва да бждатъ за примѣръ на неукитѣ и малограмотнитѣ съ своето въздържане въ всѣко отношение.

Науката не се добиваше лесно. Гимназии и педагогич. училища имаше само въ главнитѣ центрове, като: Солунъ, Съресъ, Битоля, Скопие, Одринъ и духовна семинария въ Цариградъ, та не всѣки можеше да харчи пари за добиване срѣдно образование.

53. Арести и мъчения за революционна дейност.

Турцитъ следѣха развоя на нашето учебно дѣло и се боеха отъ напредѣка ни. Революционната организация, ржководена отъ интелигенцията ни, много ги плашеше. А бѣше и много опасно за тоя, който се уличеше въ услуга ней: за заловено писмо съ противодържавно съдържание човѣкъ можеше да лежи съ години въ затвора, можеше да бѣда пратенъ и на заточение въ Анадола (Бодрумъ) и другаде, както въ Бодрумъ лежа цѣли седемъ години Мито хаджи Ташовъ следъ убийството на Патриота, 1901 година, и се върна дори въ Хуриета, 1908 година, амнистиранъ, а зарадъ писмо сж лежали мнозина, а и Нако Илиевъ при Николичката афера, като подозренитъ се откарваха въ Солунъ въ „Бди-Кулле“. Да изброявамъ ли многото мъченици-дойранчани: Дончо Голски-Пановъ и всички по-събудени граждани, дори вече стари хора, като: Мито Кировъ, Вано Кировъ, Вано хаджи Митовъ, Георги Тюфекчията, Тома Дермеджиевъ, Илия Пърличковъ, Мито Анчовъ; други: Стойчо Продановъ, Петъръ Демерджиевъ, Ташо Зафировъ, Никола Хаджи Ташевъ, Георги Дѣлевъ (Чауша), Гиго Батевъ, Христо Митевъ, дори ако не се лъжа и стария Дине Батевъ! И Мицо Тенчовъ, и Тенчо Тенчовъ, и Георги Кулишевъ — цѣлата интелигенция, кой повече кой по-малко, сж лежали по затворитъ.

Поклонъ предъ народнитъ труженци и мъченици!

54. Турски дунунми.

Официални празници нѣмаше въ Турция. И самитъ турци нѣмаха официална недѣля: въ петъкъ тѣ работѣха, при все че той за тѣхъ замѣстваше нашата недѣля. А въ недѣленъ и нашъ празниченъ день чаршията бѣше затворена, понеже повече отъ $\frac{3}{4}$ търговци и занаятчи бѣха християнитъ ($\frac{3}{5}$ бѣха българскитъ търговци и занаятчи и по $\frac{1}{5}$ турскитъ и гъркоманскитъ) и тогава се виждаше, че градътъ празнува. При турскитъ байрами нашитъ дюкяни бѣха отворени и нищо не говорѣше, че градътъ има празниченъ видъ, понеже турцитъ се прибираха горе въ домоветъ си и тамъ си празнуваха. При „дунунмитъ“ (рождения день на Султана и възшествието му на престола) никой не бѣше задълженъ да не работи, нито бѣше задълженъ да постави на кѣщата си байракъ, както никой не бѣше заставянъ да има табела (фирма) на дюкяна си, а, ако ли има такава, той можеше да я надпише и на турски, и на български, и на гръцки, и на френски. При дунунмитъ ученицитъ отъ всички училища присѣдствуваха на молебена за Султана, извършенъ отъ турски ходжи, при хюкюмата (правителствения домъ) и въ края на церемонията ученицитъ отъ всички училища изпѣваха по 1—2 пѣсни за славословение на Султана. Следъ церемонията ученицитъ ги почерпваха съ бон-

бони, а присъстваващите първенци и духовни началници се явяваха на приемъ и „честито“ при Каймакамина, почерпвани съ локумъ и кафе. До 1906 година българските ученици пѣха старитѣ, установени за тоя случай, пѣсни на турски езикъ — „Нашири нуръ шаха джиханъ“, или „Кишверъ ситанъ“ — и на български езикъ „Мога лѣта, мирна лѣта на нашъ силний Господаръ“, а презъ моето учителствуване въ Дойранъ—1906/907, 1907/908, 1908/909 и 1909/910 учебни години училището си имаше ученически смѣсенъ хоръ, който изпѣваше марша на Султана — „Хамидие“ — хорово, дирижиранъ отъ менъ. Ето текста на суланскитѣ пѣсни, доколкото ги помня:

Нашири нуръ.

1. Нашири нуръ шахи джиханъ	2. Олdestия ха адалетъ
Абдуль Хамидъ Султанъ;	хани шани девлетъ,
халя фетахътна гечти	худа венду алемъ пенахъ
лихимъ шерейфъ булдумъ.	верди юмюрефа.

(Другитѣ куплети съмъ забравилъ).

Вѣрно ли изпѣваме думитѣ на пѣсеньта, не зная — смисъла имъ, обаче, не ни бѣше известенъ. Сжщото и съ пѣсеньта:

Кишверъ ситанъ.

1. Кишверъ ситанъ	2. Ялварълъмъ	3. Емиръ вире
Абдуль Хамидъ,	мевлямъза,	шахъмъза,
шевкетъ нишанъ	багъшласънъ	шевкетъ нишанъ
Султанъ Хамидъ.	юлкъямъза,	Султанъ Хамидъ

(Другитѣ куплети не помня).

За любопитство тукъ предавамъ марша „Хамидие“ съ ноти. Притежавамъ го въ партитура на четири гласа.

„Хамидие“ (маршъ)
— Марша на Султанъ Абдуль Хамидъ —

Tempo di marcia

Ей ве-ли-и ни-те-ти а-летъ ше-хинъ ша-хи джи-ханъ; Ей ханъ. Тахти али бахти Ос-ма-ние вир-динъ и-зу-шанъ, тахти а-ли бахти Ос-ма-ни-е вир-динъ и-зу-шанъ. Тахти шанъ. Са-йей лют-фу ху-ма-юнъ Ни-иле алемъ къ-ми-ранъ, са-йей лют-фу ху-ма-юнъ нун-ле а-летъ кяиранъ. Кал-танат-ле чо-къ зе-манъ Сул-танъ Хамидъ зе-фкитъ хе-манъ манъ чо-къ я-ша Ей Па-ди-ша хы-тъ Дев-летинъ чо-къ я-ша ше-ф-ке-тин-ле чо-къ я-ша Па-ди-ша хы-тъ чо-къ я-ша, я-ша, я-ша!

Други пѣсни, които моя смѣсенъ ученически хоръ пѣше следъ хуриета, при дунунми и училищни актове, бѣха :

Ватанъ (Отечество).

1. Ей аннемъзъ шанли ватанъ
ей мадери османиянъ,
вердънъ бизе сенъ фейзушанъ:
Миллетъ битюнъ курбанъ сана,
шанли ватанъ, бинлеръ яша!
4. Синенде гюнъ гйормушъ оланъ
Ахмедъ, Пепо, Артинъ, Йованъ,
вермекдилеръ угрунда джанъ:
Миллетъ битюнъ курбанъ сана,
шанли ватанъ, бинлеръ яша!

Пѣсни следъ хуриета, нотирани: *)

Мектеблилеръ Иттихатъ марши

(Обединение — марш на интелигентитѣ)

Отомански народенъ хигитъ.

Нѣкои турци и българи, както бѣше и на правителствения домъ, надписваха върху платно на турски: „Падишахъмъзъ чокъ яша“, което на български значеше: Да живѣе Царьтъ ни (Падишахътъ ни).

При „дунунмата“ на молебена се явяваха само официалнитѣ лица: гръцкия владика, българския архиерейски намѣстникъ, равинътъ, главния ходжа и други ходжи, учителитѣ отъ всички училища съ ученицитѣ и гражданитѣ-първенци.

*) Горнитѣ пѣсни пѣхмъ на 4 гласа. Изнасямъ ги тукъ, за да се види по мелодиитѣ имъ музикалниятъ подемъ при хуриета, а по съдържанието имъ (за тия, които знаятъ турски) — идеологията на младотурцитѣ.

55. Чиновнишкия персоналъ. Данъци.

Въ учрежденията си турцитѣ нѣмаха много чиновници. Каймакаминътъ (околийския началникъ), който ходѣше въ цивилно облѣкло, имаше голѣми права. Беледието (Общинското управление) бѣше съ единъ писаръ, на когото се плащаше малко; агенти за чистотата, сѣщо съ малки заплати; беледие реизи (ктетѣтъ) съ заплата до 2 лири месечно и съветници безъ заплата (съ почетни длѣжности).

По облагане съ данѣкъ и заплащане не се подаваха никакви декларации, нито се ходѣше при бирниците. Комисии отъ турци и българи (сѣмахаленци) опредѣляха данѣцитѣ. Практиката бѣше научила турцитѣ да събиратъ данъци съ бирници, които се движеха по махалитѣ на своя участѣкъ и срещу разписка взимаха отъ всѣки на части, колкото гражданинътъ можеше да внесе. Въ помощъ, при краенъ случай, на бирника идваше махлебашията, когато данѣка бѣше заостаналъ. До арестуване бирникътъ прибѣгваше, но никога държавата не предприемаше публични продажби на кжщи и покжщнина за неплатени данѣци. А данѣцитѣ се събираха по практикувания начинъ. Тѣ не бѣха голѣми: (16) шестнадесетъ гроша „йолъ параси“ (пжтенъ данѣкъ), половинъ или една лира „беделъ-параси“ (воененъ данѣкъ, понеже християнитѣ не ги взимаха за войници), четиридесетъ до 50 гроша „тиджаретъ-параси“ (данѣкъ занятие), данѣкъ сгради („емлякъ вергиси“) бѣше малѣкъ и пр. Работата на таксилдара (бирника-инкасаторъ) бѣше да обикаля и събира данѣцитѣ „со кротце и со благо“ — това бѣше въ Дойранъ. Така постѣпваше Яята-таксилдарина, така постѣпваше и „Агото“ таксилдарина.

При всички отстѣпки по събиране на данѣцитѣ пакъ недоволството си оставаше. Младежитѣ пакъ пѣеха: „Не щж, майко, на Султана (на Тирана) вергия да плащамъ; искамъ, майко, вѣвъ балкана знаме да развѣя“.

56. Карнавала.

Обичаитѣ си следваха своя ходъ. За приближаващия карнавалъ (сирни заговѣзни) всичко бѣше приготвено: специални дрехи отъ платно, наречено „малта“, хубави европейски маски, фустанели (вземени отъ нѣкои села, които служеха на селянитѣ само да се правятъ „русалии“ *), — рѣдко се намираха). Карнавалитѣ имитираха: „френкъ и кокона“, свещеникъ съ котле въ ржка и съ китка — да ржси, дяволи, селяни, нѣкои ходѣха на кокили и пр. и бѣха придружавани отъ барабанче,

*) Русалиитѣ бѣха селяни (облечени въ фустанели), които събираха помощи за съграждане или ремонтване черква или училище. Тѣ държеха въ ржцетѣ си дървени сабли, а първия — дървена брадва, играеха въ редица и минаваха отъ село на село. Това ставаше зиме, около празника „Богоявление“.

отъ тарабука, цигулки и др. музикални инструменти. Децата-карнавали събираха отъ срѣщнатитѣ граждани пари. Вечерята въ недѣлята карнавалитѣ ходѣха отъ кѣща на кѣща, черпѣха ги и имъ подаряваха пари. Това продължаваше до срѣдъ нощъ. На другия день на мѣстността „Ржта“ всички младежи варѣха фасулъ въ гърнета, играеха, теглѣха се на халва и цѣлия день прекарваха въ игри и веселие, понеже деньтъ е „чисти понедѣлникъ“.

57. Праздници: „Три Святители“, „Св. св. Кир. и Методий“, „Св. Илия“, „Божикъ“, „Великдень“ и „Св. Борисъ“.

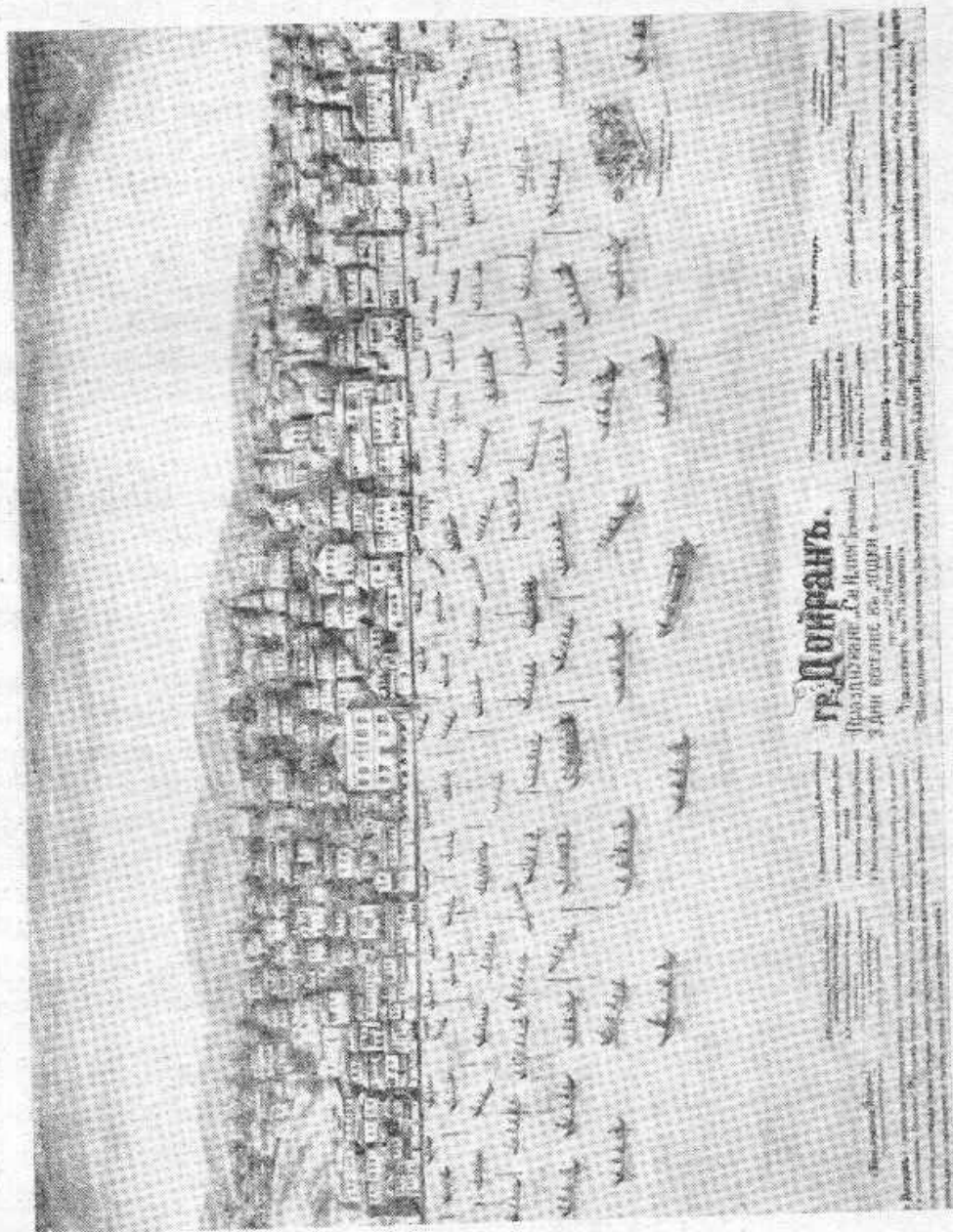
Гъркоманитѣ въ Дойранъ, на чело съ владиката си, за да не останатъ по-долу отъ българитѣ, по нареждане отъ горе, отпразднуваха всѣка година празника „Три Святители“ съ шествие и хоругви изъ главнитѣ улици, обаче това имъ празнуване бледнѣеше предъ отпразднуването на празника „Св. св. Кирилъ и Методий“ отъ българитѣ.

За празника „Св. св. Кирилъ и Методий“, по заведение обичай, училището се украсяваше отъ учителитѣ и ученицитѣ съ цвѣтя и зеленина, при особено веселие. Надвечерь, срещу празника, отивахме на вечерня, заедно ученици и учители, а на другия день ходѣхме на литургия съ украсена съ вѣнецъ отъ рози и др. хубави цвѣтя икона на Св. св. Кирилъ и Методий. На връщане отъ черква свещеницитѣ, на чело съ Архирейския намѣстникъ, съ хоругви и съ голѣмо множество народъ, съ пѣсни отъ ученическия хоръ, се връщахме въ училище, кждето за случая бѣше стѣкмено утро съ речъ за Св. св. Братя, произнесена отъ нѣкой учителъ, и съ изпълнение пѣсни и декламации. Следъ обѣдъ отивахме вкупомъ — учители, ученици и гражданство — отъ училището на мѣстността „Ржта“, вънъ отъ града, кждето се прекарваше въ веселие и хорá, а на друга страна се разиграваше „гюрешъ“ — борба на пехливани. За празника се ангажирваха 3 — 4 чифта тѣпани, нѣколко гайди съ гайдари селяни. Идваха и много гости отъ селата. Празнуването продължаваше и на другия день на „Ржта“ — заранъ и следъ обѣдъ — съ сжщитѣ веселия.

„Народнитѣ баби“ Ката Донова и Катерина Гушова бѣха първи на хорото и на танеца, та пѣсни, смѣхъ и хороводи: „Тече вода, студена“, „Боряно, Борянке“, „Люлѣе, вълнува вѣтрътъ гората“ и др. и др. и . . . „Скарали се гърци, българи — надвияли българитѣ!“ . . . и пр. и пр. — какъвъ ентусиазмъ и каква народна гордостъ! За произвеждане повече смѣхъ и радостъ баба Катерина Гушова яхнала магаре! Баба Ката Донова, за да я надмине, намѣрила и се качила на камила!*) — за още по-голѣмъ смѣхъ и ефектъ . . .

*) Въ Дойранъ имаше камили.

На тоя день всѣки гъркоманинъ, по заповѣдь на гръцкия владика, трѣбваше да си гледа работата, всѣка гъркоманка трѣбваше да пере, тъче и работи, обаче това съ нищо не нарушаваше тържественото отпразднуване празника Св. св. Кирилъ и Методий, понеже българитѣ екзархисти бѣха внушително болшинство.

Централната часть на града.

(Скоба 4 въ картината-планъ, стр. 8, означава тая часть на града). Картината въ размѣръ 70×90 см., рисувана отъ автора по фантазия, както града тъй и празненството, е подарена отъ сжшия въ хубава рамка на Военния Клубъ въ София. Сжщата картина авторътъ е нарисувалъ и за своя домъ, поставена пакъ въ такава рамка.

Горната картина е фотография на рисуваната.

Праздникътъ „Св. Илия“ се отпразднуваше при друга тържественостъ. За тоя празникъ идваха гости не само отъ селата на околията, ами и отъ селата на други околии, други градове, като: Солунъ, Гевгели, Кукушъ, Струмица, Порой. Хотелитъ и ханищата далечъ не побираха това множество, което, познато или непознато, роднинско или чуждо, се настаняваше на гости по кжщитъ за два дни и даже за три дни. Празника се празднуваше два дни. Това бѣше напливъ отъ хора още въ предпраздничния день и пѣснитъ и свирнитъ се слушаха отъ всѣка кжща. Обичая бѣше, гоститъ да се возятъ съ лодки въ езерото, а лодки имаше четиристотинъ. Всѣка лодка взимаше по 6—8—10 души. Веселящитъ се бѣха или въ поединични лодки, или съ по две, долепени една до друга, или на групи отъ по три долепени лодки и следваха пѣсни: „По море се скитамъ ази“, „Прощавай сбогомъ бащинъ край“ и др. и др., та бира, ракийка, мезета, свирни съ флейти, хармоники, цигулки, дайрета и пр. и пр. до късно презъ нощта. Цѣлия брѣгъ на езерото и кафенетата бѣха ангажирани отъ хора, както и тераситъ на кафенетата и кжщитъ съ балконитъ край езерото. Напоследъкъ и музики (на естрада съ пармаклъкъ, върху 3—4 лодки) взимаха участие въ празненството. Веселието продължаваше и на следния день съ сжщия темпъ. Турци не се виждаха, не безпокоеха. (Гл. картината стр. 53).

На тоя празникъ и гъркоманитъ се веселѣха. „Св. Илия“ бѣше празникъ за всички.

Праздниците Божикъ и Великдень се празднуваха както тукъ въ България, само че по три дни и даже четири — четвъртия нареченъ „патерица“: на Божикъ всѣка кжща правѣше баклава и по една—две сарайлии (по-прости баклави), за Великдень всѣка кжща купуваше по цѣло агне, а на „патерицата“ му младежитъ събираха отъ кжщитъ яйца и следъ това правѣха татлии, равани, сьндюрме и др. сладкиши и гуляеха.

Напоследъкъ се празднуваше и 2 май (15 май новъ стилъ) — празникътъ „Св. Борисъ“. Тоя празникъ бѣше националенъ и, макаръ безъ особена тържественостъ, българитъ го празднуваха, за да подчертаятъ своя произходъ и да докажатъ, че тоя е празника на покръщаване на българитъ.

58. Годишния училищенъ актъ.

Училищниятъ актъ въ края на учебната година бѣше голѣмия празникъ за училището и за гражданството. Поканваха се официални турски представители: каймакаминътъ, малмюдюри (данъчния началникъ), мюстентика (сждебния следователъ), реизътъ (председателътъ на сжда), прокурора (мюдеу-

мума), жандармерийския началникъ, военния комсндантъ, кадията, офицери отъ гарнизона, турски бегове и други първенци, а също и граждани първенци българи. Между многото декламации, пѣсни отъ хорътъ, четене отчета отъ Директора, имаше и по единъ опитъ по физика и химия, решаване сложна аритметическа задача, разказвана отъ ученикъ на турски езикъ, декламираше се стихотворение на френски езикъ и въ края се раздаваха свидетелствата на третокласниците отъ каймакамина, който похваляваше нѣкои, казваше на турски езикъ напѣтствено слово и подканяше ученицитъ да продължатъ образованието си и въ турска гимназия, лицей, за да могатъ въ бъдеще да заематъ и държавни служби*). Следъ почерпване на гоститъ и казване нѣколко думи отъ „деспотъ векили“ (Архиерейския намѣстникъ), гоститъ разглеждаха изложбата на рисунки отъ ученицитъ и на рѣколѣлнитъ лотарийни вещи отъ ученичките. Следъ обѣдъ се теглѣше лотарията на казаното рѣкодѣлие, въ което имаше изящно изработени предмети, както имаше и отлично нарисувани сложни картини презъ времето, когато бѣха учители Димитъръ Шалдевъ (отъ Гумендже), Антонъ Костовъ (отъ Дойранъ) и когато азъ бѣхъ ученикъ или учителъ въ Дойранското трикласно училище.

59. Революционни и училищни пѣсни.

Всичко казано си вървѣше по своя редъ, а и революционната организация, и преди и следъ възстанието, си следваше своя пѣтъ. Пѣеха се патриотични пѣсни, като: „Мила родино“, „Тихъ бѣлъ Дунавъ се вълнува“, „Не плачи, майко, не жали“, „Прости, народе, мой несчастний“, „Покойници“, „Не щеме ний богатство“, „Пламна огнь въвъ Балкана“, „Боятъ настана“, „Тежко вино дайте“, „Отъ Батакъ съмъ чичо“, „Въ София, вѣчерната джамия“, „Пѣсенъ за Дѣлчевъ войвода“, „Пѣсенъ за Станишъ войвода“, „за Гавазовъ, Чемковъ и Стоянъ Лазовъ“, „за войвода Давидовъ“, за много други войводи и революционни афери, както и тая за Валандовската афера презъ началото на 1900 година.

Ето Валандовската революционна пѣсенъ:

1. Облакъ ли гърми, земя ли тѣтне,
соколъ ли пиши, юнашка птица,
отъ Валандово, Брайковци, Балинци
и до Богданци — всичко е въ жаръ. | 2. Три дена има откакъ е дошълъ
тиранинъ бѣсенъ, раята бие:
Спици подъ нокти, камшикъ по шия,
менгеме на глава, вѣгореща вода. |
|---|---|

*) При единъ годишенъ училищенъ актъ, следъ прочетения отъ менъ „нутукъ“ (слово на турски езикъ), каймакаминътъ Нури-бей (Дели-Нури) се обърна къмъ баща ми, който присѣтсвуваше, съ думитъ: „Сенъ бу чоджудъ булгаръ мектебъне гйондерѣрсенъ егеръ, ялнъзъ биръ даскалъ олуръ. Егеръ тюркъ мектебъне гйондерѣрсенъ, каймакамъ да олуръ, ваали да олуръ, паша да олуръ“. (Ти ако това дете изпратишъ да следва въ българско училище, отъ него може да излѣзе само учителъ. Ако ли го пратишъ въ турско училище, той може и каймаканинъ да стане, и валия, и паша).

3. Охъ братко, братко, братко юнако,
я подай ржка и азъ да стана —
тѣзъ пусти мжки вечъ не се тър-
пятъ,
тежки вериги вечъ не се влѣкатъ.

4. Нека разбере цѣла Европа,
пѣкъ ако иска и самъ Султана,
че тукъ живѣятъ все македонци,
На Самуила славни потомци.

5. Петстотинъ години откакъ ни
тѣпчатъ —
и за до години — все тѣй ни
лѣжатъ;
Всички ще викнемъ еднажъ
за всегда,
с'бомба ще ищемъ мила сво-
бода...

Имаше и други куплети, които завършваха:

{ урумъ му кажи — не ще да знае,
{ българинъ му кажи — на нозе рипа.

и { Старци се молятъ, децата плачатъ,
{ вълкътъ заревалъ грозната пѣсенъ . . .

Тя се пѣеше на тази позната мелодия:

Населението като я пѣеше, „керемидитъ хвърчеха отъ покривитъ“, отъ ентузиазъмъ.

(Селата Валандово, Брайковци, Балинци сж въ Дойранска околия, а с. Богданци — въ Гевгелийска, между Дойранъ и Гевгели).

По улицитъ цигулари-цигани свирѣха: „Живъ е той, живъ е“, „Шуми Марица“ и др. патриотични пѣсни, които сватбаритъ пѣеха съ силенъ гласъ.

Въ училище се пѣеха по-рано пѣснитъ: „Бързо да вървимъ в'наука“, „Тичай, тичай коньо“, „Хубава си, моя горо“, „Видишъ птиченце крилато“, „Когато бѣхъ овчаринъ“, „Мина, мина красно лѣто“, „Цвѣте мило, цвѣте красно“, „Ей да шета азъ обичамъ“ и др., а и хорово: „Имамъ азъ очички ясни“, „На разходка“, „Природата празнува“, „Красни дни пролѣтни“ и др. и др. — все познати училищни пѣсни.

Както виждате, училищнитъ пѣсни бѣха съ много невинно съдържание.

За празника Св. св. Кирилъ и Методий пѣехме пѣснитъ: „Папитъ ви люто кълнятъ, че сте еретици“, „Тоя празникъ“, „И следъ тисяза години“ и др.

Револуционнитъ и училищнитъ пѣсни се срещатъ ноти-рани тукъ въ България. Ето защо намирамъ за излишно азъ да ги нотирамъ въ настоящата книга.

60. Езика на гъркоманитѣ

Гъркоманитѣ въ Дойранѣ не можаха да научатъ грѣцкия езикъ и си говорѣха български — майчиния имъ езикъ. Само понѣкога нѣкои се поздравляваха едни-други: „Калимера, Кольо (добро утро, Кольо), какъ си?“ „Калиспера, Гиге (добра вечеръ, Гиге), що правишъ?“ — и си продължаваха разговора на български езикъ. Сжщитѣ тия си служеха обикновено съ българскитѣ поздрави и разговори — на майчиния си езикъ, както всички гъркомани въ града.

61. Едногласно и хорово пѣние За дойранскитѣ народни пѣсни.

До около 1900 година пѣнието въ дойранското училище бѣше едногласно. Часове по пѣние отдѣлно нѣмаше, а учителитѣ събираха ученицитѣ отъ всички класове въ срѣда следъ обѣдъ и пѣха общо на единъ гласъ въ опредѣлената за това зала — залата на забавачницата. По-късно следъ 1900 година почна се двугласното и хорово пѣние. Пръвъ учителътъ Никола хаджи Ташевъ (отъ Дойранѣ) бѣше наредилъ смѣсенъ ученически хоръ, а следъ него учителътъ Тодоръ Ивановъ (отъ Солунъ).

Българското училище напредваше — това радваше всички българи, а това ги правѣше и горди. Съ наредения смѣсенъ ученически хоръ, подъ мое диригентство, следъ Великденъ на 1907 година погребяхме поминалия се Христо Бързицата, баща на редактора на в. „Вести“ въ Цариградъ, Димитъръ Бързицовъ и баща на Дръ Никола Бързицовъ (лѣкарь). Това бѣше първото погребение съ хоръ въ Дойранъ.

За народнитѣ пѣсни въ града ни има много да се каже. Тѣ сж много и доста мелодични, както и разнообразни¹⁾

Тукъ предавамъ само 4 пѣсни, нотирани отъ менъ:

„Ясъ си имамъ коня аджамия.“
(Може и дороводна) Дойранскъ народна пѣснь

Moderato.

1. Мо-ре-ясъ си и-ма-тъ ко-ня а-джа-ми-я... а-джа-ми-я,
Бо-гъ ми-къ-и-мет-ли-я, де! 1. Мо-ре-ясъ си и-ма-тъ

2. Море ясъ*) го карамъ
на студена вода,
онъ ме носи
въ девойчини двори, де!
3. Море джанъ*) девойка
на дворъ вечераше,
катъ ме видѣ,
стана въ кжши влезе, де

4. Море джанъ девойка
стана въ кжши влезе,
она влезе,
майка ѝ излезе, де!
5. — Море я излѣзи
шерко ле, не излѣзла,
ти да видишъ
какво добро дошло, де!

¹⁾ Добри пѣвци на дойрански народни пѣсни бѣха: Ване Дай-Тошовъ, Христо Доновъ, Георги Парчевъ — по професия рибари.

*) Ясъ — азъ; джанъ — душа.

6. Море ти да видишъ
какво добро дошло —
дека стое
ясно слънце грѣе, де!

7. Море какъ се смѣе
жълто злато лѣе,
какъ сборуве
дробенъ бисеръ блюве,*) де!

8. Море какъ съмъ стара
ашикъ му се чинамъ,
да бѣхъ млада
бихъ го залюбила, де!

9. — Море пукни мале,
пукни онѣмѣла,
онѣмѣла,
мале, остарѣла, де!

10. Море ясъ го любамъ
време три години,
какъ го любамъ
време три години, де!

*Кажѣ, моме, истината!

Adagio

Дойранска народна пѣснь.

1 — Кажѣ, мо-ме, ис-ти-на-та, любѣишъ ли ме, и-ли не... и-ли сменъ се --

по-дигра-вашъ да ти ми -- не вре-ме-то ! вре-ме-то !

(Означената при повторението се пѣе и въ октава горе, съ голѣмо възражение).

2. Ясъ не можахъ да разберамъ
гъркина си ил' туркина,
англичанке, ти френгула,
шо си толко юбзвѣ.

3. — Сѣчи, моме, руса коса,
плѣти скала*) да се качамъ,
да ти видамъ бѣло лице
и рудото ти гърло!

4. — Ясъ милувамъ*) да те гледамъ
на гергефо какъ везишъ,
сладки пѣсни какъ си пѣешъ
и лично*) ми се смѣешъ.

5. — Какъ ке умрамъ йовъ*) шайката*)
хвърлете ме в' морето —
да ме ядатъ морски риби
и солената вода.

*На сонъ ти е дошла

(Така на алевска балница)

Дойранска народна пѣснь

Largo

1. На сонъ ти е дош-... ла ед-на цър-на - йо-ка; на сонъ ми е дош-...

ла тя ке ме раз-бу-... де; на бу-... де.

2. — Ела, мила моя,
да се разговоримъ,
йоти*) дойде време
ке се раздѣлиме!...

3. Ставамъ отъ постеля
търсамъ га, я нѣма...
на руба*) се карамъ,
хемъ си нея кълнамъ.

4. По скалата*) слизамъ,
треперамъ, не можахъ
врата да йотворамъ,
стоямъ и се чудамъ!...

5. Йотъ*) спротива гледамъ
една църнайока,
глава си вѣрзуве,
хемъ се йогледуве.

6. — Ела, мила моя,
да се разговоримъ,
йоти*) дойде време,
ке се раздѣлиме!...

*) Блюве — бѣлва; скала — стѣлба;
милувамъ — обичамъ; лично — краси-
во; йовъ — вѣвъ; шайка — лодка съ
платна; йоти — защото; руба — дрехи;
йотъ — отъ.

2. Носе гранка, малѣмъ*), носе гранка*) зелена, зелена, ягѣмъ*) зелена.
3. Връзъ гранката, малѣмъ, връзъ гранката алия*) е постлана ягѣмъ, постлана.
4. Връзъ алия, малѣмъ, връзъ алия шаренъ гергефъ имаше, ягѣмъ, имаше.

5. До гергефа малѣмъ, до гергефа лична*) мома седѣше, ягѣмъ, седѣше.
6. На гергефа, малѣмъ, на гергефа бѣла риза везаше, ягѣмъ, везаше.

*) Малѣмъ — стоко моя; гранка — клонъ; ягѣмъ (ягѣмъ) — батюва; алия — губер, килимъ; лична — красива.

62 Облеклото на мъжетъ и женитъ.

Облеклото на мъжетъ въ Дойранъ се състоеше отъ: фесъ на главата, често ударянъ на калѣпъ главно при калѣпчията Гугата Чакмаковъ, съ пюскюлче, свитено (чолено) „либаде“ (къса горна дреха съ ржкави), „вълнарки“ (широки вълнени гащи — кукушанитъ ги наричаха „турлаци“) съ 4 ширита гайтани на „пачитъ“ (краищата) и съ повече гайтани на двата джоба отъ дветъ страни, съ вълненъ поясъ на половинитъ (крѣста). Зимно време носѣха и „гуна“ (горно палто съ кожа — шуба), хубаво скроена съ хубава кожа на яката и отпредъ на политъ ѝ, често пѣти наметната, когато времето бѣше не така студено. Тая бѣше мѣстната носия, обаче едногълѣмо множество граждани и интелигенцията, както и всички бегове и по-видни турци носѣха дневнитъ дрехи — панталони и сакѣ. Разликата въ мѣстното облекло между българи и турци се състоеше само въ това, че тонътъ на цвѣтоветъ въ дрехитъ на турцитъ биеше повече на червено — напримѣръ въ феса, въ пояса и чорапитъ, когато тона на цвѣтоветъ въ дрехитъ на българитъ бѣше по-мекъ — виненъ цвѣтъ. Обущата бѣха високи „ботини“, съ ластици отъ страни.

Докато мѣстното облекло на мъжетъ бѣ редъ години постоянно едно и сѣщо (по-рано мъжетъ носѣха чохени гащи, навезани съ „бикме“ — чернокопринени сукани конци), облеклото на женитъ се мѣняваше и догонваше модерната кройка. Женитъ носѣха „фустанъ“ (рокля) съ редове „фрамбали“ (къдри) върху роклята, по рано съ „забънъ“, съ памучна подплата (нѣщо като елекъ съ ржкави), по-късно носѣха отгоре „болка“ (жакетъ) за момитъ и „либаде“ (чолено или копри-

нено кжсо жакетче) за госпожитѣ, съ „сѣко“ съ кожена подстава — кадифено-мораво за булките (съ хубава кожена подстава отпредъ по ржбоветѣ — политѣ и якѣта съ дългѣ бѣлъ косъмъ) и чошено съ тъмнокафява подставка, лъскавъ косъмъ, за по-възрастнитѣ госпожи. Косѣта си оплитваха съ две плитки, на края наждрени, а главѣта си връзваха съ „кавракъ“ (копринена шамийка съ реснички — „кинетѣ“) за момитѣ и булките и съ черна шамия, пакъ съ ресни, за възрастнитѣ вече стари госпожи. За у дома или за излизане наблизѣ, на улицѣта, отгоре си наметваха шалѣ, наричанѣ „спале“. Модѣта, обаче, си пробиваше пжтъ, като ржкаветѣ на роклята се правѣха, ту по-малко, ту повече издути. Напълно модерно, облечени съ „капели“ (шапки) и съ вѣтрилица на ржка бѣха редко — така облечени бѣха преди всичко учителките и гръцките даскалицѣ, а подирѣ и гражданките почнаха да се обличатъ модерно.

63. Хуриетѣ. Клубисти и федералисти. Истинската природа на младотурцитѣ.

Следъ разни перипетии въ живота ни въ Македония: ту мирно съ веселия, ту съ афери и въ затвора, или сбиване на български чети съ аскера, или съ новосформированитѣ гръцки или сръбски чети, следъ 1903 год., последствията отъ които бѣха лоши и за самитѣ турци, които целѣха „раздѣляя и владѣй“¹⁾, най-сетне презъ месецъ юлий 1908 година младотурскитѣ офицери Енверъ-бей и Ниязи-бей, чрезъ революция, обявиха „Хуриетѣ“ — Конституция и Турската империя отъ абсолютна монархия се провъзгласяваше за конституционна монархия. „Хуриетѣ“ значеше свободенъ животъ за всички националности. И почна да се пѣе

„Хуриетѣ таршѣ“²⁾

Tempo di marcia

Fine

Ad cal Fine

и народитѣ пѣеше:

Калкѣно, сѣ ва-тан-дѣш-ларѣ, йопи-шмелинѣкардашларѣ. Калкѣно ларѣ, Яша-сѣно хуриетѣ, а да-да се целунѣмѣ, брати. Да живѣе свобѣдѣта, Братството, равенството, Джемшѣта (Младѣтѣ Комитѣтѣ).

пѣто, мусавѣтѣ Джемшѣта аманѣ. Яша-сѣно хуриетѣ, а да-да се целунѣмѣ, брати. Да живѣе свобѣдѣта, Братството, равенството, Джемшѣта (Младѣтѣ Комитѣтѣ).

¹⁾ При провѣряване народностната численостъ на населението въ Северо-западна Македония — Тетовско и Гостиварско — членъ отъ коми-

Радостъ, „обичъ“, цѣлувки, прегръщане и веселия между българи и турци! И азъ не правѣхъ изключение; какъ, може ли? — Хуриетъ!... Ватанъ-кардашлари (Отечествени-братя)!... Още помня прегръщанията съ Руфатъ-бей, а той пиянъ — кйоръ-кютукъ!... Речи една следъ друга се излѣваха и все съ типично еднообразно съдържание, като почваха: — Севгили ватандашларъ! Огузъ ики сенеденъ бери бу кяфирлеръ, бу хънзърларъ, бу хърсърларъ, бу муртатларъ канъмъзи сюлюкъ гйе иче-иче, бизи бу дереджеие гетърдилеръ!.. и пр. и пр. (на български: — Обични съотечественици! Отъ 3! години насамъ тия кяфири, тия хънзѣри, тия хърсѣзи, тия муртати, пиейки като пиявици кръвта ни, докараха ни до това окаяно положение!.. — нападки противъ лошитѣ хамидови управници до хуриета). И речитѣ завършваха: — Яшасънъ Ватанъ!... (Да живѣе Отечеството!); Яшасънъ миллетъ!... (Да живѣе народътъ!); Яшасънъ Османлиларъ!... (Да живѣятъ Османцитѣ!); Яшасънъ ватанъ-кардашлари!... (Да живѣятъ отечественицитѣ братя!); Яшасънъ Енверъ-бей!...; Яшасънъ Ниази-бей!...; Яшасънъ Хуриетъ!!... и следъ всѣки възгласъ — ржкоплѣскания и... следваха тжпани, свирни, пакъ целувки, пакъ прегръщания, пакъ веселия, пакъ пиене и пакъ хора и то денонощно!... Боже, блаженство!!!... Ето ти рай, ето ти животъ!.. Арткъ, може ли да не бжде доволенъ цѣлиятъ народъ?!.. И въ речитѣ още: — Бунданъ йотее, севгили кардашларъ, шекеръ фабрикаси оладжакъ, импликъ фабрикаси оладжакъ, чокъ шейлеръ оладжакъ, оладжакъ да, оладжакъ!.. (на български: — Отъ сега нататкъ, обични братя, ще имаме захарни фабрики, фабрики за прежда и много други нѣща ще бждатъ, ще бждатъ и ще бждатъ!...). Ентусиазмъ голѣмъ! И ако всичко това бѣше искрено, то би било невидено чудо, следъ като съ голѣми салтанати и тържества, целувки и прегръщания, се посрещнаха върналитѣ се вече отъ планинитѣ български чети и четници! Да, да, така бѣше!.. И българитѣ, каквито си сж наивни, искрени и добродушни, помислиха, че вече е дошла свободата въ Турция, почнаха да гуляятъ заедно съ турцитѣ, вече като „кардаши“ (братя) и взеха да изказватъ всички тайни на революционната организация, като говорѣха открито, кой съ какво се занимавалъ въ нея. Турцитѣ научиха всичкитѣ ни тайни. Единъ пиянъ турчинъ въ Дойранъ бѣше изрекълъ това, което той е мислилъ и което въ сжщностъ изобщо турцитѣ мислѣха: „Тюрклеръ

сията, турчинъ, пита извикания българинъ да изповѣда своята народностна принадлежностъ: — Ти що сакашъ, али Стара Патрикаана (казано привѣтливо), али Ексерхия (казано намръщено, натъртено и съ презрѣние)? И ако запитания каже „Стара-Патрикаана“, турчинътъ го потупва съ „аферимъ оглумъ“, ако ли каже „Екзархия“, той му извиква сърдито: „Кяфуръ оглу, кяфури!“

*) Марша възпроизвеждамъ, доколкото мога да си го припомня.

арабайле таушанъ авларларъ“ (на български: *турцитъ съ к'ла зайци ловятъ*), а тая мисълъ въ медения месецъ турскитъ водители прикриваха, поради което бѣха и арестуваха тоя турчинъ. Веселията продължиха. Увеселителни влакове се устройваха. Съ такъвъ влакъ ходихме въ Солунъ. Тамъ чухме една възторжена речъ на турски езикъ отъ свещеникъ Давидъ Наковъ отъ Велесъ, на когото и българи, и турци, и евреи, и гърци ржкоплѣскаха и викаха: „Браво попе“!.. Тжпани, свирни и др. станаха нѣщо обикновено. Байраци се редѣха, клубове се нареждаха. Турцитъ си наредиха своитъ клубове „Иттихатъ ве тереки“ („Обединение и напредѣкъ“). Дойдоха ни гости Поройлии, на които турцитъ дадоха банкетъ. Помоленъ отъ офицеритъ Алидъ-ефенди и Джуди-ефенди, азъ нарисовахъ портретитъ (голѣмъ форматъ) на Мидхадъ-паша, бившъ турски реформаторъ, на Енверъ-бей и на Ниази-бей, както и картина-фантазия — мома съ отомански байракъ въ ржка, символизираща хуриета, за турския клубъ въ Дойранъ и получихъ единъ отличенъ подарѣкъ. И ние българитъ открихме нашъ клубъ въ Дойранъ, както въ други градове. Купихме си сламенни шапки — фесоветъ оставихме на страни — нали е „Хуриетъ“? На младотурцитъ, обаче, почнахме да не се харесваме и съ клубоветъ, и съ шапкитъ. Поради тия и други причини много основателно нашитъ българи си подмѣтаха иронично въ разговора: *„Шимденъ сонра гяура „гяуръ“ демейеджескъзънъ“* (на български: „Отъ сега нататѣкъ на гяурина „гяуринъ“ нѣма да казвате“), а това приказваха и самитъ турци. И тѣ ни разбираха и ние ги разбирахме. И вмѣсто да разширяватъ правата и дадатъ нови правдини, за да разбере народътъ ни фактическата благоприятна промѣна и да има пълното довѣрие и вѣра, младотурцитъ се заеха да отнематъ училищнитъ ни правдини, получени съ толкова борби въ миналото при абсолютничния монархически режимъ, като съ това изгубиха довѣрието ни: училищата ни бѣха сърдцето, което българитъ не биха си дали, а младотурцитъ искаха тъкмо него, най-ценното ни, да изтрѣгнатъ. И така българитъ въ Македония, които бѣха огромното болшинство въ цѣлото ѝ население, които се бориha толкова много и дадоха толкова скжпи жертви за свобода и правда, бидоха жестоко излѣгани: тѣ получиha само 4 депутатски мандата въ турския парламентъ, безъ нищо друго, а рискуваха съ своитъ училища. Младотурцитъ поискаха да направятъ училищата ни държавни, да зависятъ не отъ Екзархията, съ каквито привилегии тя се ползуваше, а отъ „Меарифа“ (Министерството на просвѣтата въ Турция), поради което трѣгнаха да дирятъ последователи-българи на тая идея. Българитъ се раздѣлиха на „клубисти“, които отхвърляха, и „федералисти“, които приемаха промѣната за училищата. Дойранъ бѣше клубистки. Случи се скоро България обяви своята независимостъ, Австрия анек-

сира Босна и Херцеговина, Критъ се обяви присъединенъ къмъ Гърция и пр. събития и турцитъ не знаеха съ кое порано да се справятъ. На една маса, на разговоръ съ насъ, единъ майоръ турчинъ-царигражданинъ (стамболлия), най-важниятъ младотурски факторъ въ Дойранъ тогава, ни каза: „Анлаинъ, Македония Сахара гиби япмаданъ, вермейеджеизъ“ („Разберете, нѣма да дадемъ Македония, преди да я обърнемъ въ Сахара“). И почнаха митингитъ: противъ България (говори и директорътъ на гръцкото училище, на гръцки, — „диефтендистъ“, гръкъ, съ широка брада, родомъ отъ България, откъдето забѣгналъ. — Кой го разбра?) — българинъ, обаче, не говори; противъ Гърция и Критъ — нито гръкъ говори, нито пъкъ българинъ; противъ Австрия, за Босна-Херцеговина, говориха турци. Викаха: „Гириди вермеизъ!“ (не даваме Критъ), „Босна-Херцеги вермеизъ!“ (не даваме Босна-Херцеговина), но всичко това си остана само шумъ. Турцитъ отъ ядъ бойкотираха австрийскитъ фесове, поради анексията на Босна-Херцеговина. Надойдоха и въ Дойранъ българи-агитатори федералисти съ калпаци на главитъ — и тѣ бойкотиратъ фесоветъ! — отоманци! (Ами защо не съ шапки на главитъ? — Защото тогава шапкитъ олицетворяваха „гяурлука“). Между тия агитатори бѣше съ високъ калъплия калпакъ на главата и войводата Христо Чернопѣевъ, който се бѣше обявилъ за „федералистъ“. Директорътъ на прогимназията и основн. училище Георги Митовъ (отъ Дойранъ), съ една възбудена речъ осмѣ фигурата на Чернопѣевъ съ калпака и смѣшната му нова роля, роля на орждие турско. Чернопѣевъ¹⁾ му отговори, че той, Георги Митовъ, е орждие на Екзархията и орждие на България. По такъвъ начинъ българи имаха срещу себе си и българи. Турцитъ потриваха своитъ ржце, като искаха да създадатъ отъ всички ни „Отоманци“, а не да разширятъ правдинитъ до степенъ на федералистично управление на Турция. И следъ детронирането на Султанъ Абдулъ-Хамидъ и довеждането му въ Солунъ въ вила „Алатини“, и следъ смъртта даже на Абдулъ-Хамида турцитъ, наречени вече „младотурци“, си останаха пакъ турци старотурци.

64. Духови музики и струненъ оркестъръ. Строшени музич. инструменти на празника „Св. Илия“.

Въ Дойранъ младотурцитъ искаха все още да се прикриватъ. Имаше единици турци, които симпатизираха на българитъ. Даже нѣкои отъ тѣхъ се стремѣха да научатъ и пис-

¹⁾ Легендарниятъ войвода Христо Чернопѣевъ геройски падна убитъ на 1915 година за свободата на Македония, въ боеветъ при Криволакъ, заедно съ другаритъ му герои-офицери отъ 6 македонски полкъ (64 пѣх.) Милошъ Станишевъ, Стрѣзовъ, Циронкаровъ и други, тѣлата на които бѣха погребани въ двора на черквата въ Ново-село (Щипъ).

менния ни езикъ, като съзнаваха нашия напредъкъ и значението на българския езикъ въ културно и стопанско отношение. Гръцката пропаганда започна да засилва своята дейность, за да може да запази българогласнитѣ си елини и, ако може, да позалъже и да привлече други. Гъркоманския владика само тарашуваше, агитираше. Гъркоманитѣ купиха медни инструменти и ангажираха турчинъ-музикантъ да имъ нареди музика. И въ Гевгели гъркоманитѣ направили сжщото. А и българитѣ татъ не стоели съ скръстени ръце — и тѣ нагласили музика съ медни инструменти съ капелмайсторъ учителтъ Аргиръ Манасиевъ, войводата. И азъ въ Дойранъ събрахъ младежи поприбрахме около (30) тридесетъ лири, купихме цигулки, контрабасъ и разни други музикални инструменти и наредихме оркестъръ подъ мое управление. Въ оркестъра влизаха: Мито хаджи Ташовъ съ контрабаса, Джорджо Шекержиевъ съ кларнета, Крумъ хаджи Поповъ, Киро Текелиевъ, Петъръ Акълдашовъ, Атанасъ Кантарджиевъ, Кольо Трайковъ (Северимъ-Кольо) и други. Помня, че свирѣхме въ кафенето на Кулишъ попъ Костовъ, а и по къщитѣ на карнавала, Великденъ, нова година и други празници. Отъ подаренитѣ пари никой, нито азъ, нито другитѣ, не получавахме възнаграждение: това бѣше народно дѣло, искахме касата да се засили — за поощрение и за купуване духовни музикални инструменти.

За празника „Св. Илия“ 1909 година дойдоха отъ Гевгели и гръцката, и българската музики. Музикантитѣ-гъркомани отъ Гевгели почнаха да инсинуиратъ. Дветѣ гъркомански музики — Дойранската и Гевгелийската — бѣха си направили естради върху 4—5 лодки, съ пармаклъци, а и Гевгелийската българска бѣше се добре наредила върху естрадата на лодки. Гъркоманитѣ „ликуваха“ съ две музики и обикаляха около тераситѣ на кафенетата край езерото, върху които тераси граждани и гости се веселѣха. Поради предизвикателството имъ нашитѣ българи отъ терасата на Шоповото кафене съ нервностъ и сила нахвърлиха столоветѣ върху главитѣ и върху инструментитѣ на Гевгелийскитѣ гръцки музиканти. Въ резултатъ и глави счупени, и инструменти строшени. Нѣкои стрѣляха и въ въздуха. Пострадалитѣ безъ време взеха пжтя си за Гевгели. Кольо Сурльовски побърза да съобщи на каймамина Османъ бей (отъ Сурльово) за станалото и за предизвикателството на гъркоманитѣ. Каймакаминътъ симпатизираше на българитѣ и послуша приятеля си Кольо Сурльовски, за да не пострада никой българинъ. Той отблъсна оплакванията на гъркоманския владика за наказание на „провинили“ се българи и за заплащане на инструментитѣ. При веселието азъ, Кирилъ Ив. Кироичовъ и други учители бѣхъ въ лодки съ госта Д-ръ Никола Дереконъ (лѣкаръ отъ Плѣвенъ), въ весело настроение.

65. Следъ вземане черквата „Св. Илия“. Обезоржжителната акция. Султана въ Македония. Атенатата въ Дойранъ и ареститѣ. Обявяване Балканската война. Турскитѣ изстѣпления. Радостъ и разочарование. Следъ междусъюзнишката война. Трагиченъ край.

Презъ м. февруарий 1911 година, както споменахъ и по-рано, българитѣ получиха черквата „Св. Илия“, която бѣше спорна и за спечелването на която се искаше болшинство отъ $\frac{2}{3}$.

На 1910 година, следъ месецъ септемврий почна обезоржжителната акция. Мнозина попаднаха въ затворитѣ, а и мнозина излѣзнаха нелегални. Обезоржжаването си следваше и презъ 1911 година, презъ която година Султанъ Мехмедъ Решадъ посети Солунъ и Македония презъ Гевгели — Скопје за Косово-поле. За пръвъ пѣтъ Султанътъ правѣше това посещение. Салтанатътъ въ Солунъ при посещението бѣше голѣмъ.

Презъ 1912 година положението се влоши много. Атенатати ставаха често по желѣзопѣтнитѣ линии. Много атентати станаха по линията Солунъ—Цариградъ. Следъ атентатитѣ въ Кочани и Щипъ, кждето турцитѣ извършиха кланета, презъ лѣтото на 1912 година стана атентата въ Дойранъ на пазаря. Атентаторътъ Борисъ М. Демерджиѣвъ отъ Дойранъ, бившъ мой ученикъ, успѣлъ да избѣга. Убити при атентата имало (60) шестдесетъ души турци и петъ-шестъ души българи. Азъ бѣхъ заминалъ единъ день преди това за Солунъ, а отъ тамъ съ паспортъ потеглихъ презъ Скопје—Нишъ за София.

Следъ атентата въ Дойранъ много българи сж пострадали: всички първенци и цѣлата интелигенция. Благодарение на добрия каймакаминъ, на Етхема хаджи-Алиѣвъ и на Мюдюмъ-бей клането е било избѣгнато. Ареститѣ, обаче, продължили до Балканската война. Между арестуванитѣ следъ атентата е билъ и шурѣятъ ми Борисъ Ив. Кироичовъ. Него заедно съ Никола Антапешовъ откарали въ Солунъ на 5 октомврий и ги освободили дори при превземането на тоя градъ.

Презъ мес. септемврий 1912 година България мобилизира войската си за война съ Турция, въ съюзъ съ Гърция, Сърбия и Черна-Гора. Въ Дойранъ арестували всички по-видни граждани. Турцитѣ събрали и българи за войници. Отъ арестуванитѣ 5 души видни граждани българи: Мито Кировъ, Дине Амповъ, Георги Бугарчевъ, Димитъръ хаджи Диневъ и Илия Бижовъ на 5 октомврий сж били изпратени до Кукушъ съ коне, а отъ тамъ до Солунъ съ файтонъ, безъ малтретиране по пѣтя. Друга голѣма група, съ синджири, белегчета, а нѣкои вързани съ въжета, по 4-ма въ редица, видни българи, на чело съ попъ Христо отъ с. Сурльово и попъ Иванъ отъ с. Попово — двамата съ общо белегче, Ташо Зафировъ и

Петъръ Демерджиевъ, сжщо съ общо белегче, Ильо Пърличковъ, Ваню Кироичовъ, Ваню хаджи Митовъ, Георги Тюфекчиевъ, Георги Лазаровъ, Григоръ Караивановъ, Георги Чауша, Динѣ Мавковъ, Митю хаджи Ташовъ, Кирилъ Митю Кировъ, Митю Чилимановъ, Киро Текелиевъ, Гигю Батевъ, Петъръ Мурарцалиевъ, Дино Пановъ, Митю Тангъчовъ и други; гъркомани — Динѣ попъ Янакевъ, Мицо попъ Георгиевъ, Ванга Кироичовъ, Митю Караулановъ, Динѣ хаджи Наковъ; сърбоманина Митю Тасевъ и още много други на брой повече отъ 120 души, конвоирани отъ башибозукъ, повече отъ 200 души, съ командующъ Хюсинаа, брата на хаджи Мустафа, на 11 октомврий турцитѣ сж изпратили за Солунъ пѣша презъ Кукушъ, а не съ желѣзница, съ цель да избиятъ мнозина отъ арестантитѣ по пѣтя. Както разправятъ, тя е била „командата“ (разпоредбата) на озвѣренія хаджи Мустафа, който бѣше председателъ на клуба въ Дойранъ „Иттихадъ ве Терекъ“. Отъ арестуванитѣ близо до Кукушъ сж били избити: Ваню Кироичовъ (моя тѣсть), Ваню хаджи Митовъ, Георги Лазаровъ, Георги Тюфекчията, попъ Иванъ отъ с. Попово, на когото му отрѣзали китката на едната ржка въ белегчето, следъ което го убили, а убили и други. Всички тия първенци-дойранчани сж били изтезавани найзвѣрски по пѣтя за Кукушъ, бити съ двата края на пушкитѣ, безъ смѣтка кжде ударятъ, като, за омилютивяването на озвѣренитѣ турци, българитѣ-арестанти сж давали паритѣ, които имали въ себе си и така сж били откарани въ Солунъ, откждето само победата надъ турцитѣ ги освободила.

Поклонъ предъ народнитѣ свѣти жертви!

При Балканската война Турция бѣ побѣдена. На 16 юний 1913 година се обяви междусъюзнишката война, откогато и презъ време на общоевропейската война дойранчани, заедно съ други прокудени македонци, на нѣколко пѣти сж бѣгали, измирили сж отъ холера по пѣтищата при бѣгството, или сж били избивани отъ неприятеля (между които и по-малкия ми братъ Иванъ убитъ*), а по-голѣмия ми братъ Никола, учителъ въ Битолската м. гимназия, заедно съ другари-учители, сж го измѣчвали по затворитѣ), докато много села въ кукушко и гр. Кукушъ, села въ гевгелийско и гр. Гевгели, села въ струмишко и гр. Струмица, много села въ дойранско и други села и градове въ Македония се опожариха и опростиха, а Дойранъ — символъ на българската сила и слава, свещенъ градъ за българитѣ и светиня за Плѣвенци — се разори, унищожено съвършенно и *изчезна*, безъ завоевателитѣ му сърби да сж го възстановили и до днесъ. Оцелѣлото дойранско население се прѣсна и пропѣди къмъ изтокъ, западъ, северъ и югъ —

*) Единъ отъ българскитѣ мъченици въ Сѣресъ 1913 г.; сестра ми Катерина се помина при второто ѣ бѣгство, а тѣща ми Тана едвамъ се отърва съ счупени четири ребра отъ неприятелска аеропланна бомба, въ Струмица.

на полуострова и Анадола, а само една частъ отъ рибаритѣ се задържала около езерото въ малко новосъздадено селище, северно отъ Дойранъ (въ сръбско), друга частъ рибари се заселила въ селото Брѣстъ и въ ново селище при гарата (въ гръцко), раздѣлени отъ чудноватата нова сръбско гръцка граница, теглена и презъ срѣдата на езерото и, като така, раздвоени едни отъ други, за да се чуватъ отъ далече, а малко да се виждатъ, еднитѣ да ловятъ „сръбска риба“, а другитѣ „гръцка“, еднитѣ да се мъчатъ да приказватъ и учатъ на сила гръцки, другитѣ, сжщото, на сила сръбски и, безъ да имъ се дава естественото и законно право да си иматъ български черкви и училища, свои свещеници, владици и учители, да говорятъ, четатъ и пишатъ на родния си майчинъ езикъ български, безъ да имъ се допуска печатна българска книга тамъ, или дошла такава презъ граница, заградени като въ китайска стѣна и следени зорко за това съ цель да се асимилиратъ и станатъ „чисти елини“, или „прави сърби“ и, както сж изоставени, да мизерствуватъ въ тая напусната съ болка на сърдцето отъ прокуденото население сега „глуха“ и „пуста“ нещастна иначе благодатна земя, а въ гръцко, въ контактъ, да общуватъ съ пришелцитѣ „нови македонци“ — кавказци гърци! Всичко това е и странно, и печално, като фактъ, а за насъ и съкрушително — това е допуснато при „цивилизацията“ на 20-и вѣкъ! . . . Чудни дѣла, Господи!! . . .

*

Презъ м. октомврий 1912 година азъ и Георги Митовъ потеглихме отъ София съ Македоноодринското опълчение при общия небивалъ народенъ ентузиазъмъ при Балканската война: *Какво велико начало, а какъвъ трагиченъ край!*

И се сбждна пророкуванетоъ:

Македония станъ пуста — пустиня!

— Клета ни, Родино, Ти си пакъ робиня! . . .

Отъ Дойранъ остана само име, споменъ, ликъ,
но . . . Правдата ще дойде — Богъ е великъ!! . . .

София, 20 мартъ 1934 година.

Поклонъ предъ труженцитѣ, мъченицитѣ и бойцитѣ живи, поминали се и загинали за свободата на Македония въ борби, възстания и войни!! . . .

Поука:

Додре е да помнимъ миналото на народа ни;
Разумно е да проучваме и да знаемъ настоящето му;
Мждростъ е да предвиждаме бждащето му!!...

София, 20 декемврий 1936 година.

Изъ далечното минало на Македония:
историческата Бѣласица планина —

Край Полянинското (Доѣранското) езеро.

Adagio Музика отъ Борисъ Д. Янишлѣвъ.

1. Ко-га се спус-не нощъ отъ звезданъ не-бо-склонъ, край е-зер-
ни-я брегъ се чуи да-ло-ченъ стонъ, край стонъ. И каз-вата, вся-ка
нощъ взеъ тихъ и къ-сена часъ рота враго Бѣ-ла-си-ца тамъ слы-маше
бѣ-ло-власъ и сѣ-власъ.

2. Разбитъ, потъналъ в'скръбъ
самъ старий Самуилъ
и бродилъ край брѣга
печаленъ и унилъ...

И с'горѣкъ плачъ зовялъ
той своя легионъ
плѣненъ... В'ответъ се чуи
салъ глухъ далеченъ стонъ...

Христо Борина

"Македония"
(химнъ)
за смѣленъ хоръ

По италианска мелодия
нагласилъ музика и текстъ:
Борисъ Д. Янишлиевъ

Tempo di marcia

Solo Маке-до-нио Род-но ми-ла, *tutti* че ти си
че ти си зе-мя сла-ва — ро- - дѣнь край, ро- - дѣнь край

на-зи от-кър- ми-ла, за тебъ всѣ-ки пѣй, ри- дай; че ти си дай

2. — Ти си дала намъ живота,
Ти си жадно ни обичала:
че в'Тебъ се крие намъ имота
и душата — почетъта.
3. — Твойто име ни вълнува,
Твойта слава билай наша честь —
нек'всѣки може да добрува,
да отдава Тебъ почитъ.
4. — Македонци, мои синове,
доста грижи, тѣги, знайте вий:
азъ слушамъ вашитѣ стонове —
честь ни чака да покрий.
5. — Мойто име, ваш'та слава
звучали сж, звучатъ все навредъ;
ако ли Правдата пропада,
Тя е силна за напредъ!! . . .

Борисъ Д. Янишлиевъ

*) Химнътъ бѣ нагласенъ специално и пръвъ пѣть изпълненъ отъ смѣс. гимназияленъ хоръ въ окупирания отъ неприятелскитѣ съглашенски войски гр. Струмица, 1919 год., на годишния актъ на гимназията, при присъствието на италиански офицери отъ гарнизона, преди градътъ да се заеме отъ сѣрбитѣ. Текстътъ на химна, преведенъ на френски езикъ, бѣ раздаденъ на гоститѣ италиански офицери.

ранъ и на неговото работно и щастливо население човѣкъ може да съгледа една картина, която не се отнася само за дойранчани, но за всички българи, живущи извънъ освободена България, въ Турциѣ.

Неразумно е да се проклѣна сѣдбата. Нека останалитѣ живи дойранчани, прѣснати по всички краища на Балканския полуостровъ, особено въ България, да намѣрятъ утѣха въ споменитѣ и надеждитѣ, които поддържа съ заключителнитѣ си думи и самия авторъ: „Отъ Дойранъ остана само име, споменъ, ликъ, но... Правдата ще дойде — Богъ е великъ!“

Щастливо е било градчето Дойранъ! Въпрѣки настѣпилата на времето стопанска промѣна, последвала разгрома на Турция, Дойранъ, на брѣга на богатото съ риба Дойранско езеро, недалечъ отъ желѣзницата, ималъ благосъстояние. Населението е било шарено. Отъ 1800 кжши, 900 били турски, 700 български (отъ които 500 екзархисти, 200 патриаршисти, отъ последнитѣ 40 — 50 кжши сърбомани!), 40 еврейски, 60 цигански — мохамедански, 2 грѣцки и нѣколко цинцарски. Съ една речъ Дойранъ е ималъ народностното разнообразие на македонскитѣ градове и паданки. Тоя букетъ отъ народности не е съставлявалъ никакво неудобство, напротивъ, давалъ е възможностъ за едно духовно преуспѣване и за съреєнование въ търговията, при които българскиятъ човѣкъ съвсемъ не е заемалъ последно мѣсто. Българскиятъ човѣкъ, естествено трудолюбивъ и пестеливъ, е заемалъ първо мѣсто на пазаря и въ връзкитѣ съ голѣмия търговски центъръ — Солунъ. Довѣрието е било голѣмо и търговията е почивала на почтеностъ, а не на записи. Нѣщо чудно: риболовцитѣ въ езерото били почти изключително българи. Може би, защото това занятие било най-трудното. Българското население изпитвало голѣма радостъ, че има най-доброто училище. Привързаността къмъ църквата била трогателна. Въ борбата между екзархисти и патриаршисти се създавало българското народностно съзнание. Всѣка просвѣтна придобивка придавала тежестъ на народностното чувство. Българитѣ, разбира се, били раздѣлени. Патриархиститѣ българи, обаче, не били фанатици; тѣ не знаели грѣцки езикъ, посещавали грѣцката църква (отпосле дадена на екзархиститѣ) и своята патриаршеска привързаностъ изразявали само съ поздрава при срѣща: „Калимера, Колю!“, „Калиспера, Гиге!“ и си продължавали разговора на български. Не трѣбва да се забравя, че Дойранъ е билъ седалище на грѣцки владика и то на българомразеца „Дели Милетий“.

Строго взето, животътъ подъ турската властъ билъ сносенъ. Данѣцитѣ били сравнително малки, съществуването евтино. Ставали наистина збири, но това непрѣчело на българина да работи и преуспѣва въ търговията. Турското население въ градеца живѣяло въ горната махала, по височинитѣ, тамъ били кжшитѣ на беювитѣ чифлигари и на бедното турско население. Долу, по брѣга на езерото, дето била чаршията, живѣло българското население. Въ негови рѣце билъ цѣлия поминѣкъ. Турцитѣ се държали при-

1. Отзиви изъ печата:

в. „Миръ“ (брой 10192 отъ 7. юлий 1934 г., две голѣми колони). — **Изчезналиятъ градъ***). *Щастливиятъ градецъ Дойранъ. — Животътъ на българитъ подъ Турция. — Културни борби. — Благосъстояние. — Гибель.*

Името Дойранъ стана историческо. То ни спомня страшнитъ боеве на Дойранската позиция презъ м. септемврий 1918 година, когато храбрата 9-та дивизия, подъ ръководството на именити, опитни и будни началници, държа напора на английскитъ и гръцкитъ войски и не позволи на противника да извърши пробивъ въ нашия фронтъ, пробивъ, който щѣше да бжде съ още по-голѣми и фатални последици за нашата армия, отколкото оня при Доброполе. Защитниците на Дойранската позиция спасиха военната честь на България. За жалость, успѣхътъ на Дойранъ не можеше да поправи общото положение. За ужасъ на храбритъ защитници, тѣ трѣбваше, на другия день отъ победата, да започнатъ отстъпление, когато самиятъ противникъ битъ и изтощенъ се оттегляше на своитъ позиции. Ето, тая трагедия ще ни напомня винаги името Дойранъ и като ни спомня за нашия успѣхъ, тя ще ни изпълня съ известна гордость, но пакъ придружена съ тъга, а именно, че ако имахме началници отъ сжщото качество и на Доброполе, каквито имахме на Дойранската позиция, катастрофата нѣмаше да бжде тъй отровна за нашето народно самолюбие. Но нека затворимъ тая печална страница.

*

Градецътъ Дойранъ днесъ не сжществува; войнитъ го разрушиха и разпрѣснаха неговото население. Единъ преданъ неговъ синъ, бившъ учителъ тамъ, е събралъ спомени за изчезналия градъ, за неговото население, за неговитъ радости и борби, за неговия поминъкъ. Ние не познаваме книжка по-любеобилно, бихме казали, набожно, написана да припомни на разпрѣснатитъ съграждани и тѣхното потомство за миналото, отъ тая, която е написалъ бившиятъ дойрански учителъ г. Борисъ Д. Янишлиевъ. Тамъ дойранчани ще срещнатъ, може-би, името си, въ всѣки случай ще намѣрятъ улицата и квартала, дето е „била“ тѣхната кжщица, ще си спомнятъ познати имена, които почиватъ въ изоставенитъ вече гробници. Повъзрастнитъ отъ тѣхъ ще пролѣятъ, може-би, нѣкоя сълза, като си спомнятъ какво бѣше и какво стана. Особено женитъ, които сж пазители на обичаитъ и преданията ще бждатъ трогнати, като си възстановятъ споменитъ за родния цвѣтущъ градецъ, за невинитъ семейни радости и празници.

Ние препоръчваме тая скромна книжка на всички, които ги занимава миналия животъ на българитъ подъ турското владичество, следъ нашето освобождение. Въ описанието на изчезналия Дой-

*) гр. Дойранъ (Полянинъ, Пулинъ) и живота ни тамъ при турското владичество до 1912 година (Спомени). Издание на автора Борисъ Д. Янишлиевъ 1934.

лично, съществували даже връзки на близост между турци и българи. Въпреки дейността на революционната организация, чиито подвизи отвреме навреме смушавали настроението, българите, щомъ мине неприятната случка, пакъ се залавяли безпрепятствено за свята работа.

Авторътъ подробно описва дѣлото на гръцката и сръбската пропаганди за тѣхния неуспѣхъ и за напредъка на българщината. Остава впечатление като чели революционната организация е спъвала, въ известно отношение, тоя миренъ и сигуренъ напредъкъ. Като чели безъ нея българщината по безпрепятствено можеше да се прояви и наложи. Самиятъ авторъ, обаче, избѣгва да прави каквито и да е сжждения по тоя въпросъ. Намираме се предъ една отъ най-голѣмитѣ тъмноти на нашето минало и предъ съзнанието, дали съ нашето бързание ние неубихме бждащето на нашия народъ, дали ние сами неокастрихме нашата сждба, която се усмихваше на трудолюбивия българинъ. Грѣшка непоправима!

Щастливо се е живѣяло въ Дойранъ! Авторътъ описва картината на тоя животъ на езерния брѣгъ, изобилието на всичко и чувството на доволство и надмощие, което е вирѣяло у българина. „Колкото и да бѣше тежко турското робство въ Македония, казва автора, все бѣше цвѣте въ сравнение съ робството подъ сърби и гърци. Ние имаме тамъ черковно училищни свободи, каквито сега ги нѣма, пѣкъ и съ гордостъ се именувахме българи и турцитѣ ни наричаха „булгаръ“, „булгаръ-миллетъ“, когато сега българитѣ въ Гърция сж „гърци“, а ония въ Сърбия — „сърби“.

Описанъ е и хуриета съ неговитѣ подозрителни радости, дунами и хитрости. Българитѣ както винаги, и тоя пѣтъ сж раздѣлени, едни сж „клубисти“, други „федералисти“. Дойранъ е съ „клубиститѣ“ и е предметъ на агитация. Идва войводата Чернопѣевъ, съ голѣмъ калпакъ на глава да агитира. Главниятъ учитель му казва, че той играе смѣшната роля на „турско орждие“. Чернопѣевъ пѣкъ му отговорилъ, че той, главниятъ учитель, е „орждие на Екзархията и орждие на България“. По такъвъ начинъ българи имаха срещу себе българи. Турцитѣ потривали ржце.

Презъ лѣтото на 1912 година, на пазаря въ Дойранъ избухнала бомба, която убила 60 души турци и 6 души българи. Атенаторътъ, бившъ ученикъ на автора, избѣгалъ. Много българи пострадали. Войната 1912 година създаде надежда, следващитѣ събития унищожили тая надежда, а заедно съ това и градеца.

Тая книга е пълна съ чаровностъ и тжга, съ каквато е пѣленъ живота на българщината изобщо.

Б. В. *)

*. Статията е написана отъ многоуважаемия г-нъ Д-ръ Борисъ Вазовъ, редакторъ на в. „Миръ“ и братъ на народния ни поетъ Иванъ Вазовъ. За проявения голѣмъ интересъ къмъ гр. Дойранъ, изразеното въ статията патриотично и братско съчувствие и за положения трудъ — г. Д-ръ Борисъ Вазовъ има голѣмата благодарностъ на дойранчани и лично моята.

Благодарностъ отправямъ и къмъ всички сънародници-патриоти, проявили за случая интересъ, изразенъ въ написани статии (въ в. „Македония“ и др. вестници), въ писма, или съ изискване на книгата „гр. Дойранъ“.

Авторътъ

в. „Македония“ (брой 2314 отъ 14. юлий 1934 г.):

Градъ Дойранъ и живота ни тамъ при турското владичество до 1912 година. Това е заглавието на една доста спретнатата и добре подредена книжка, въ която г. Борисъ Д. Янишлиевъ дава нѣкои ценни исторически сведения за града и за живота на неговото население. Дългогодишенъ учителъ и общественикъ г. Янишлиевъ съ единъ увлѣкателенъ езикъ разкрива предъ насъ образи отъ недалечното минало на гр. Дойранъ и на нѣкои отъ виднитѣ дейци, които градътъ е далъ въ духовното и политическо възраждане на българския народъ. Запознава ни съ бита, нрава и обичаитѣ на мѣстнитѣ българи, за живота имъ подъ турското робство, за борбата на нашитѣ бащи съ агентитѣ на сръбската и гръцка пропаганди, за създаването на революционната организация въ града и описва нѣкои по-важни моменти отъ дейността на организацията. Който иска да има пълна представа за този хубавъ и красивъ нѣкога градъ въ Македония, за живописното езеро, за поминъка и живота на неговото население, нека прочете горната книжка. Заслужава да се отбележи и красивия жестъ на г. Янишлиевъ, който раздава своята книга даромъ. Нека македонската организирана младежъ направи всичко възможно да постави въ своитѣ библиотеки и хубавата книга на родолюбивия нашъ сънародникъ, който не е пожалилъ нито трудъ, нито време, нито сръдства, за да остави единъ цененъ приносъ за историята на своя роденъ градъ.

в. „Заря“ (брой 3862 отъ 23 юлий 1934 г.): Книгата е написана много живо и е изпълнена съ много интересни данни и факти, много отъ които се изнасятъ за пръвъ пжтъ.

в. „Еленска защита“ (брой 439 отъ 1. септ. 1934 г.):

Дойранъ! Кое българско сърдце не трепва при споменуване на това име, свързано съ ужасни боеве презъ 1913, 1915 — 18 години, въ които паднаха безброй български синове.

Авторътъ, бившъ учителъ и жителъ на този градъ, го описва като покойникъ, за когото е запазилъ скъпи спомени.

Книгата представлява интересъ не само за дойранчани и други македонци, но и за всѣки добъръ българинъ. Материалътъ е добре подреденъ, изложението е хубаво и се чете съ интересъ.

2. Писма :

Дойранско братство (№ 54 отъ 19 юний 1934 г. — София): Благодарностъ за книгата, „която ще остане като цененъ документъ и скъпъ споменъ за дойранци.

Похвалявайки Вашата благородна идея, оставаме“ . . .

Председателъ : (п) Н. Стояновъ

Секретаръ : (п) Хр. Бошнаковъ

Съюзъ на Македоно-Одр. опълченски дружества въ България (№ 163 отъ 28 юлий 1934 г. — София): Благодарностъ.

„Сжщевременно сме възхитени отъ Вашата благородна инициатива, осъществена въ книгата Ви, за да се запази спомена за родолюбивия и хубавъ гр. Пулинъ.

Защото, всѣко допринасяне съ печатно слово за опознаване родния край е дѣло, което ще ни позволи още по добре да познаваме нашата родина и ще ни освѣтлява—какво трѣбва да правимъ и къмъ какво трѣбва да се стремимъ.

Нека нашето почитание къмъ Вашия трудъ да Ви служи за изразъ на това ни убеждение“.

Председателъ : (п) полковникъ отъ запаса П. Дървинговъ

Секретаръ : (п) Ив. Васковъ

Македонски женски съюзъ (№ 285 отъ 29 юний 1934 г. — София). — М. Ж. съюзъ смѣта за свой дългъ да Ви предаде възхищенията на всички македонки отъ Вашето родолюбие, проявено така чувствително съ издаване на брошурата „гр. Дойранъ“.

Чрезъ култура и просвѣта ще стигнемъ по-скоро и по-сигурно до свободата на милата ни Родина.

Дерзайте, драги сънароднико, все така болъръ и смѣлъ въ служба на Македония.

Председателка : (п) Д-ръ Зл. Сарафова

Секретарка : (п) Л. Иванова

Задруга на Македонскитѣ девойки (26 юний 1934 г. — София). — Благодарностъ за книжката „гр. Дойранъ“, „която съ голѣмъ интересъ се чете вече отъ членки на Задругата“.

Председателка : (п) П. Гюркова

Секретарка : (п) Сл. Дамянова

Негово Високопреосвещенство Скопския Митрополитъ Неофитъ (21 юлий 1934 г. — с. Банки). — Борисе, съ голѣмо внимание прочетохъ брошурата ти. Идеята ти е превъзходна. Ти отъ ново възкреси въ паметта на читателитѣ нѣкогашния славенъ градъ (Пулинъ) Дойранъ. За мене лично твоята брошура възбуди мили спомени отъ миналото. Дойранъ бѣ първия градъ, дето школувахъ въ народополезна работа и бѣ начало въ иерархическото издигане. Тукъ въ славния Дойранъ се срещнахъ съ идеалисти старци граждани, които се въодушевляваха безкористно отъ успѣха на църковно-училищното ни дѣло, готови винаги да се яватъ на заседание въ Общината (Архиер. намѣстничество) да слушатъ мѣроприятия и да даватъ умно практично мнѣние. Не заварихъ Христо Шарланджията, кукушанинъ, който е първия будителъ на българското съзнание въ Дойранъ, а първи общински български председателъ, до колкото си спомнувамъ, е билъ Хаджи Дине Хаджи Митовъ (синъ му бѣ преди две години окръженъ управителъ въ Варна или въ Бургасъ, не помня). Ще си спомня съ благоговѣние за: Хр. Шарланджията, Хр. Бързицовъ, Хаджи Дине, Дине Батевъ, Хр. Шекерджията, баща ти Янишлиевъ, баща и синъ Дине и Георги Бугарчеви, за умнитѣ и славни двама братя Мито

и Вано Киро-Ичови (последния свърши мъченически) и много други славни идеалисти-патриоти въ Дойранъ. Въ мое време турихъ основитѣ на новото училищно здание. Чудо ентусиазмъ имаше при почването на училището — всѣки се надпреварваше не да критикува, а да помогне физически съ ржцетѣ си. Недочакахъ привършването му, а това стори моя замѣстникъ свещеникъ Никола Чипевъ, но азъ неспреставихъ да се интересувамъ за него. Татарчевата афера бѣ причина да ме прати Екзархията въ Кукушъ, дето общинския председателъ свещ. Григоръ Алексиевъ съ други граждани бѣха изпратени на заточение въ Подрумъ Кале, общината затворена. Свещ. Н. Чипевъ и О. Алксандъръ доста се потрудиха за добритѣ народни културни дѣла въ Дойранъ.

Твоя трудъ „гр. Дойранъ“ е единствената брошура за миналото на Дойранъ, оставена живъ паметникъ въ историята. Редко сж подобни описания за миналото.

За великолѣпната ти идея да възкресишъ огъ развалинитѣ нѣкогашния Дойранъ въ неговото минало найсърдечно те привѣтствувамъ.

П. П. Ролята на баба Ката срѣдъ гъркоманскиѣ жени бѣ много голѣма.

Г-нъ Ц-ръ С. Даневъ (21 юний 1934 г. — София). — Прочетохъ съ внимание Вашитѣ „Спомени“ подъ заглавие „гр. Дойранъ“ и намирамъ въ тѣхъ много интересни данни за нелазното наше минало въ Македония. За ония, които ще искатъ да го изучаватъ обстойно, Вашитѣ „Спомени“ ще бждатъ неоценимъ източникъ. — Не би било зле да направите достояние на нашето общество и други Ваши спомени.

Г-нъ Проф. М. Арnaudовъ (21 юний 1934 г. — гара Своге). — Видѣхъ въ Академията на наукитѣ Вашата книжка за гр. Дойранъ. Интересува ме да я прочета и бихъ Ви молилъ да ми изпратите единъ екземпляръ. Съ голѣма благодарность.

Г-нъ Проф. Г. П. Геновъ (21 юлий 1934 г. — София). — Прочетохъ съ внимание и наслада Вашата книга „гр. Дойранъ“. Особено героичнитѣ борби, които сж водили македонскиѣ българи за духовното възраждане и политическа свобода ме трогнаха отъ сърдце. Велика е трагедията на нашия народъ, особено въ Македония, но величава е и борбата, която е водилъ, за да може отъ едно забравено отъ историята племе въ нѣколко десетилѣтия да направи първия народъ на Балканския полуостровъ.

Г-нъ С. Стършеновъ (19 юний 1934 г. — София). — Драги Борисе, искрено ти казвамъ, че останахъ възхитенъ отъ книжката ти съ хубавитѣ спомени за гр. Дойранъ, защото се запознахъ отблизо съ твоя роденъ край. По този случай азъ те поздравявамъ искрено съ хубавата идея, която така сполучливо си изпълнилъ.

Г-нъ Ив. Благоевъ (10 юлий 1934 г. — София, сега покой-

никъ, бившъ дългогодишенъ директоръ на девич. V-кл. у-ще въ Скопие). — Прочетохъ въ в. „Миръ“ добритѣ отзиви за книгата Ви „Дойранъ“. Сърадвамъ Ви и поздравлявамъ за тая сполука и за ценния приносъ къмъ историята на единъ отъ нашитѣ съ славно минало градове.

Ще ми направите честь и удоволствие, ако ми изпратите единъ екземпляръ отъ книгата си, която ще съхранявамъ като добъръ споменъ.

Г-нъ С. Г. Джоджовъ (10 юлий 1934 г. — София). — Четохъ за издадената отъ Васъ книга „гр. Дойранъ — спомени“, която не може освенъ да бжде отъ голѣмъ интересъ за всѣки българинъ, особено за тоя отъ поробена и свободна Македония.

Вашето име съмъ чувалъ и другъ пжтъ, но не Ви познавамъ.

Вашето решение, обаче, да давате книгата Ви даромъ („за споменъ отъ Автора“) на всѣки македонецъ и всѣки, който се интересува, е много миль и трогателенъ жестъ. Азъ Ви адмирамъ.

Моля, изпратете ми Вашата книга-спомени, тъй като тя ме много интересува.

Г-нъ Василь Цв. Гашовски, учитель пенсионеръ (18 юлий 1934 г. — гр. Бѣла-Слатина). — Четохъ въ вестницитѣ за книгата Ви „гр. Дойранъ“ и че, подбуденъ отъ истинско безкористно родолюбие, великодушно съ щедра ржка сте я раздавали на всѣки, който би пожелалъ да се запознае съ миналото на Дойранъ!

Вашиятъ градъ, гдето всѣкога сж били истински родолюбиви сърдца и сж блѣстѣли бистри умове, заслужава света почитъ и синовна адмирация у всѣко българско сърдце! Дойранъ е българския Нюренбергъ. Тамъ за пръвъ пжтъ се появи българска печатница. Дойранъ е огнище на нашата военна слава.

Азъ съмъ отъ Северна България, но люто страдамъ за тежката сждба на родната Македония!

Пратете ми, моля, Вашата книга. Калко щѣ ми е драго да се запозная лично съ Васъ, безкористни родолюбце!

Г-нъ Любенъ Стоиловъ (11 юлий 1934 г. — Вършецъ). — Моля изпратете ми Вашата книга „гр. Дойранъ“. Ако може съ автографъ

Г-нъ Г. Чунчевъ, адвокатъ (28. юний 1934 г. — Пловдивъ). — Не съмъ дойранлия, нито гевгелиецъ, още по-малко струмичанинъ, но съмъ билъ на „Кала-тепе“, въ самия Дойранъ въ жалки съсипии — кжпалъ съмъ се на „дойрански бани“, подъ пискъ на гранатитѣ и на тия „Виткини гърди“, като картеченъ офицеръ отъ 34 п. троянски полкъ, близо три години.

Мило ми е да прочита нѣщо за оня край, за оня благодатенъ край, за което разчитамъ на Вашата любезность.

Г-нъ Никола п. Христовъ (17 юлий 1934 г. — Стани-ака). — Възхитенъ съмъ отъ трудътъ Ви за хубавиятъ македонски

градъ Дойранъ. Моля, изпратете ми тая книжка да краси библиотеката ми.

Софийска популярна банка (№ 921 отъ 13 авг. 1934 г. — София). — Изказваме Ви своята благодарностъ за хубавата Ваша брошура, въ която тъй живо сте описали великолѣпния Дойранъ.

Г-нъ В. Н. Тантиловъ (бившъ директоръ на Соф. поп. банка, сега покойникъ) 1934 г. — Прочетохъ съ живо задоволство Вашата прекрасна брошура за Дойранъ. Ще бжда особено доволенъ, ако бихте ми я дали за моята библиотека.

*

Получиха се още много други писма отъ разни градове на България (които писма пазя въ албума си) за поискване книгата „гр. Дойранъ“, а съ други отъ тѣхъ се изказватъ възхищения отъ нея, следъ прочитането ѝ.

* * *

Г-нъ Никола Стояновъ (гл. директоръ държ. дългове, 20 ноемврий 1935 год. — София). — Драги Борисе, азъ и семейството ми ти благодаримъ сърдечно за изпратения ни скъпъ и милъ споменъ — нарисувания отъ тебе роденъ градъ Дойранъ.

Тая хубава картина, която засилва тжгата за родния градъ и за поробеното Отечество, ще засили още повече у мене и у моето семейство грижитъ и надеждитъ за до-добри дни, за по-добра сждба на злочеста Македония.

Софийско офицерско събрание (нач. гарнизона Г-нъ Генералъ Златановъ, № 872 отъ 28 ноемврий 1935 год. — София; по поводъ нарисуваната отъ менъ и подарена, въ рамки, картина „гр. Дойранъ“). — Управлението на Соф. гарнизонно събрание, трогнато отъ Вашето внимание и скъпия даръ, който поднасяте на Събранието, Ви изказва своята голѣма благодарностъ и Ви пожелава всичко най-хубаво, за да можете да творите още такива дѣла, които ще увѣковѣчатъ славата и подвизитъ на българското оржие.

Вашата работа ще бжде поставена на видно мѣсто въ салонитъ на Военния клубъ. Тя ще го краси на вѣки и ще спомня постоянно на тия, които го обитаватъ, за славата на българското оржие, за *дивното* Дойранско езеро, за самия Дойранъ.

Изказвайки още единъ пжтъ благодарността си, желаемъ Ви здраве и успѣхъ въ бждащитъ Ви начинания.

Софийско офицерско събрание (управителъ Г-нъ Подполковникъ Хр. Гаговъ, № 208 отъ 20 мартъ 1936 год. — София; по поводъ подарената ми въ рамка втора картина „гр. Дойранъ“, изобразяваща отпразднуването на празника „Св. Илия“). — Картината Ви ще се постави на видно мѣсто въ Клуба.

Плѣвенския гарнизонъ (Г-нъ майоръ Пановъ, старши адютантъ; 31 януарий 1936 г. — Плѣвенъ). — Господинъ генералъ Недевъ Никола е видѣлъ картината Ви „Дойранъ“, подарена на Софийския Воененъ клубъ.*)

Тѣй като Плѣвенци презъ последната война проявиха голѣма храбрость и себеотрицание на Дойранския фронтъ и тоя градъ е свещенъ за тѣхъ, то много ще Ви бждемъ благодарни, ако ни изготвите една такава картина. Сжщата ще бжде изложена въ музея на Плѣвенското офицерско събрание и ще служи за назидаение на всички, които я гледатъ, за да спомнятъ дѣлата на своитѣ бащи при хубавото Дойранско езеро.

(Картината изготвихъ и въ хубава рамка изпратихъ въ подарѣкъ).

Плѣвенския гарнизонъ (Г-нъ Майоръ Пановъ отъ Щаба, 17 февр. 1936 год. — Плѣвенъ). — Музикалната Ви продукция получихъ и ще се разработи.

(Въпроса е за помѣстената въ края на книгата „гр. Дойранъ“ музикална композиция: „Край Полянниското—Дойранското—езеро“, музика отъ менъ, текстъ отъ поета Хр. Борина).— Приемете благодарността на Г-нъ Генерала за участието Ви въ дѣлото по увѣковѣчаване подвига на 9-а пѣх. Плѣвенска дивизия при Дойранъ.

Началникъ Плѣвенския гарнизонъ Г-нъ Генералъ-майоръ Никола Недевъ (28 мартъ 1936 г. — Плѣвенъ). — Вашата картина „Дойранъ“ получихме и Ви благодаря много за положения трудъ.

Тя ще краси музея на Плѣвенци, за които Вашия роденъ градъ Дойранъ е светиня. Тамъ чиноветѣ отъ 9 а пѣхотна Плѣвенска дивизия дадоха скжпи жертви въ борбата съ чужденцитѣ за запазване свободата на нашата Родина.

Пожелавамъ Ви здраве.

*

Г-нъ Д-ръ Димо Сяровъ (24. януарий 1935 г. — София). — Много ми е приятно да узная, че Вие сте отъ Дойранъ, около който градъ презъ време на войната се бихъ цѣли три години. Когато пристигнахме, градътъ бѣше още непокѣтнатъ. Посрѣщнаха ни съ хоругви отъ църквата, която бѣ изградена на скалата край града. А когато го напуснахме, нѣмаше отъ него даже камъкъ върху камъкъ. Моятъ братъ бѣ убитъ на около двеста метра далечъ отъ града . . .

*

Петъръ Д. Лѣжевъ (учитель-пенсионеръ, живущъ въ София; родомъ отъ гр. Воденъ, Македония, учителствувалъ въ Дойранъ презъ 1907/8 и 1908/9 уч. години). — Драги Борисе, дължа

*) Въпроса е за първата картина въ В. клубъ тукъ, преди да бжде подарена втората.

ти двойна благодарност: за изгледа „Дойранъ“ и книгата „Дойранъ“, които ми подари и на които художника и автора си ти.

Изгледътъ „Дойранъ“ е силно поетиченъ — възхитенъ съмъ отъ сполучливото ти творение. Не казвамъ това, за да ти правя комплиментъ. Въ него познахъ и кжщата (Телятиновата), въ която съмъ квартирувалъ нѣкога.

Изгледътъ „Дойранъ“ събуди въ мене заспали спомени отъ Дойранъ. Отъ прозорцитѣ на тая кжща азъ съмъ се любувалъ, при лунни нощи, на вълшебното Дойранско езеро и съмъ слушалъ съ наслада сладкия напѣвъ и шумоление на тихитѣ му вълни; отъ тамъ сжщо наблюдавалъ съмъ, въ бурни нощи, страхотния гнѣвъ на разбунтувалото се езеро, слушалъ съмъ дивия ревъ на разпѣнилитѣ се вълни, гонещи се безспирно едни-други. Какви ли не още спомени буди въ мене твоята картина! . . .

Книгата ти „Дойранъ“ е голѣмъ и благороденъ подвигъ, инспириранъ, непременно, отъ високо и искрено родолюбие. Тя е пълна и ясна иллюстрация на нѣкогашния Дойранъ и на живота въ него. Тя ще възкресява Дойранъ въ паметта на прокуденитѣ дойрански граждани, ще дава ясна картина за него на поколѣнията имъ и на всѣки четецъ, изобщо, и ще напомнюва за неговата, колкото славна, толкова и трагична сждба.

Челъ съмъ я и препрочиталъ безъ досада и при всѣко препрочитане сѣ откривамъ по нѣщо ново. Дветѣ години, които преживѣхъ въ Дойранъ, като учителъ, твой колежъ, сж найщастливитѣ отъ учителскитѣ ми години, съ незаличими мили спомени. На всѣкъжде, почти, въ книгата ти личи и горчивата ти тжга по загиналия Дойранъ. Но, вървай ми, Борисе, че тя е и моя тжга, защото азъ съмъ се чувствувалъ въ него, като въ мой втори роденъ градъ.

Вълшебното му езеро, дивното разположение на Дойранъ, почтенното му благородно, ученолюбиво и гостоприемно гражданство, не заслужаваха постигналото ги бѣдствие. Но жестоката сждба бѣ му отредила тежката участь да бжде разоренъ до основи отъ бѣснитѣ стихии на най-свирѣпата и разрушителна война, каквато помни човѣчеството; да бжде подножие на най-силното укрепление на българската армия на южния фронтъ — български Вердюнъ, наречено „Кала-тепе“, засипвано денонощно, по цѣли седмици, съ потоци снаряди отъ барабанныя огънь на вражеската мощна артилерия, откъдето синоветѣ на българското племе, съ ржкопашни боеве, юнашки отбиваха бѣснитѣ атаки на чужденцитѣ-съглашенци, дошли да похитятъ свободата на бащината земя, Македония, до последния моментъ на Свѣтовната война.

Като участникъ и очевидецъ въ тая война, войникъ отъ III. македонски полкъ, при височинитѣ надъ село Николичъ, въ отсрѣщния брѣгъ, срещу Кала-тепе на Дойранското езеро, азъ и сега още виждамъ, въ тъмната нощъ, яростнитѣ артилерийски двубоеве при Кала-тепе и грандиознитѣ пожари, избухнали отъ падащитѣ като дъждъ снаряди, въ двата неприятелски сектора,

кждето всичко горѣше и кипѣше: и дърво, и земя, и каменякъ; виждамъ блѣстящата водна поврхнина на лазурното Дойранско-езеро, освѣтлена отъ безбройнитѣ разноцвѣтни ракети въ тъмата; чувамъ смѣсения адски тънтежъ и трѣсъкъ отъ трѣскавата дейностъ на всевъзможнитѣ бойни машини. Тържественъ празникъ на Сатаната! . . .

Ето, съ нѣколко думи, потрѣсната картина и трагедия на опразнения Дойранъ до последния моментъ на Свѣтовната война.

Драги Борисе! Дойранъ принадлежи вече на историята. Той е история и не само българска, а и европейска. Той е гордостъ, една велика епопея на непосилна, но героична борба на българското племе.

Кокетниятъ Дойранъ е вече развалина, гробище, но и светилище, — сборище на сѣнкитѣ на хиляди български герои, паднали тамъ за спасението на свещенната българска земя отъ гаврата на най-варварското робство!

Но, кой знае?! Дали вѣщицата капризна сждба не ще пожелае единъ день, за подигравка на себе си, както го разруши, да издигне върху пепелището на злочестия Дойранъ единъ новъ по-кокетенъ и модеренъ Дойранъ?! . . .

Съдържание :

	Стр.
1. Разрушениятъ гр. Дойранъ и прокуденото население .	7
2. Картина-планъ и картини-изгледи на Дойранъ съ езерото	11
3. Мѣстонахождение на Дойранъ. Крупни исторически фигури—народни дейци	”
4. Робството ни подъ турцитѣ. Обири, безчинства и убийства	12
5. Дойранъ като търговски центъръ. Колонии заселници	14
6. Брой на кжшитѣ и разновидностъ на населението. Черковния въпросъ и българскитѣ деятели	15
7. Гръцката пропаганда и интелигенцията ѝ	17
8. Сръбската пропаганда и сръбоманска интелигенция	18
9. Българската интелигенция и работници на революционната организация	19
10. Турска назадничавостъ	20
11. Турцитѣ и тѣхнитѣ бегове — рамазана имъ	21
12. Евреи	”
13. Цигани	22
14. Други добри и влиятелни българи-първенци	”
15. Гъркомански първенци	23
16. Сръбомански първенци	”
17. Търговия и занаяти — рибарство	”
18. Лодки	24
19. Мрежи — ловене риба	”
20. Ловища	25
21. Ловене риба съ други способности — вждица и др.	”
22. Видове риба и езерни птици	”
23. Красотата на гр. Дойранъ	27
24. Езерната стихия	”
25. Зимна картина — замръзване на езерото. Стихия	”
26. Колове за връзване лодкитѣ	28
27. Крайезернитѣ кафенета и приятната почивка тамъ. Гледки къмъ езерото и къмъ града. Кжпане на децата. Кжпане, разходки въ езерото дене, налвечерь и вечеръ. Очарователния Дойранъ	”
28. Изброяване кафенета, гостилници и хотели	30
29. Свобода и спокойствие на дойранскитѣ българи	31
30. Общуване съ турцитѣ	”
31. Рибарска психология	32
32. Лѣкарътъ Аргиръ	”
33. Революционна дейность, атентати, арести	”
34. Животътъ въ предреволюционно време	33
35. Веселия по лозята и градинитѣ	”
36. Дойранъ въ здравусловно отношение	34
37. Търговията напоследъкъ	”

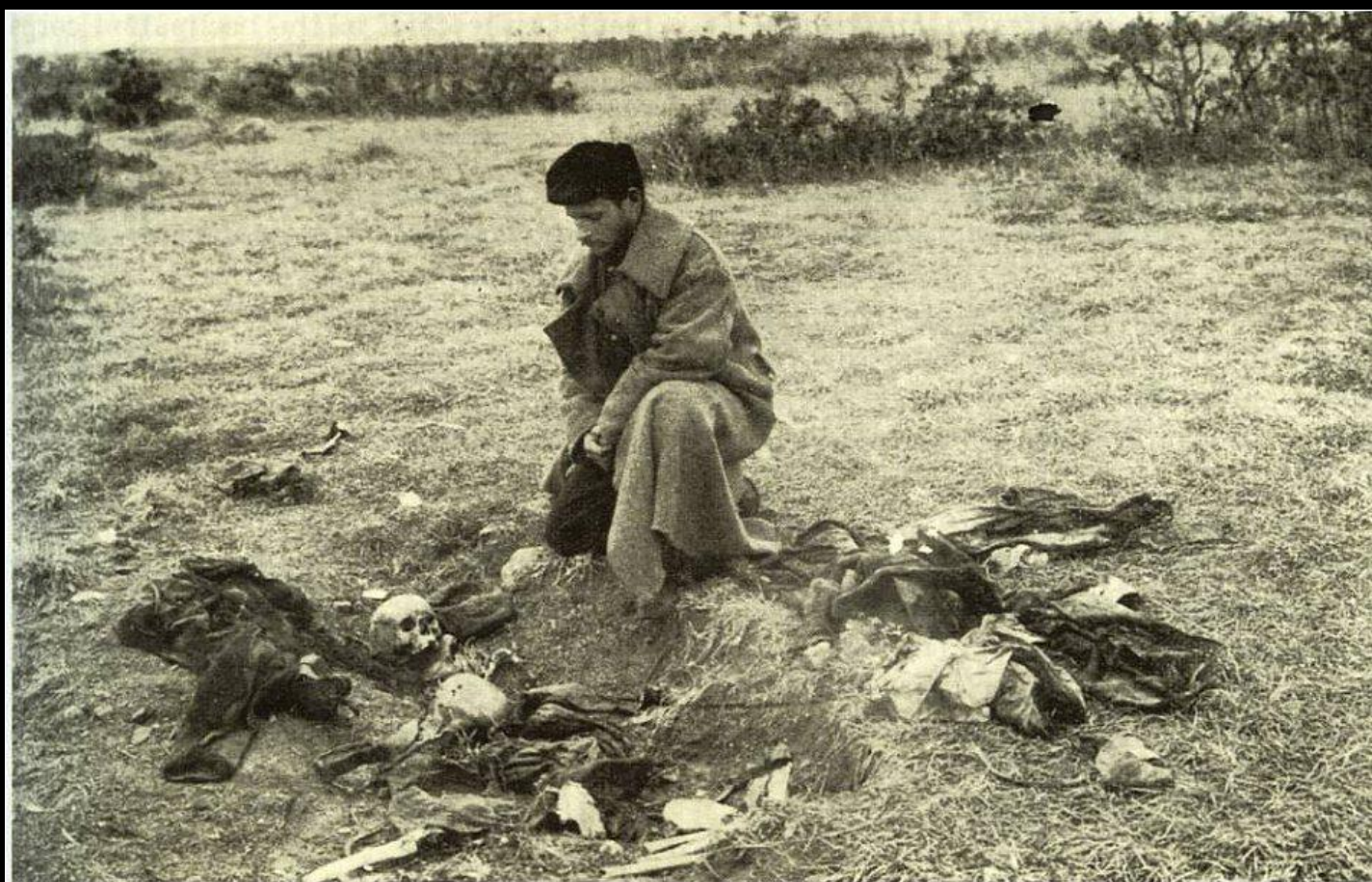
	Стр.
38. Дойранскиѣ джумбуши. Сватби и обрязване турчета Свирачи	35
39. Дойранскиѣ чешми и водата отъ езерото	36
40. Мѣстности около Дойранъ; гарата, шосета, гробища. Чешми вънъ отъ града	39
41. Училища	39
42. Вжжеиграчи (еквилибристи), училищенъ редъ и дисциплина и театъръ	"
43. Учителствували въ Дойранъ български учители. Свещеници	40
44. Архирейски намѣстници, черковни общинари, черковно-училищни настоятели, дружества, народни баби, черковни пѣвци, училищни слуги и клисари	41
45. Какъ взехме спорната черква „Св. Илия“	44
46. Антагонизъмътъ на националноститѣ и пропагандитѣ	"
47. Търговско довѣрие	45
48. Евтинията	"
49. Прѣсна риба, пазаритѣ ѝ, нейната гостба	"
50. Кжщитѣ и магазинитѣ въ Дойранъ, кжщна обстановка. Гостоприемство	"
51. Укротяване на турцитѣ. Обноска имъ	47
52. Престижа и авторитета на учители, ученици и ученички. Гимназии	"
53. Арести и мжчения за революционна дейность	48
54. Турски дунунми	"
55. Чиновнишкия персоналъ. Данъци	51
56. Карнавала	"
57. Праздници: „Три Святители“, „Св. св. Кирилъ и Методий“, „Св. Илия“, „Божикъ“, „Великденъ“ и „Св. Борисъ“	52
58. Годишния училищенъ актъ	54
59. Революционни и училищни пѣсни	55
60. Езика на гъркоманитѣ	57
61. Едногласно и хорово пѣние. За дойранскиѣ народни пѣсни	"
62. Облеклото на мжжетѣ и женитѣ	59
63. Хуриетъ. Клубисти и федералисти. Истинската природа на младотурцитѣ	60
64. Духови музики и струненъ оркестъръ. Строшени музикални инструменти на праздника „Св. Илия“.	63
65. Следъ вземане черквата „Св. Илия“. Обезоръжителната акция. Султана въ Македония. Атентата въ Дойранъ и ареститѣ. Обявяване Балканската война. Турскиѣ изстжпления. Радость и разочарование. Следъ между-съюзнишката война. Трагиченъ край	65
1. Отзиви изъ печата	70
2. Писма	73

Още стотици книги на дейци родени
в географска област Македония
може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски“
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres